

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка Імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

на тему «Вплив розвитку страхового ринку на фінансову безпеку України»

Виконала студентка 4 курсу, гр. 401-ЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Белкіна М.О.

Керівник: кандидат ек. наук, доцент

Маслій О.А.

Рецензент:

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань

Белкіна М.О. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Белкіна М.О. _____

Полтава 2022

АНОТАЦІЯ

Белкіна М.О. «Вплив розвитку страхового ринку на фінансову безпеку України». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2022.

Текст дослідження викладено на 128 сторінках. У роботі аналітичну інформацію подано на 45 рисунках та у 13 таблицях. Список використаних джерел складається із 120 найменувань. Робота містить 6 додатків.

Ключові слова: фінансова безпека держави, страховий ринок, страхова компанія, пандемія, епідемічна небезпека, війна, воєнний стан, проникнення страхування.

Випускна робота присвячена дослідженню впливу розвитку страхового ринку на фінансову безпеку держави. Актуальність роботи визначається стрімкими перетвореннями на страховому ринку, в тому числі спричиненими пандемією COVID-19, війною з російською федерацією та потребою аналізу основних показників діяльності страхового ринку для оцінки їх впливу на фінансову безпеку України.

Метою роботи є поглиблення теоретичних положень та розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу страхового ринку на рівень фінансової безпеки держави.

Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань: дослідити теоретичні основи функціонування та впливу страхового ринку на фінансову безпеку держави; проаналізувати тенденції на страховому ринку України та їх вплив на показники фінансової безпеки держави; оцінити загальний вплив розвитку страхового ринку на рівень фінансової безпеки України; виявити та проаналізувати основні ризики та загрози фінансовій безпеці України, пов'язані з розвитком страхового ринку; представити пріоритетні напрями розвитку

страхового ринку України, методи його підтримки в умовах воєнного стану та стимулювання у повоєнний період для підвищення рівня фінансової безпеки держави.

У процесі розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: наукової абстракції та узагальнення, порівняльного аналізу, статистичний, графічний метод, метод трендового, кореляційно-регресійного аналізу, аналізу й синтезу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні методичних засад оцінювання впливу показників розвитку страхового ринку на фінансову безпеку держави, що дає змогу виявити загрози, можливості та пріоритетні напрями підвищення її рівня.

ANNOTATION

Bielkina M.O. “The impact of insurance market development on financial security of Ukraine”. Manuscript. Graduation thesis for the first (bachelor’s) level of higher education in specialty 072 “Finance, Banking and Insurance” – National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, 2022.

The text of the study is set out on 128 pages. The analytical information is presented in 45 figures and 13 tables. The list of used sources consists of 120 names. The work contains 6 appendices.

Keywords: financial security of the state, insurance market, insurance company, pandemic, epidemic danger, war, martial law, insurance penetration.

The work is devoted to the study of the impact of the insurance market development on the financial security of the state. The urgency of the work is determined by the rapid changes in the insurance market, including those caused by the COVID-19 pandemic, the war with the Russian Federation and the need to analyze key performance indicators of the insurance market to assess their impact on Ukraine's financial security.

The aim of the work is to deepen the theoretical provisions and develop methodological and practical recommendations for assessing the impact of the insurance market on the level of financial security of the state.

Achieving the goal involves solving the following tasks: to explore the theoretical foundations of the functioning and impact of the insurance market on the financial security of the state; to analyze trends in the insurance market of Ukraine and their impact on the financial security of the state; assess the overall impact of insurance market development on the level of financial security of Ukraine; identify and analyze the main risks and threats to Ukraine's financial security related to the development of the insurance market; to present the priority directions of development of the insurance market of Ukraine, methods of its support in the conditions of martial law and

stimulation in the post-war period for increase of the level of financial security of the state.

General scientific and special research methods were used in the process of solving the set tasks, namely: scientific abstraction and generalization, comparative analysis, statistical, graphic method, method of trend, correlation-regression analysis, analysis and synthesis.

The scientific novelty of the obtained results is the improvement of methodological bases for assessing the impact of insurance market development indicators on the financial security of the state, which allows to identify threats, opportunities and priorities for improving its level.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Страховий ринок і основні показники його розвитку	7
1.2. Сутнісна характеристика фінансової безпеки держави та місце безпеки страхового ринку в її складі	21
1.3. Ризики і загрози фінансовій безпеці, пов'язані з розвитком страхового ринку.....	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	46
2.1. Трендовий аналіз показників розвитку страхового ринку України ...	46
2.2. Оцінювання рівня фінансової безпеки України.....	64
2.3. Виявлення та аналіз впливу загроз на безпеку страхового ринку та фінансову безпеку України	76
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	90
3.1. Кореляційно-регресійний аналіз основних показників розвитку страхового ринку та рівня фінансової безпеки України	90
3.2. Комплекс заходів із підтримки розвитку страхового ринку України для підвищення рівня фінансової безпеки держави	96
ВИСНОВКИ.....	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113
ДОДАТКИ.....	128

				ВР 401-ЕФ 18084						
	П.І.Б.	Підпис	Дата							
<i>Розроб.</i>	<i>Белкіна М.О.</i>			<i>Вплив розвитку страхового ринку на фінансову безпеку України</i>						
<i>Перевір.</i>	<i>Маслій О.А.</i>									
<i>Н. Контр.</i>	<i>Маслій О.А.</i>									
<i>Затверд.</i>	<i>Птащенко Л.О.</i>									
				<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%; text-align: center;">Літ.</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Арк.</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">Акрушів</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">120</td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">128</td> </tr> </table>	Літ.	Арк.	Акрушів	120	3	128
Літ.	Арк.	Акрушів								
120	3	128								
				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>						

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається стрімкими перетвореннями на страховому ринку, в тому числі спричиненими пандемією COVID-19, військовою агресією російської федерації та потребою аналізу основних показників діяльності страхового ринку для оцінки їх впливу на фінансову безпеку України.

Метою роботи є поглиблення теоретичних положень та розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу страхового ринку на рівень фінансової безпеки держави. Для досягнення поставленої мети було сформульовано і розв'язано такі завдання:

- дослідити теоретичні основи функціонування та впливу страхового ринку на фінансову безпеку держави;
- охарактеризувати сутність фінансової безпеки держави та страхового ринку зокрема, визначити ступінь їх взаємозв'язку та взаємозалежності;
- проаналізувати тенденції на страховому ринку України та їх вплив на показники фінансової безпеки держави;
- оцінити динаміку рівня фінансової безпеки України та вплив на нього розвитку страхового ринку;
- виявити та проаналізувати основні ризики та загрози фінансовій безпеці України, пов'язані з розвитком страхового ринку;
- провести кореляційно-регресійний аналіз основних показників розвитку страхового ринку і виявити зміни рівня фінансової безпеки України, до яких призведуть коливання у їх значеннях;
- представити пріоритетні напрями розвитку страхового ринку України, методи його підтримки в умовах воєнного стану та стимулювання у повоєнний період для підвищення рівня фінансової безпеки України.

Об'єкт – процес дослідження впливу розвитку страхового ринку України на рівень фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінювання впливу трансформаційних процесів на страховому ринку на показники фінансової безпеки України.

В процесі розв’язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: наукової абстракції та узагальнення, порівняльного аналізу при вивченні теоретичних основ функціонування страхового ринку в умовах кризи; статистичний, графічний, трендового, кореляційно-регресійного аналізу для оцінювання сучасних тенденцій та впливу пандемії на показники страхового ринку України; аналізу й синтезу при визначенні напрямів розвитку страхового ринку України для підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Інформаційною базою наукового дослідження є звітні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, аналітичні матеріали спеціалізованого інтернет-журналу «Форіншуер», Міжнародної Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Інституту страхової інформації, законодавчі й нормативно-правові акти, матеріали українських та зарубіжних наукових періодичних видань щодо взаємозалежності розвитку страхового ринку та рівня фінансової безпеки України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні методичних засад оцінювання впливу показників розвитку страхового ринку на фінансову безпеку держави, що дає змогу виявити загрози, можливості та пріоритетні напрями підвищення її рівня.

Практичне значення одержаних результатів та пропозицій щодо розвитку окремих страхових послуг в умовах пандемії на базі принципово нової моделі обслуговування клієнтів, підтверджується їх упровадженням ПрАТ «Страхова компанія «Залізничні шляхи», що дозволило знизити вартість страхових полісів та збільшити кількість страхувальників (довідка № 06 від 14 лютого 2022 року), та в навчальному процесі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (довідка № 01-10/2949 від 31 грудня 2021 року).

Основні результати дослідження пройшли апробацію та отримали схвальну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану», 73-ій та 74-ій наукових конференціях професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», опубліковані у фаховому журналі «Економіка і регіон» (№4 (83)).

Робота складається зі вступу, трьох розділів та висновків. У першому розділі увага зосереджена на теоретичних засадах функціонування страхового ринку, сутнісній характеристиці фінансової безпеки держави та їх взаємозв'язку. Визначено основні ризики та загрози фінансовій безпеці України, які несе в собі бурхливий розвиток вітчизняного страхового ринку.

Другий розділ має практичне значення, оскільки в ньому представлений аналіз основних показників розвитку українського ринку страхових послуг, оцінка рівня фінансової безпеки, а також реальні наслідки впливу загроз на них.

Сутність третього розділу полягає у визначенні найбільш значущих показників, які характеризують діяльність ринку страхування на основі проведення кореляційно-регресійного аналізу та визначення ступеня залежності від них рівня фінансової безпеки, а також зазначено пріоритетні напрямки розвитку та комплекс заходів для подальшого зміцнення фінансової безпеки України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

1.1. Страховий ринок і основні показники його розвитку

В сучасних умовах численних викликів та загроз функціонування будь-якої держави обумовлене максимальним узгодженням усіх її складових: економічної, політичної, гуманітарної, соціальної тощо, в той час як на кожен з них має вплив ступінь розвитку окремих компонентів. Так стабільність функціонування економіки значною мірою визначається рівнем розвитку та станом страхового ринку, оскільки на сьогоднішній день страхування виступає не лише інструментом фінансового захисту, а й джерелом збагачення фінансової системи держави [1, с. 814].

Страховий ринок, що ефективно функціонує, є важливою частиною ринкової економіки і відіграє вирішальну роль у формуванні загального економічного становища країни, адже створює страхове середовище, що забезпечує страховий захист юридичних та фізичних осіб від наслідків страхових випадків, значно скорочує витрати державного бюджету на відшкодування збитків, спричинених надзвичайними ситуаціями та/або стихійними лихами, а також здатне захистити бізнес від непередбачених ризиків, надати соціальну підтримку населенню [2]. Окрім цього страховий сектор зменшує невизначеність і вплив великих втрат через заохочення нових інвестицій, інновацій та стимулювання конкуренції [3].

Зважаючи на високу популярність серед науковців тематики страхування, широку розгалуженість напрямків дослідження, велику кількість різнопланових методологічних підходів до визначення поняття «страховий ринок» і його місця у фінансовій системі держави, єдиної інтерпретації цього терміну не існує. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що кожен дослідник розкриває зміст даного поняття, виокремлюючи для себе декілька змістоутворюючих, на його думку,

рис, які так чи інакше характеризують об'єкт дослідження. Таким чином, завдяки цим рисам можна провести систематизацію наявних трактувань поняття «страховий ринок» за окремими концептуальними підходами. [4, с. 253].

Першим серед них виділяють політекономічний підхід, сутність якого полягає в тому, що страховий ринок розглядається як сукупність економічних відносин з приводу купівлі-продажу страхової послуги. Серед вітчизняних науковців прихильниками такого підходу виступають О. Вовчак, на чію думку страховий ринок – це «...сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, що виражається в захисті майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок внесків страхувальників» [5], а також С. Осадець.

В системному підході страховий ринок постає як складова фінансового ринку. Такої думки притримуються В. Базилевич, П. Буряк і О. Мельник.

Прибічники відтворювального підходу розглядають страховий ринок як сукупність економічних відносин з приводу формування та використання страхового фонду. Так, наприклад, В. Плиса вбачає у цій категорії «...форму організації грошових відносин з формування та розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства» [6].

У розрізі інституціонального підходу під страховим ринком розуміється сукупність різних інститутів. Таку думку у своїх роботах поширюють О. Козьменко та О. Журавка.

Таблиця 1.1

Систематизація авторських підходів до визначення поняття «страховий ринок»

Автор	Трактування поняття
Політекономічний підхід	
С. Осадець [7]	«...сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу»
В. Базилевич [8]	«...частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього»
Системний підхід	
П. Буряк , О. Мельник [9]	«...загальний розвиток страхового ринку відбувається в рамках фінансового ринку...»

Продовження табл. 1.1

Автор	Трактування поняття
Відтворювальний підхід	
О. Залетов [10]	«...сукупність фінансово-економічних відносин, завдяки яким перерозподіляється частина національного доходу та сукупного суспільного продукту шляхом особливого методу утворення страхового фонду грошових ресурсів»
Інституціональний підхід	
О. Козьменко [11]	«...сукупність інститутів і механізмів по створенню, купівлі-продажу і споживанню страхових послуг»
О. Журавка [12]	«...сукупність різних інститутів і відповідних ним механізмів, що структурують поведінку економічних агентів з приводу створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг. При цьому під економічними агентами розуміються страхувальники, страховики і представники інфраструктури страхового ринку»

*Складено автором

Серед зарубіжних вчених, які заклали основи та розвивали теорію страхування, економічного ризику у страхуванні та розвитку страхового ринку були Х. Крамер, Н. Боверс, Х. Гадвігер, Дж. Рейнхард та багато інших.

Концепція страхування склалася з необхідності мінімізувати несприятливі наслідки ризику, пов'язані з ймовірністю фінансових втрат. Функція страхування полягає у захисті від фінансових збитків шляхом виплати невеликої їх кількості за рахунок внесків багатьох тих, хто піддається тому самому ризику.

Роль страхування не тільки доповнює виробничу діяльність, але і є дуже важливою для розвитку фінансового сектора. Страховики виходять на ринок з акціонерним капіталом і випускають страхові поліси, які є однією з форм боргового капіталу. Кошти, залучені в результаті емісії обох видів капіталу, інвестуються до тих пір, поки не виникне необхідність у виплаті страхових відшкодувань. У цьому контексті ефективний страховий сектор не тільки важливий для виробничої і економічної діяльності та для полегшення поділу ризиків, а й відіграє вирішальну роль в інвестуванні заощаджень. Страхові компанії як інституційні інвестори корпорацій не тільки допомагають поліпшити розподіл капіталу, а й ще більше збільшують обсяг своїх інвестицій за рахунок посилення контролю.

У контексті розвитку фінансового ринку страхові послуги відіграють найважливішу роль в управлінні ризиками, розподілі заощаджень і зростанні ринку капіталу. Розвиток надійних, сучасних і відкритих страхових ринків є важливою складовою фінансової реформи і розвитку ринку капіталу в країнах з економікою, що розвивається і країнах з перехідною економікою. Тому надзвичайно важливим є вивчення тенденцій розвитку страхових ринків, пошук відповідних закономірностей, з'ясування причин і факторів, що впливають на ці процеси для забезпечення економічного зростання країни в цілому.

Страховий ринок України є частиною глобального економічного середовища, яке об'єднує національні страхові ринки по всьому світу. В Україні спостерігається формування страхового ринку, який ґрунтується на принципах підприємництва і державного нагляду за діяльністю страхових компаній, із захистом інтересів держави і страховиків, закріплених в нормах фінансового права.

Існування страхових ринків полегшує економічну діяльність, оскільки особи, які піддаються ризику, готові сплачувати справедливую премію, щоб забезпечити компенсацію понесених збитків чи втрат у разі настання певної події в майбутньому. Це дозволяє деяким особам займатися діяльністю, пов'язаною з вищим ризиком, отримуючи більші, ніж очікувалося, доходи від продуктивності, які вони не могли б отримати в іншому випадку.

Незважаючи на різноманітність підходів до визначення страхового ринку, він в будь-якому випадку являє собою складну систему взаємодії усіх його структурних елементів. Загальну структуру страхового ринку України можна зобразити у вигляді схеми (Додаток А).

Основним структурним елементом страхового ринку є страхова компанія (страховик), якою, згідно з нормами Закону України «Про страхування», визнається фінансова установа, яка створена у формі акціонерного, повного, командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю, а також одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [13].

Страховики мають право утворювати спілки, асоціації та інші об'єднання для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм. Проте таким об'єднанням заборонено здійснювати страхову діяльність. На території України вони представлені такими організаціями як Ліга страхових організацій України, Моторне (транспортне) страхове бюро, Авіаційне страхове бюро, Морське страхове бюро, Національний ядерний страховий пул та інші [14].

Специфічною формою організації страховиків виступають товариства взаємного страхування, які створюються для забезпечення страхового захисту майнових інтересів їх членів. Ця процедура відбувається на основі укладання страхового договору між товариством та його учасниками, в якому визначаються об'єкти страхування, страхові суми, порядок їх виплати та порядок внесення страхових платежів з урахуванням особливостей кожного члена товариства [15].

Важливим аспектом функціонування страхового ринку також є перестрахова діяльність, ведення якої входить до компетенції перестрахових компаній, тобто суб'єктів господарювання, які не здійснюють прямих страхових операцій, а на визначених договором умовах беруть на себе обов'язки та ризики інших страховиків [16].

Іншою формою провадження страхової діяльності в Україні є страхове посередництво, що дозволяє страхувальникам мінімізувати витрати у зв'язку з різноманітними ризиками або повністю перекласти їх на страховика. Перевагами страхових посередників є оперативне реагування на зміну ринкової кон'юнктури страхових послуг, можливість надання як страховикам, так і страхувальникам актуальної інформації, налагодження зв'язків між ними, вдосконалення страхових продуктів тощо.

До страхових посередників відносяться страхові брокери та страхові агенти. Страховими брокерами можуть бути юридичні особи або громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як

страхувальник. Видами діяльності страхових брокерів можуть бути: консультування, надання експертно-інформаційних послуг, робота, пов'язана з підготовкою, укладанням та виконанням (супроводом) договорів страхування тощо [14].

Страхові агенти – фізичні або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення [13].

Ще однією групою посередників на страховому ринку є професійні оцінювачі ризиків і збитків. Перші причетні до укладення та ведення страхових угод на етапі андерайтингу, другі – на етапі урегулювання страхового випадку. Робота цих суб'єктів необхідна для узгодженого функціонування інфраструктури страхового ринку, адже саме їм доручено обслуговування важливих процесів при наданні страхових послуг клієнтам страхових компаній [17]. До них відносяться:

- 1) андерайтери – уповноважені страховою компанією особи, які визначають імовірність і величину можливих виплат;
- 2) сюрвейєри – здійснюють огляд майна, що приймається на страхування, його оцінку, приймають рішення про укладання страхового договору і визначають імовірність настання страхового випадку;
- 3) аварійні комісари – займаються встановленням причин, які спровокували настання страхового випадку, а також характер і розмір збитків;
- 4) аджастери – представляють інтереси страховика у врегулюванні та вирішенні вимог, заявлених страхувальником у зв'язку із настанням страхового випадку;
- 5) диспашери – фахівці у галузі морського права, які здійснюють розрахунки у справі про загальну аварію, розподіляючи збитки між судном, вантажем, фрахтом.

Важливим суб'єктом страхового ринку поряд зі страховиками є страхувальники – юридичні та фізичні особи, які уклали зі страховою компанією договір страхування. Саме вони формують попит на страхові послуги, а грошові кошти, які вони сплачують у вигляді страхових премій, є основним джерелом формування капіталу страховиків.

Відповідно, об'єктом на страховому ринку є страхові продукти – специфічні послуги, що надаються страхувальнику при виконанні договору страхування. Ціна на них формується під впливом конкуренції і відображається у страховому тарифі (рис. 1.1).

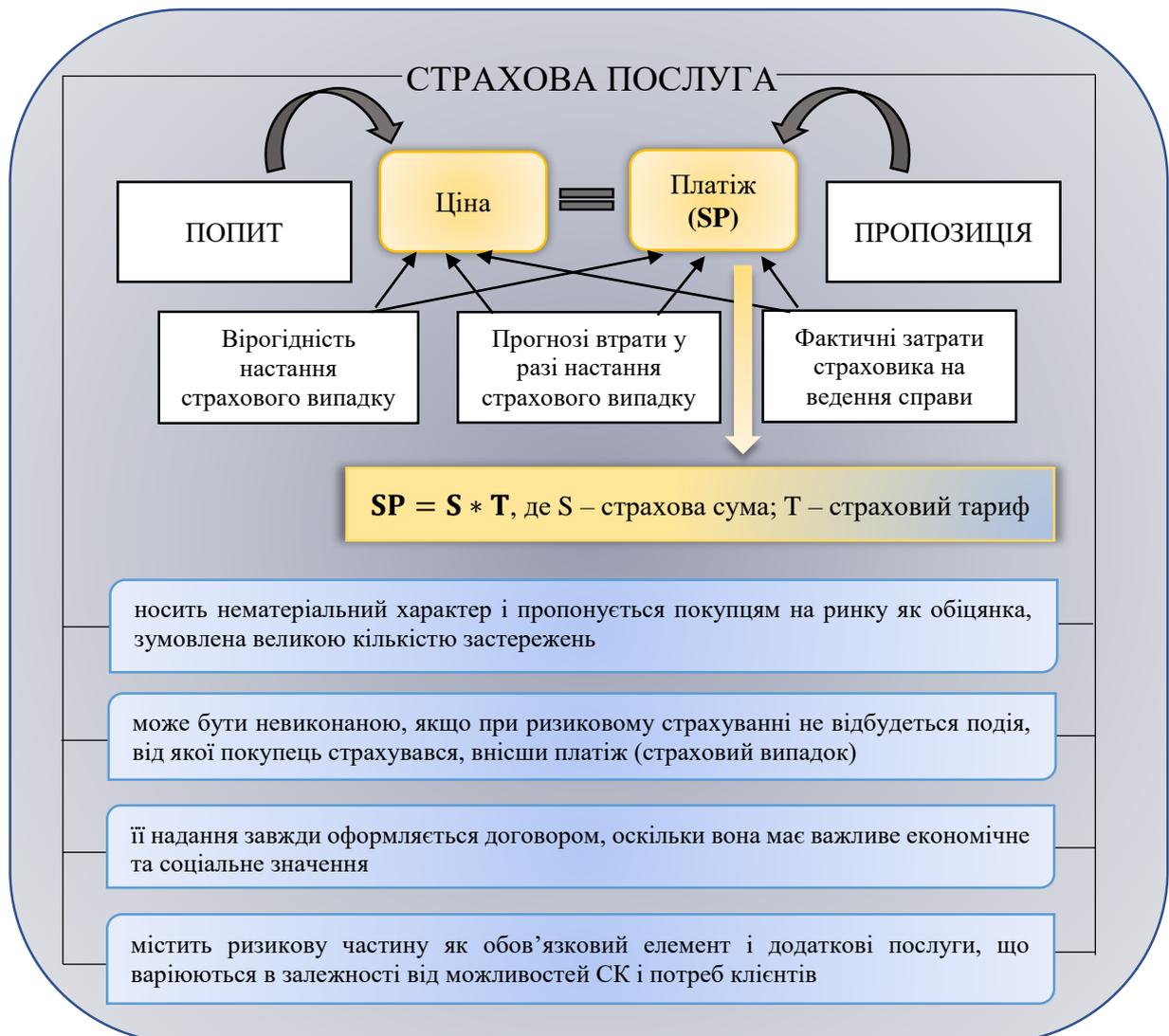


Рис. 1.1. Страхова послуга як товар на ринку страхування

*Складено автором за даними джерел [14], [24]

За умовами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» або так званого «спліту» з липня 2020 року функції з регулювання страхового ринку України, що раніше належали Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг, перейшли до Національного банку, який таким чином став мега-регулятором, зокрема діяльності ринку небанківських фінансових послуг, а саме страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній [18, с. 46], і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Основним нововведенням у процедурі регулювання ринку стало створення двох нових департаментів: методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ та нагляду за страховими ринком. Другий був створений з метою здійснення пруденційного нагляду за страховиками, спеціалізованими перестраховими компаніями та страховими посередниками, а до 1 липня 2020 року його функціями були: розроблення пропозицій Національного банку до законодавчих ініціатив, нормативно-правових актів та процесів, які полегшували процес зміни регулятора і підвищували ефективність державного регулювання [19].

З метою формування платоспроможного, прозорого, надійного, ефективного, конкурентоздатного небанківського фінансового сектору та страхового ринку зокрема і надання високоякісних послуг споживачам, НБУ була запроваджена нова модель регулювання, що базується на директивах ЄС, світових практиках регулювання та нагляду за ринком страхування та перестраховання, а також враховує особливості вітчизняного ринку. Положеннями цієї моделі визначається модернізація вимог до ліцензування, оцінки платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління та системи управління ризиками, застосування ризик-орієнтованого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, а також звертається увага на процедури реорганізації, відновлення діяльності та виведення компаній з ринку [20].

Серед інших нормативно-правових документів, що регулюють діяльність страхового ринку відносяться Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закони України «Про страхування», «Про акціонерні товариства», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів» та інші.

Зосереджуючи увагу на Законі «Про страхування» необхідно відзначити, що чинна його версія була прийнята у 1996 році і дотепер кардинально не змінювалась. Таким чином, її актуальність значно знизилась, методи управління, нормативи та вимоги до страховиків, зазначені в ній, застаріли і втратили свою ефективність. Саме тому наприкінці 2021 року Верховною Радою було підтримано нову редакцію чинного застарілого закону, що вступить в дію в 2024 році і містить оновлені норми щодо діяльності страховиків, договорів страхування, посередників та взаємодії зі споживачами страхових продуктів [21], а також вносить зміни у перелік вимог до ліцензування страховиків, оцінки їх платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління й управління ризиками, припинення діяльності компаній та передавання страхового портфеля тощо (Додаток Б) [22].

На страховому ринку України, діяльність якого ґрунтується на принципах мотивації, довіри, стабільності, обмеження державної присутності, верховенства права [25], основними видами страхування є:

- 1) страхування майна – найчастіше даний вид страхування укладається з метою захисту об'єктів нерухомості, таких як будинки, квартири, комерційні приміщення, земельні ділянки тощо. Також страхові компанії пропонують захистити автомобілі, водний та повітряний транспорт, а також предмети побуту, які мають певну цінність;
- 2) особисте страхування – вид страхування, до якого можна віднести страхування від передчасної смерті, втрати працездатності, нещасного випадку, інвалідності, лікування та реабілітаційні заходи тощо;

3) страхування відповідальності – забезпечує захист фінансового стану страхувальника, як потенційного носія шкоди; захист майнових прав осіб, постраждалих унаслідок дії чи бездіяльності страхувальника.

Специфіка взаємовідносин між усіма учасниками (суб'єктами) страхового ринку на пряму залежить від рівня розвитку страхового ринку та його інфраструктури, яка характеризується як велика і складна система, головна мета функціонування якої полягає у контролі та підтримці цих взаємовідносин [14].

Функціонування страхового ринку полягає у формуванні страховиками джерел відшкодування втрат їх клієнтів. Існує два варіанти реалізації цього процесу: покриття збитків за рахунок власних фінансових ресурсів страхової компанії або створення страхових фондів для компенсації збитків застрахованим фізичним чи юридичним особам. Оскільки впровадження першого способу спричиняє порушення безперервності діяльності шляхом відволікання фінансових ресурсів, то на практиці перевагу надають другому методу (рис. 1.2).



Рис. 1.2. Особливості формування страхового фонду страхової компанії

*Складено автором

Сьогодні на практиці реалізуються три організаційні форми страхового фонду: як централізовані резерви держави, як фонди самострахування (нецентралізовані страхові фонди) та як фонди страховика.

Як уже згадувалось, страхування здійснюється через систему, яка робить великі фінансові збитки доступнішими до покриття, об'єднуючи ризики багатьох фізичних осіб і суб'єктів господарювання та передаючи їх страховій компанії чи іншій великій групі в обмін на грошові платежі (виплати премій). Преміальні виплати збираються страховими компаніями для покриття наявних витрат та витрат на прогнозовані збитки.

Придбання страхового поліса – один із найкращих способів мінімізації збитків. Покупець страхування сплачує страхову премію в обмін на фінансовий захист у разі втрати. Страховий поліс передбачає домовленість між страховиком та страхувальником про те, що страховик виплатить певну суму страхувальнику в разі втрати застрахованого об'єкта або настання будь-якого іншого страхового випадку, передбаченого цим договором [27]. У разі отримання збитків застрахована особа звертається до страховика з заявою, яка є офіційним запитом про виконання домовленостей договору (або полісу).

Премії, які стягуються з усіх власників полісів, забезпечують матеріальну базу для тих, хто має право на виплати. При збільшенні кількості договорів із відповідною ціною поліса страховик отримує прибуток в довгостроковій перспективі і мотивований приймати на себе ризики клієнта, тим самим сприяючи економічному зростанню і забезпеченню своєї прибуткової діяльності.

Рівень розвитку страхового ринку визначається за допомогою аналізу основних показників його діяльності, які відображають найважливіші аспекти функціонування страхових компаній. Таке дослідження дає змогу з'ясувати сильні та слабкі сторони як окремих суб'єктів господарювання, так і ринку в цілому, визначити ступінь їх взаємозв'язку та взаємозалежності, за необхідності сформулювати обґрунтовані та виважені рекомендації щодо скорегованих напрямків та методів розвитку із врахуванням специфіки та особливостей страхового ринку.

Одним із найважливіших абсолютних показників є кількість зареєстрованих страховиків, який надає інформацію про масштаби страхового ринку, здатність страхових компаній задовольняти вимоги регулятора (НБУ), їх конкурентоздатність, відсоток залучення страховиків у «life» і «non-life» секторах тощо.

Тісний зв'язок з попереднім показником має кількість укладених договорів страхування. Він відображає тенденції формування попиту на страхові послуги, рівень довіри населення, його обізнаності в сфері страхування, а також демонструє, наскільки ефективною є діяльність СК. Оскільки кожен страховик прагне створити стабільний страховий портфель, кількість укладених з клієнтами договорів повинна бути якомога більшою.

Не менш вагомими є прибутковість страховиків, розмір їх власного капіталу, активів та страхових резервів, оскільки вони напряду впливають на платоспроможність і здатність вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками. Окрім цього, аналіз зазначених показників проводиться з метою контролю за дотриманням нормативів (платоспроможності, достатності капіталу, ризиковості операцій та якості активів).

В ході вивчення процесів і стану розвитку страхового ринку особлива увага приділяється динаміці надходження валових і чистих страхових премій (або виплат), а також частки валових страхових премій у ВВП. Розрахунок чистих страхових премій (виплат) здійснюється шляхом знаходження різниці між валовими страховими преміями (виплатами) і коштами з внутрішнього перестраховування [28].

Окрім того, до абсолютних показників страхування також відносяться страхове поле (N_{\max}), число застрахованих об'єктів (N), число страхових випадків (n_v), число об'єктів, що постраждали (n_p), страхова сума застрахованого майна (S), страхова сума об'єктів, що постраждали (S_p), страховий платіж/страховий внесок/страхова премія (P), сума виплат страхового відшкодування (W).

Серед відносних показників розвитку страхового ринку виділяють наступні:

1) показник проникнення страхування, % – відображає рівень страхового захисту, а також, в порівнянні з показниками проникнення в інших державах, потенціал росту страхового ринку України. Розраховується як співвідношення валових страхових премій до ВВП. Оптимальний рівень – 8%;

2) показник «щільності страхування», дол. США – може виступати індикатором споживання страхування на душу населення. Обчислюється як відношення суми валових страхових премій до загальної чисельності населення. [29, с. 18] Повинен бути не менше 140;

3) частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, % – визначається як відношення валових страхових премій зі страхування життя до валових страхових премій. Оптимальне значення – не менше 30%;

4) рівень страхових виплат, % – становить співвідношення валових страхових виплат до валових страхових премій здійснених у звітному періоді. Нормативне значення – не менше 30%;

5) частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, % – може бути розрахована шляхом знаходження відношення валових страхових премій, що сплачені перестраховикам-нерезидентам, до валових страхових премій. Не повинна перевищувати 25%;

6) частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), % – знаходиться як відношення обсягу надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній (крім страхування життя) до загального обсягу надходжень страхових премій. Порогове значення складає 10-30% [30, с. 176].

Не менш важливими відносними показниками є ті, що характеризують інтенсивність страхування (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Показники, які характеризують інтенсивність страхування

Показник	Формула для розрахунку
Середня страхова сума застрахованих об'єктів	$\bar{S} = S/N$, де S – страхова сума застрахованого об'єкта; N – число застрахованих об'єктів.
Середня страхова сума об'єктів, що постраждали	$\bar{S} = S_{\text{п}}/n_{\text{п}}$, де S _п – страхова сума об'єктів, що постраждали; n _п – число об'єктів, що постраждали.
Середній розмір виплаченого страхового відшкодування	$\bar{W} = W/n_{\text{п}}$, де W – сума виплат страхового відшкодування.
Частка об'єктів, які постраждали	$\text{ЧП} = n_{\text{п}}/N$
Показник виплат страхового відшкодування в розрахунку на страхові платежі	$\text{Всп} = W/P$, де P – страховий платіж (внесок, страхова премія).
Страхові платежі в розрахунку на страхову суму застрахованих об'єктів	$\text{СПзо} = P/S$
Показник збитковості страхової суми	$q = W/S$
Ступінь охоплення страхового поля	$d = N/N_{\text{max}}$, де N _{max} – страхове поле.
Частота страхових випадків	$d_{\text{в}} = n_{\text{п}}/N$
Середня сума страхового внеску	$\bar{N} = P/N$
Коефіцієнт важкості страхових подій	$K_{\text{в}} = \bar{W}/\bar{S}$

*Складено автором

Таких показників існує величезна кількість, оскільки страховий ринок – це складна система, яка об'єднує в собі багато елементів, відповідно, кожна група показників відповідає за окремий аспект страхової діяльності.

Ринок страхових послуг за своєю сутністю є вкрай важливим елементом ринкової інфраструктури і фінансової системи держави в цілому. При оцінці рівня економічного розвитку країн світу за міжнародними рейтингами в багатьох випадках значний відсоток впливу відводиться саме на рівень організації страхування, оскільки в більшості країн функціонування цієї сфери характеризується високою дохідністю (іноді перевершуючи результати промислового та банківського секторів). На додачу до цього, страховики в процесі провадження своєї діяльності стимулюють акумулювання капіталу і налагодження механізмів його залучення і перетворення в інвестиційні ресурси, які можуть бути вкладені у національну економіку, таким чином активізуючи

реальний сектор економіки і сприяючи соціально-економічному зростанню [31, с. 31; 2].

Успішний розвиток страхового ринку в сучасних умовах напряму залежить від рівня диверсифікації страхових послуг, підвищення їх конкурентоздатності, популяризації серед населення, а також створення умов, за яких якомога більша кількість страхових компаній могла б повною мірою відповідати вимогам регулятора: зміна законодавства, реалізація програм по стимулюванню розвитку страховиків або ж очищення ринку від «слабких» одиниць.

Існування високорозвиненого ринку страхування та ефективної системи створення пропозиції на ньому є запорукою надання фінансових гарантій різним суб'єктам господарювання, а відтак має позитивний вплив на соціальну стабільність і економічну безпеку держави в цілому [2]. Відповідно, така ситуація сприятиме виникненню передумов залучення страхового ринку до розв'язання найнагальніших питань економічного розвитку і подальшій інтеграції України у міжнародні структури [1, с. 817].

1.2. Сутнісна характеристика фінансової безпеки держави та місце безпеки страхового ринку в її складі

Економічні реалії сьогодення дуже чітко відображають актуальність проблеми забезпечення сталого і результативного соціально-економічного розвитку, створення системи ефективної протидії внутрішнім та зовнішнім викликам і загрозам, подолання економічних криз, підвищення життєвого рівня і еволюціонування системи міжнародної економічної взаємодії. Сукупність цих пріоритетних напрямків модернізації економіки України тісно пов'язана з економічною безпекою [32, с. 39].

Економічна безпека фігурує як визначальний фактор гарантування реалізації національних інтересів, забезпечення соціально-економічної стабільності, розвитку продуктивних сил і забезпечення сприятливих умов життєдіяльності суспільства [33, с. 22]. Вирішення цих питань напряму залежить

від ступеня розвиненості економічної безпеки окремих регіонів та держави в цілому і супроводжує процес утвердження України як повноцінного члена світового економічного співтовариства [34, с. 54].

На сучасному етапі розвитку особливо важливим є забезпечення економічної безпеки у системі національної безпеки. Значення економічної безпеки як найвагомішої складової національної безпеки (рис. 1.3) та її вплив на макроекономічну стабільність країни одночасно зростає зі зміною національно-державних процесів [33, с. 22].

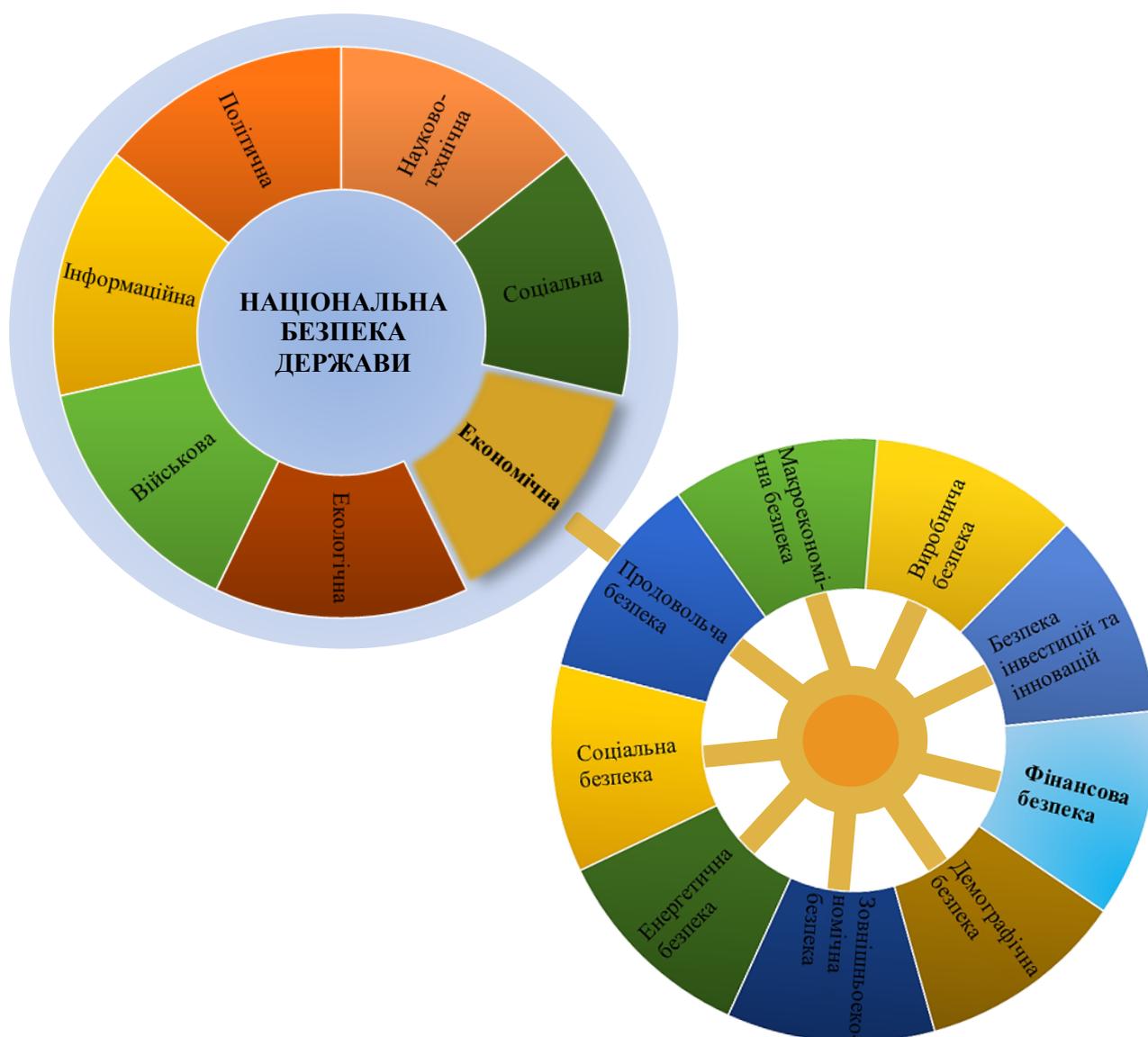


Рис. 1.3. Місце економічної та фінансової безпеки у національній безпеці держави

*Складено автором за даними Верховної Ради України [46]

Уявлення вчених про питання економічної безпеки багато в чому залежать від процесу політичних і соціально-економічних перетворень, що відбуваються в країні [35, с. 7]. Проведемо групування підходів до визначення поняття економічної безпеки за трьома напрямками.

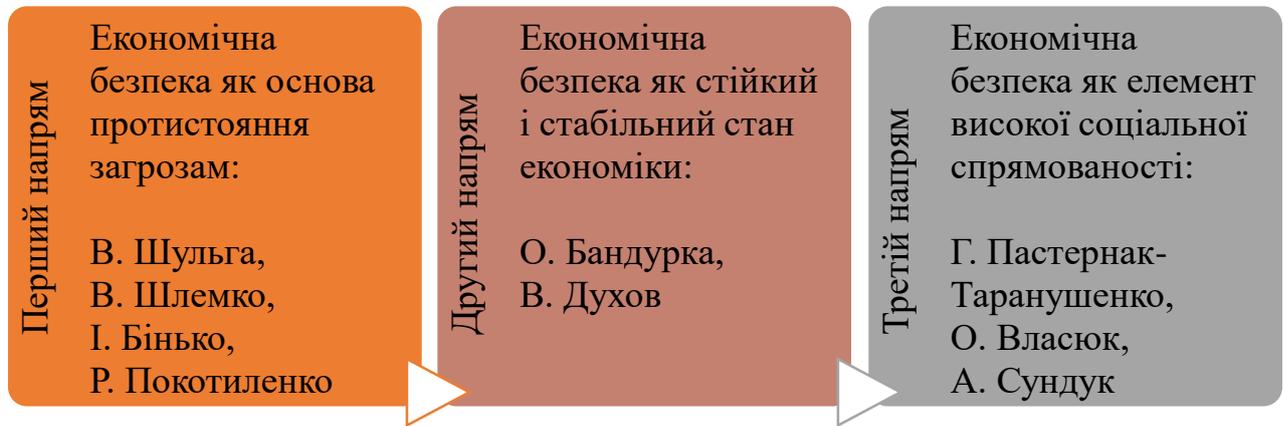


Рис. 1.4. Підходи до трактування поняття «економічна безпека»

*Складено автором за даними джерела [36, с. 77-79]

В ході дослідження сутності економічної безпеки її слід розглядати як взаємозалежну систему, що має різні рівні: глобальний, міжнародний, національний, регіональний, рівень єдиної економічної структури, індивідуальний рівень (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Рівні економічної безпеки

Рівень економічної безпеки	Характеристика
1	2
Глобальний	Комплекс заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку світової економіки з метою досягнення максимальної безпеки та високого рівня життя для всіх націй та національностей
Міжнародний	Світове економічне становище, здатне забезпечити взаємовигідне співробітництво країн у вирішенні національних та глобальних проблем людства, а також яке дає змогу вільно вибирати та здійснювати самостійні стратегії соціально-економічного розвитку, беручи активну участь у міжнародному поділі праці. Міжнародна економічна безпека забезпечується системою міжнародних економічних організацій, створених міжнародним співтовариством

Продовження табл. 1.3

1	2
Національний	Сукупність умов та факторів, що забезпечують самостійність, стабільність та стійкість національної економіки та її здатність до розвитку.
Регіональний	Спроможність регіональної влади посприяти підвищенню конкурентоспроможності, стабільності та стійкості економіки окремого регіону, яка органічно інтегрована в загальнодержавну економіку
Мікроекономічний	Стан максимальної ефективності використання ресурсів окремих суб'єктів господарювання, що необхідно для запобігання загрозам і має позитивний вплив на стабільність їх функціонування
Індивідуальний	Забезпечення правового та економічного захисту життєво-важливих інтересів, підтримання гідного рівня життя людей з дотриманням конституційних прав та обов'язків

*Складено за даними джерела [34, с. 54-55]

Економічна безпека є складною багатофакторною системою, виступаючи матеріальною основою формування інших складових національної безпеки. Її забезпечення є однією з головних державних цілей, оскільки виникнення низки соціально-економічних проблем в багатьох випадках обумовлено нездатністю держави вжити превентивних заходів або своєчасно їх реалізувати. Зважаючи на це, держава має забезпечити певний рівень безпеки, який буде гарантією внутрішньої та зовнішньої стабільності, необхідних для нормального функціонування економіки, активної участі держави у міжнародному поділі праці та конкурентоспроможності, що водночас створить основу для забезпечення належного рівня економічного розвитку та безпеки [37, с. 111].

У загальному економічна безпека має прямий вплив на стан захищеності виняткових економічних інтересів держави, суспільства та особистості, а також інших загальнодержавних інтересів, що мають певний зв'язок з економічним аспектом життєдіяльності [35, с. 7].

В нинішніх умовах основою національної безпеки та однією з найбільш важливих складових економічної безпеки України є фінансова безпека. Вона виступає основним критерієм здатності держави провадити незалежну фінансово-економічну політику у відповідності до її національних інтересів і

обумовлена здатністю державних інституцій вживати протидіючих заходів у відповідь на наслідки світових фінансових криз, навмисні дії суб'єктів світових фінансово-економічних відносин (держав, транснаціональних корпорацій та ін.), вплив тіньових структур на економічну та суспільно-політичну систему країни, поширення злочинності та правопорушень у фінансовій сфері, масовий відтік коштів за межі реального сектора економіки.

Фінансова безпека країни досягається за рахунок здійснення результативної фінансової політики, яка відповідає прийнятим концепціям, стратегіям та програмам у всіх сферах національного життя. Крім того, фінансова безпека не статична і залежить від рівня економічного, соціального, та політичного розвитку держави [39, с. 132].

В умовах глобалізації підтримання стабільного економічного зростання, забезпечення національної безпеки та всіх її складових, реалізація національних економічних інтересів у тому числі в фінансовій сфері набуває особливої актуальності. Зумовлена пандемією економічна криза та численні гібридні загрози визначили необхідність формування та реалізації на макрорівні комплексу заходів із захисту фінансових інтересів на різних рівнях суспільної ієрархії (держава, регіон, бізнес, особа, суспільство), у зв'язку з чим проблематика фінансової безпеки та передумов її формування в принципово нових умовах господарювання потребує поглибленого дослідження.

Теоретичні концепції фінансової безпеки, її складові, методичні засади оцінювання рівня фінансової безпеки закладено такими зарубіжними науковцями, як В. Аллен, Г. Вуд, Ш. Бланкарт, Г. Костер, Дж. Хейкер, Ф. Рем, М. Шлезінгер, а також українськими вченими, зокрема, О. Барановським, М. Єрмошенком, А. Сухоруковим, З. Варналієм, В. Шлемком, О. Василюком, С. Онищенко, О. Кузенко, Н. Кравчук, В. Мунтіяном, проте проблематика впливу на фінансову безпеку держави змін на страховому ринку та поведінки інституційних інвесторів на ньому в умовах сьогодення є мало дослідженим.

Фінансова безпека держави є важливою характеристикою, що відображає стан її фінансової системи, є фактором ефективного розвитку та

конкурентоспроможності національної економіки. О. Барановський, який є основоположником теорії фінансової безпеки в Україні, трактує її як рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, підприємства, регіону, держави, суспільства, міждержавних утворень фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань [40, с. 14]. Погоджуючись із цим визначенням варто відмітити, що з позицій комплексного підходу фінансова безпека – це «... стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання» [41, с. 63].

Забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки держави є одним із основних завдань при формулюванні стратегічних цілей розвитку фінансової системи в умовах викликів і загроз. Він залежить від багатьох чинників, які можуть відрізнятися у залежності від рівня економічного розвитку країни. Фінансова система кожної країни має свої особливості, які визначаються сформульованими каналами руху фінансових ресурсів всіх економічних агентів, переважанням різних фінансових посередників, що проявляється у концентрації фінансових потоків на фондових біржах, або, навпаки, ситуацією, за якої банки виступають як основні фінансові посередники.

У силу своєї розгалуженої структури фінансова безпека держави як система є досить складним економічним явищем. У цю структуру входить ряд елементів (підсистем), що визначають її стан (рис. 1.5). Як наслідок, розбіжність показників однієї із складових із нормативами несе в собі загрозу негативного впливу як на інші елементи системи, так і на загальний стан безпеки. Фінансова безпека держави по вертикалі управління включає оцінку фінансової безпеки регіонів, компаній та окремих громадян, а по горизонталі – аналіз за допомогою індикаторів безпеки і порівняння реальних значень з рекомендованими [42, с.126-27].

Об'єктом фінансової безпеки держави виступають фінансові інтереси, фінансові ресурси та фінансові системи усіх її сфер та ланок: держави в загальному, окремих регіонів та адміністративно-територіальних одиниць, юридичних (підприємств, установ, організацій) та фізичних осіб [43, с. 55-56].

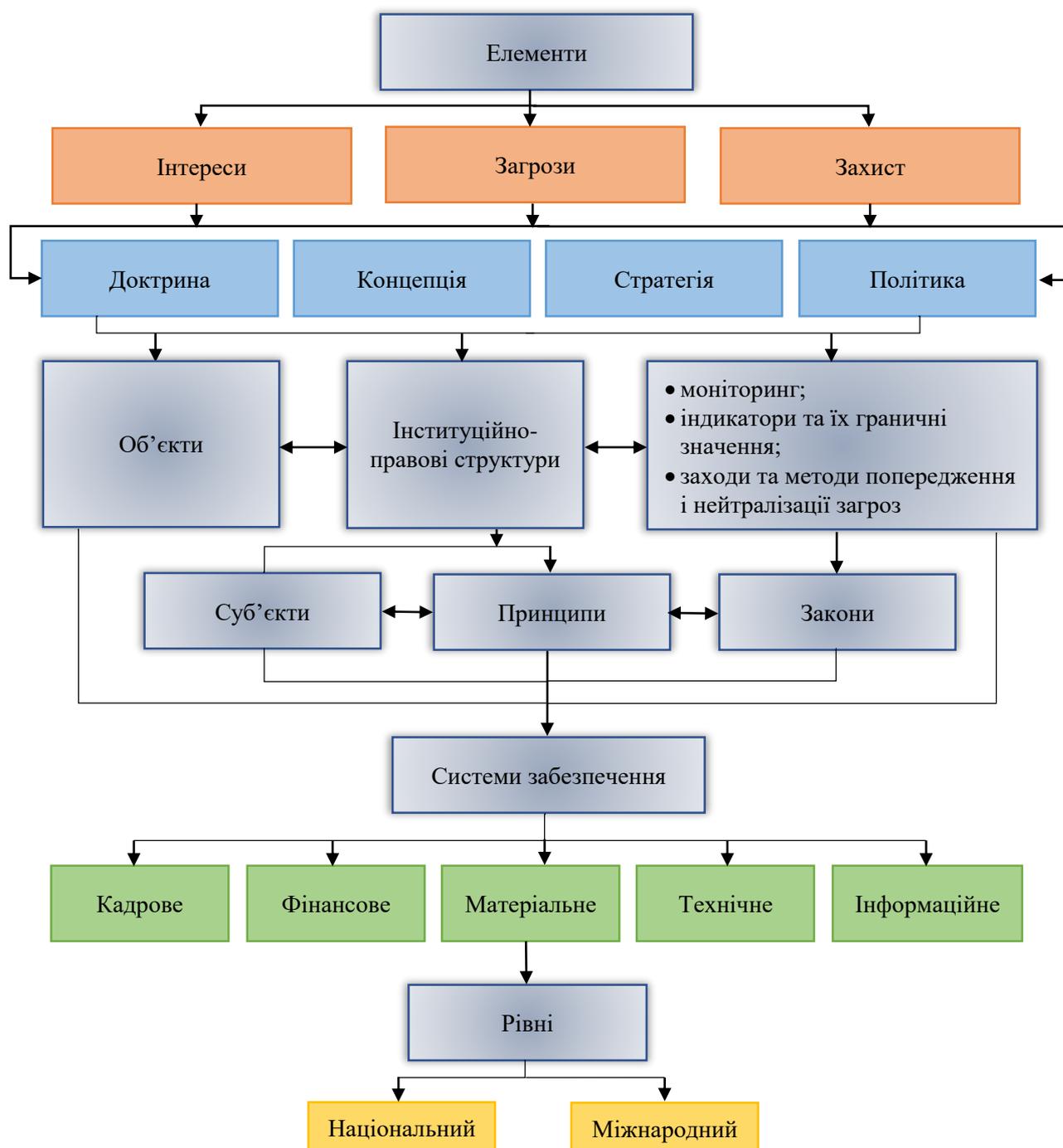


Рис. 1.5. Механізм забезпечення фінансової безпеки України

*Складено автором за даними Вудвуда [44, с. 38]

Суб'єктами, тобто одиницями, що забезпечують фінансову безпеку держави, є міжнародні організації та інституції; держава в особі органів влади та управління (Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Рада національної безпеки і оборони та структури, що нею координуються, Розрахункова палата, Міністерство фінансів); установи фінансово-кредитної сфери: НБУ, комерційні банки, страхові компанії, фондові біржі, кредитні спілки, інвестиційні фонди та компанії, довірчі товариства тощо; регіональні фонди та асоціації; місцеві органи влади, суб'єкти господарювання, їх керівники, фінансові відділи, служби безпеки; домогосподарства; окремі громадяни держави [44, с. 38-39; 45, с. 36].

Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 [46] включає, в свою чергу, шість структурних складових: бюджетну, боргову, грошово-кредитну, валютну, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору (фінансову безпеку страхового та фондового ринків) (рис. 1.6).

З цього випливає, що відповідно до чинних нормативно-правових актів страховий ринок та показники його розвитку визначають рівень безпеки небанківського фінансового сектору у структурі фінансової безпеки держави.

Важливу роль за таких умов відіграють страхові організації, вплив яких на економічний розвиток у кожній країні може змінюватись від досить високого до низького. Як один із ключових елементів сектору фінансових послуг, страховий сектор є центральним в системі торгівлі та розвитку. Як інфраструктурна та комерційна послуга, добре функціонуючий страховий сектор відіграє вирішальну роль в економічному розвитку не лише на макроекономічному рівні, а й з точки зору діяльності окремих осіб та підприємств. При цьому, як засвідчує міжнародний досвід, вплив розвитку страхового ринку на фінансову безпеку держави набуває особливої ваги в умовах зростаючої кількості ризиків, зумовлених пандемією, та численних гібридних загроз.

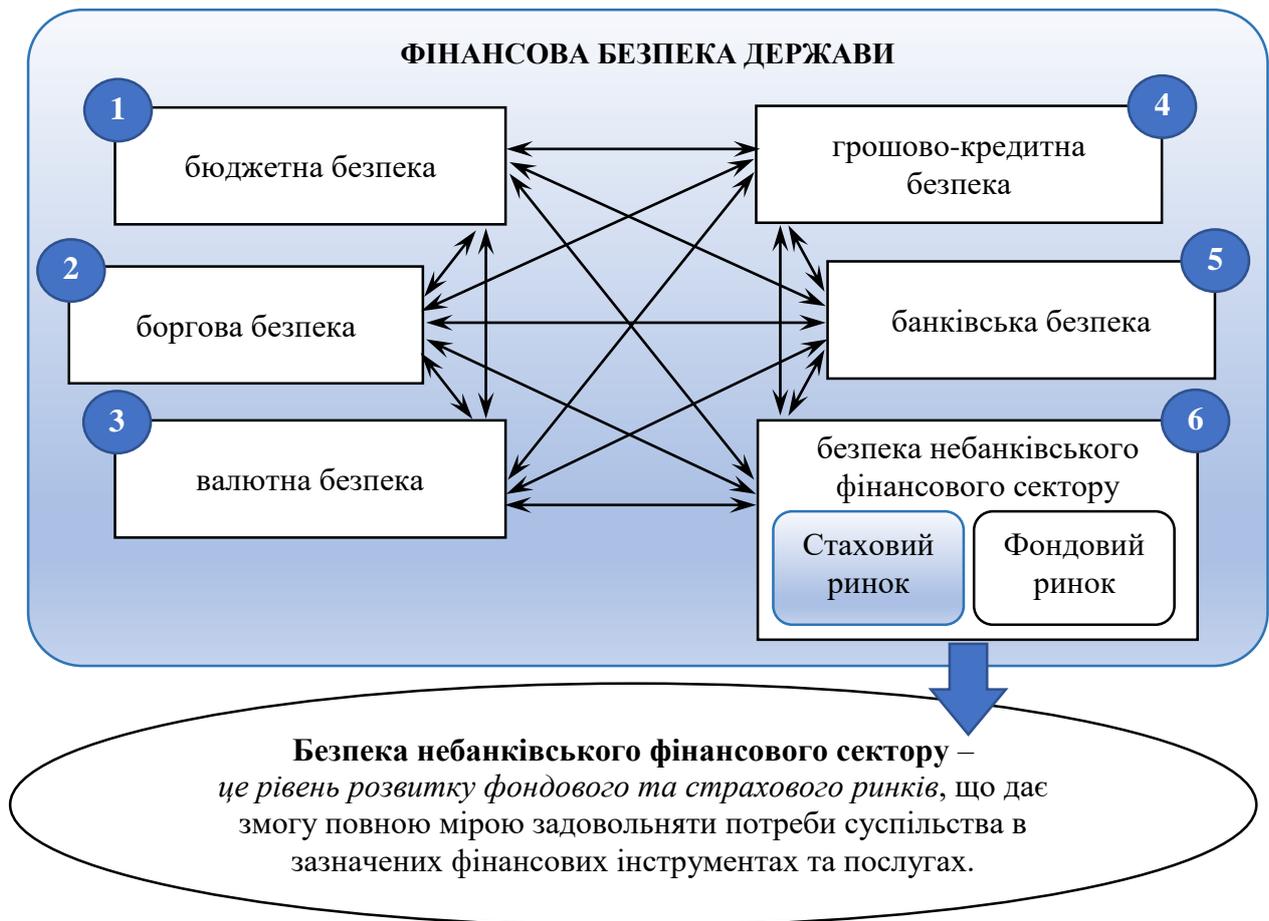


Рис. 1.6. Страховий ринок у системі фінансової безпеки держави

*Складено автором за Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 року [46]

На сьогодні умови функціонування фінансово-економічного сектора України, які склалися під впливом економічних та соціальних зрушень останніх років, визначають нагальну необхідність забезпечення фінансової безпеки держави на належному рівні. Крім того, трансформаційні процеси у більшості випадків супроводжуються економічними ризиками, внутрішніми і зовнішніми загрозами як для окремих компаній та підприємств, так і для держави в цілому. Це і є ключовим елементом, який поєднує фінансову безпеку страхового ринку з фінансовою, економічною та соціальною стабільністю суспільства і, відповідно, безпосередньо пов'язує її з фінансовою безпекою України.

Рівень фінансової безпеки ринку страхових послуг, що залежить від багатьох чинників, у першу чергу визначається ступенем його розвитку, результативністю та ефективністю його діяльності, що, в свою чергу,

виражається в кількості укладених договорів страхування, обсягах чистих страхових премій та виплат, прибутковості окремих компаній, загальній прибутковості ринку та іншими показниками, окремі з яких можуть бути визнані індикаторами фінансової безпеки держави.

Діяльність страхового ринку, як фінансового посередника, так і постачальника послуг з передачі ризиків та відшкодування збитків, може сприяти економічному зростанню та підвищенню рівня фінансової безпеки держави (рис. 1.7).



Рис. 1.7. Способи сприяння економічному зростанню та підвищенню рівня фінансової безпеки держави

*Складено автором

З погляду фінансової безпеки, виявлення зв'язків між рівнем фінансової безпеки держави та показниками розвитку страхового сектору має важливе значення, оскільки такі зв'язки визначають канали, якими потенційні проблеми в одному секторі можуть передаватися іншому. Такі канали зараження можуть

бути як непрямими – наприклад, через діяльність страховиків на фінансовому ринку, так і прямими – безпосередньо через зв'язки власності та кредитні ризики.

Оцінювання цього впливу можна здійснити з використанням індикаторного підходу шляхом вибору показників страхової діяльності, що відображають ключові параметри розвитку страхового ринку. Визначення результуючого інтегрального показника фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави здійснюється на основі Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року №1277 [46]. У цьому документі визначено перелік індикаторів фінансової безпеки, в тому числі ключові показники безпеки страхового ринку, закріплено їх характеристичні значення (оптимальні, задовільні, незадовільні, небезпечні та критичні) та порядок розрахунку інтегрального індексу безпеки, який застосовується з метою оцінки рівня фінансової безпеки держави, виявлення потенційно можливих небезпек і загроз.

На сьогодні при розрахунку рівня фінансової безпеки України використовується лише два показники розвитку страхового ринку: рівень проникнення страхування та частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), тоді як до 2013 року враховувалося шість показників, що більшою мірою відображало вплив страхового ринку на фінансову безпеку держави (Додаток В, Е).

Розуміння стану і тенденцій розвитку структурних елементів, що формують показник фінансової безпеки держави, та оцінка основних факторів, що впливають на нього, дозволяють визначити та своєчасно скоригувати стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи країни. Доцільність використання цієї методики полягає у можливості моніторингу та аналізу окремих елементів фінансової безпеки для передбачення та усунення реальних і потенційних загроз у фінансовій сфері, зокрема, пов'язаних із розвитком страхового ринку.

Вагомим чинником, який впливає на фінансову безпеку страхового ринку, є контроль за діяльністю перестраховиків. Хоча сектор перестраховування є набагато меншим, ніж сектор первинного страхування, його все одно можна вважати важливим для фінансової стабільності та безпеки, оскільки перестраховики забезпечують страховий захист для первинних страховиків і їх фінансові труднощі можуть суттєво вплинути на сектор первинного страхування.

Серед інших факторів впливу на рівень фінансової безпеки ринку страхування необхідно відмітити довіру страхувальників. Страхова поведінка фізичних та юридичних осіб, які користуються послугами страхових компаній, рівень довіри до процесу їх надання визначають ефективність функціонування ринку і, відповідно, здатність забезпечити його стабільний розвиток і позитивно повпливати на рівень фінансової безпеки держави.

Отже, розвиток надійних, сучасних і відкритих страхових ринків є запорукою економічного зростання країни, а роль страхових послуг, що полягає в управлінні ризиками, розподілі заощаджень і зростанні ринку капіталу, є невід'ємною і вкрай важливою складовою у контексті розвитку фінансового ринку та забезпечення фінансової безпеки держави.

Гарантування фінансової безпеки страхового ринку можливе за умови використання необхідних методів, інструментів та важелів, а також організації інформаційного, фінансового та організаційного забезпечення, що, в свою чергу, призведе до удосконалення характеристик фінансової безпеки держави [47].

Для забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки українського ринку страхових послуг в першу чергу необхідно комплексно підійти до формулювання стратегій зміцнення фінансової безпеки і планів їх реалізації, а також управління фінансовими ризиками страховиків. Такий підхід дозволить оптимізувати фінансові ризики у системі фінансової безпеки страхового ринку, мінімізувати наслідки руйнівного впливу ризикового середовища у фінансовому секторі та підвищити загальний рівень фінансової безпеки України та темпів її економічного зростання [48, с. 116].

Щоб вивести діяльність усіх гравців страхового ринку на безпечний рівень, необхідно постійно відслідковувати можливі загрози діяльності страхових компаній, відновлювати довіру до страхування та підвищувати страхову культуру українців, розвивати нові види страхування та страхові продукти для охоплення ширшого кола страховиків, сприяти чесній конкуренції, завдяки чому відбувалося б здешевлення страхових послуг і, одночасно, покращення їх якості тощо. За умов певного ступеня узгодження інтересів страховиків і інших суб'єктів ринку стимулюватиметься мінімізація впливу різноманітних загроз на фінансову безпеку як страхового ринку, так і загальнодержавну [49, с. 191].

1.3. Ризики і загрози фінансовій безпеці, пов'язані з розвитком страхового ринку

Виходячи з результатів досліджень стану національної безпеки України стає зрозуміло, що найбільш слабким та проблемним її компонентом є економіка. Наразі економічна система України знаходиться на межі зміни двох вирішальних періодів у своєму розвитку: макроекономічні показники вказують на завершення періоду післякризового відновлення економіки (після подій 2014 року), в той час як процес євроінтеграції пришвидшує економічне зближення держави з країнами ЄС. Крім того, з 24 лютого 2022 року економіка нашої держави функціонує в умовах воєнного стану, який не лише сам по собі відноситься до основних загроз фінансовій безпеці, а і несе в собі низку додаткових ризиків, викликів та небезпек. Як відомо з практики, будь-які зміни та нововведення у всіх сферах економіки будуть посилювати традиційні загрози економічній та фінансовій безпеці та провокувати появу нових їх форм та видів [50, с. 35], відповідно поглиблене вивчення та аналіз даного питання є надзвичайно актуальним.

На тлі наростання міжнародної нестабільності та частоти настання кризових явищ (фінансово-економічний спад, глобальні епідемії, збройні конфлікти, зміна політичної влади та ін.), активної глобалізації та шаленого розширення економічних кордонів дедалі актуальнішою стає проблема захисту

національних інтересів держави, а головним чином її безпекової складової. Тож важливо мати цілісне бачення стратегічного курсу економічної політики країни, що зважатиме на світові тенденції та внутрішні можливості країни. Адже реалізація послідовної державної політики, спрямованої на розвиток усіх сфер життя за рахунок використання ефективних механізмів, зміцнить державу та стане фактором економічного зростання. Водночас економічне зростання будь-якої країни невіддільне від безпеки національної економіки та фінансового сектора [51, с. 131-132].

Слід зазначити, що велика кількість загроз та ризиків стану економічної безпеки держави за походженням мають фінансову природу. У світі жодна держава не може функціонувати без ефективної організації грошових потоків, надійно захищених від руйнівного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. На тлі диверсифікації фінансових потоків, прискорення руху капіталу, розширення масштабів фінансової діяльності та формування світового фінансового ринку значення фінансової безпеки для розвитку національної економічної системи безсумнівно величезне. Тому головним аспектом забезпечення фінансової безпеки держави є виявлення, моніторинг та аналіз актуальних ризиків та загроз, які можуть дестабілізувати фінансову рівновагу держави [50, с. 35-36].

В економічній науці широко вивчаються питання ризиків, загроз, викликів та небезпек, про що свідчить наявність численних наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Зокрема, питання ризиків та загроз економічній безпеці досліджували З. Варналій, С. Кульпінський, Т. Куценко, О. Власюк, Д. Буркальцева, М. Перепелиця, А. Мокій та інші. Такі науковці як О. Сухоруков, І. Бабець, І. Моїсеєнко, В. Шевчук, Л. Яремко, М. Флейчук, Г. Козаченко вивчали загрози фінансовій безпеці. Проте, в цей же час, вплив розвитку страхового ринку і його зв'язок із виникненням загроз фінансовій безпеці держави не є вивченим до кінця [52, с. 766].

Так одні дослідники вбачають у небезпеці можливість спричинення певної шкоди, імовірність настання негативних наслідків для чогось або когось, іншими словами – загрози, які тільки формуються і можуть бути нейтралізовані, а в

загрози – еволюцію небезпеки із потенційної в чинну, такий стан явищ та процесів, який сформувався за умови виникнення передумов для майже невідворотного настання негативних наслідків. В той же час інші вчені притримуються думки про те, що небезпека є результатом негативного впливу загроз, які в цьому випадку ідентифікуються як сукупність чинників зовнішнього середовища, які мають деструктивний та дестабілізуючий вплив на об'єкт дослідження. Отже, у підсумку відзначимо, що в першому варіанті поняття небезпеки пов'язується з джерелом негативного впливу на стан об'єкта дослідження, а в другому – із наслідками такого впливу [53, с. 110-111].

Така категорія як «виклик» розглядається науковцями як сукупність явищ, процесів та обставин, які не обов'язково несуть в собі загрозу, але потребують уваги та реагування на себе. Сам по собі виклик не має позитивного чи негативного забарвлення, його присутність може призвести як до негативних явищ, так і до позитивних [54, с. 173], проте, при його ігноруванні існує велика імовірність послідовного виникнення ризиків, загроз чи небезпек [55, с. 13].

Поняття ризику виступає характеристикою потенційної можливості настання несприятливих подій [56, с. 263], отримання збитків і втрат під впливом низки факторів.

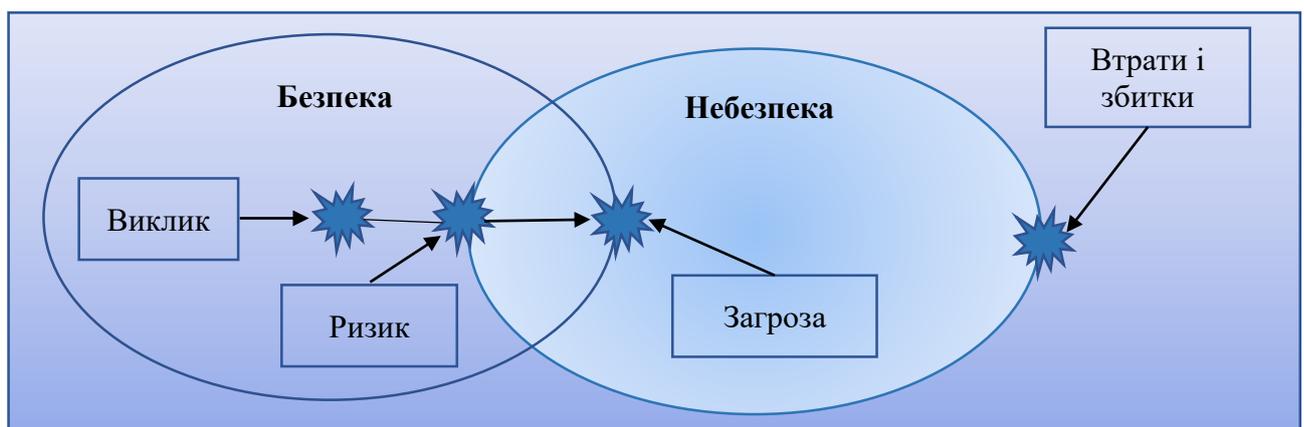


Рис. 1.8. Прояв деструктивних факторів та їх різниця

*Складено автором за даними джерела [57, с. 95]

Значна увага при аналізі ризиків і загроз економічній та фінансовій безпеці держави приділяється саме причинам їх виникнення і варіантів прояву. Так деякі науковці у своїх дослідженнях виділяють такі їх закономірності:

1) динаміка загроз має особливий ритм, який характеризується періодичністю і може проходити різні стадії розвитку від початкової до кінцевої та навпаки;

2) загрози є стійкими (здатні змінювати початковий напрямок у разі впливу протидіючих факторів, але повертатися у вихідний стан у міру зменшення їх впливу);

3) вплив загроз має хвилеподібну ритміку, тобто їх активізація відбувається одночасно з послабленням стабільності об'єкту, а згасання – з її посиленням, появою здатності протистояння;

4) існує небезпека синхронізації ритмів впливу різних загроз, що несе в собі ризик утворення глобальної мультиплікативної загрози, результат дії якої може бути фатальним для всієї системи безпеки держави.

Як відомо, основними показниками економічної безпеки є рівень та якість життя населення, економічне зростання, величина державного боргу, рівень інфляції, рівень безробіття, дефіцит бюджету, обсяги золотовалютних резервів, сталий економічний розвиток. З цього випливає, що основні ризики для економічної безпеки пов'язані саме з цими показниками (рис. 1.9).

Нестабільність у фінансовій сфері насамперед негативно позначається на фінансовій безпеці як невід'ємній частині безпеки національної економіки, тим самим розвиваючи процес ослаблення стійкості, самостійності та передумов розвитку фінансової системи, цим підриваючи базис для забезпечення фінансової безпеки країни [52, с. 766].



Рис. 1.9. Основні ризики економічної безпеки держави

*Складено автором за даними джерела [58, с. 66]

Вивчення сучасного етапу розвитку економічної системи України дозволяє виділити фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки в Україні:

1. Ступінь фінансової незалежності від різних форм зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових організацій, урядів європейських країн, зовнішніх інвесторів через фінансові ринки безпосередньо у внутрішню економічну систему.

2. Характер внутрішньої та зовнішньої фінансово-кредитної політики країни (урівноважування ціни фінансових ресурсів, у тому числі ставок за кредитами та депозитами, може як стимулювати розширення меж фінансової інтеграції, так і зменшувати рівень активності користувачів фінансовими продуктами та послугами).

3. Політична ситуація в країні (на сьогодні цей фактор впливу на фінансову безпеку має дестимулюючий характер, що зумовлено, в першу чергу, війною з російською федерацією, наслідками пандемії COVID-19, внутрішніми політичними та економічними протиріччями. Так ситуація безумовно призведе (або уже призвела) до інтенсифікації виникнення нових ризиків та загроз

економічній та фінансовій безпеці, дестабілізації діяльності фінансових ринків, їх професійних учасників та користувачів фінансових послуг) [50, с. 36].

Передумовами виникнення загроз національній фінансовій безпеці можуть бути навмисні чи ненавмисні дії окремих посадових осіб та суб'єктів господарювання або об'єктивні обставини (ситуація з економічною кон'юнктурою на ринках країни, форс-мажори, реалізація науково-технічних напрацювань тощо). Водночас характер загроз може бути об'єктивним або суб'єктивним. Прийнято вважати, що негативний вплив, спричинений неефективністю роботи органів влади, підприємств чи інших суб'єктів економічної безпеки, має суб'єктивний характер, тоді як вплив, спричинений факторами, що виникають незалежно від людей, впливають на їх діяльність, проте прогнозуванню та передбаченню не піддаються, є об'єктивним [59, с. 210; 60, с. 156].

<p>За ступенем небезпеки</p> <ul style="list-style-type: none"> • особливо небезпечні; • небезпечні; • потенційно небезпечні 	<p>За джерелом загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> • з традиційною формою реалізації; • з нетрадиційною формою реалізації 	<p>За можливістю впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • керовані; • некеровані
<p>За раптовістю настання</p> <ul style="list-style-type: none"> • прогнозовані; • раптові; • миттєві 	<p>За часом прояву деструктивного впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • актуальні; • перспективні 	<p>За тривалістю деструктивного впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • системні; • додатково набуті
<p>За терміном дії</p> <ul style="list-style-type: none"> • постійні; • тимчасові 	<p>За механізмом впливу</p> <ul style="list-style-type: none"> • прямі (безпосередні); • непрямі (опосередковані) 	<p>За масштабом</p> <ul style="list-style-type: none"> • загальнонаціональні; • локальні; • індивідуальні

Рис. 1.10. Класифікація загроз фінансовій безпеці держави.

*Складено автором за даними джерела [59, с. 214-215]

Окрім наведених вище кваліфікаційних ознак у науковій літературі широкого поширення набув поділ загроз фінансовій безпеці держави за місцем їх виникнення. В цьому розрізі виділяють зовнішні та внутрішні загрози. Перші виникають у зовнішньому середовищі об'єкта безпеки (держави), а внутрішні обумовлені його станом.

За умови тісного взаємозв'язку та взаємозалежності цих двох компонентів наявність внутрішніх загроз економічній безпеці держави визначає зростання зовнішніх загроз, в той час як негативний вплив перших наростає з появою зовнішніх викликів. Для прикладу, неефективне державне регулювання в умовах глобалізації генерує появу та реалізацію зовнішніх загроз фінансовій безпеці держави і, навпаки, дестабілізація в зовнішньому середовищі спричиняє підрив національної безпеки і, відповідно, провокує послаблення фінансової [59, с. 211, 213].

Існує безліч підходів до визначення переліку як внутрішніх, так і зовнішніх ризиків і загроз фінансовій безпеці, а також причин їх виникнення. Основою для появи перших є низка підстав. Згрупуємо їх у кілька рівнів.

Перший рівень – організаційний ризик. Сюди можна віднести неефективне управління та некваліфіковане керівництво суб'єктами господарювання та окремими їх підрозділами, низький рівень трудової дисципліни, розкриття комерційної інформації тощо.

Другий рівень – дефекти корпоративного планування та стратегічного бачення. Серед можливих проблем на цьому рівні визначають похибки у стратегічному плануванні та ціновій політиці, неякісна маркетингова політика, непродумані домовленості, що впливають на фінансову безпеку як окремих підприємств і організацій, так і держави в цілому.

Третій рівень – технічні причини. В основному проявляються на рівні підприємств, установ, компаній і інших суб'єктів господарювання. У такому випадку можна виокремити наступні причини: недостатній рівень технічного забезпечення, неефективне розпорядження наявними ресурсами, моральний та фізичний знос обладнання і технологічних процесів тощо [60, с. 155-156].

До причин виникнення зовнішніх загроз відносять зовнішньоекономічні чинники, а також глобальні екологічні процеси, що призводять до підриву національної конкурентоспроможності.

Таблиця 1.4

Явища і чинники внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці України

Внутрішні	
Нестабільність та недосконалість правового регулювання діяльності фінансового сектора	Нерівномірний розподіл податкового навантаження, що призводить до ухилення від сплати податків та відтоку капіталу
Погіршення інвестиційного клімату	Низький рівень бюджетної дисципліни та незбалансованість бюджетної системи
Значні коливання курсу національної валюти, не зумовлені макроекономічними факторами	Недостатній рівень золотовалютних резервів
Слабкий розвиток фондового ринку	Низький рівень капіталізації фінансової системи
Зовнішні	
Обмежений доступ до міжнародних фінансових ринків	Сильна залежність від імпорту та експорту, зовнішніх кредиторів
Погіршення умов зовнішньої торгівлі та збільшення дефіциту платіжного балансу	Вплив світових фінансових криз на національну фінансову систему

*Складено автором за даними Кабінету Міністрів України [61]

Особливу загрозу для фінансової безпеки України становить неофіційна доларизація економіки, яка вказує на недовіру громадян та підприємців до національної валюти, грошово-кредитної політики уряду. Незбалансованість державного бюджету є серйозним дестабілізуючим фактором у фінансовій системі та фактором, що негативно впливає на фінансову безпеку країни. Окрім того дестабілізація української фінансової системи може бути викликана масовим вивезенням українського капіталу за кордон, що є непрямим свідченням недовіри його власників до нашої фінансово-банківської системи [62].

Неадекватна бюджетна політика та нецільове використання бюджетних коштів, недостатні фінансові ресурси комерційних структур для забезпечення відтворювального процесу та інвестиційної діяльності, низька конкурентоздатність національної банківської системи та низький рівень сукупного банківського капіталу, недосконала фондова інфраструктура, недостатня кількість фондів інструментів, зростання впливу

транснаціонального капіталу на національну економіку [51, с. 134] – всі ці фактори можуть бути включені до переліку загроз та ризиків фінансової безпеки України.

Оскільки фінансова безпека держави являє собою ієрархічну систему взаємозалежних компонентів, які мають безумовно сильний вплив один на одного, небезпека для її сталості може критися в нестабільності їх розвитку. Одним із таких елементів є страховий ринок, сучасний стан якого потребує застосування ефективного механізму управління ризиками та загрозами, які своєю дією провокують настання неплатоспроможності окремих страхових компаній, підривають фінансову захищеність як цього сегмента небанківського фінансового ринку, так і загальнодержавну.

Одним із етапів діагностики ризиків і загроз фінансовій безпеці страхового ринку та причин їх виникнення є побудова системи факторів, що відображаються на діяльності ринку страхування за критерієм міри впливу і умовний їх поділ на зовнішні та внутрішні [65, с. 67].

Щодо внутрішніх факторів-ідентифікаторів відзначимо, що на основі аналізу світового та вітчизняного страхового досвіду до основних проблем функціонування сучасного страхового ринку відносяться наступні: нерівномірний розподіл серед учасників страхового ринку (страховиків); місселінг у сегментах страхового ринку; слабка регулювання і недосконалість регуляторної політики, переважно обов'язкового страхування; страхове шахрайство [65, с. 67-68].

До найбільш значущих інсайдерських загроз фінансовій безпеці окремо взятого страховика належать: недостатня величина власного капіталу, ліквідних активів та страхових резервів, недосконалість тарифної політики, незбалансованість страхового портфеля, велика частка перестраховування, штучне стримування інвестиційного потенціалу, недотримання умов платоспроможності та фінансової стійкості, неефективне управління фінансами, відсутність прозорості, низький рівень довіри населення і капіталізації страхового ринку.

Зовнішні переважно пов'язані з низькорезультативною фінансово-економічною політикою учасників страхового ринку, помилками, нецільовим використанням ресурсів, недоліками управління капіталом, зловживаннями з боку структурних підрозділів та окремих фахівців тощо [63, с. 91].

Серед зовнішніх чинників виділяють такі, що позначаються не лише на діяльності страхового ринку та його фінансовій безпеці, а й на економічному становищі усієї країни (рис. 1.10), а також фактори прямого впливу виключно на ринок страхових послуг.

Зовнішні загрози можуть бути спровоковані стрімким розвитком процесу інтеграції та глобалізації, інтернаціоналізацією світового ринку страхування, взаємозв'язком та взаємозалежністю страхового та фінансового ринків тощо.

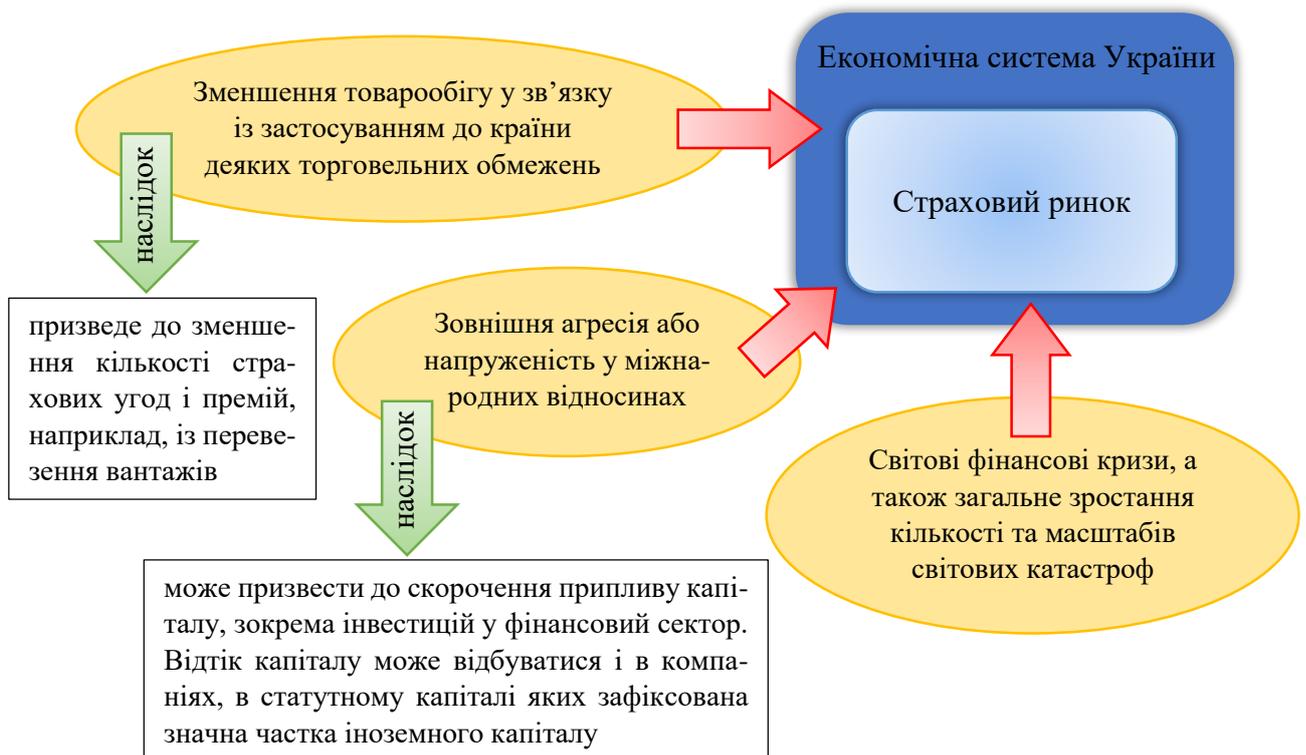


Рис. 1.10. Зовнішні чинники опосередкованого впливу на фінансову безпеку страхового ринку

*Складено автором

До переліку зовнішніх чинників, що напряму впливають на страховий ринок, віднесемо наступні:

- грошово-кредитку політику НБУ: при сильних коливаннях індексу цін страхові компанії не можуть надійно зберігати страхові резерви, брати на себе великі страхові ризики, виплачувати страхові відшкодування, що задовольняють страхувальників, ефективно інвестувати в акції та облігації тощо;
- курсову політику НБУ: часті і різкі зміни курсів валют спричиняють нестабільність на страховому ринку. Темпи зростання зовнішнього перестраховання у нерезидентів можуть збільшуватися під час виведення значних фінансових ресурсів через іноземних перестраховиків за кордон. Відтік капіталу залишається серйозною фінансовою загрозою для страхового ринку. Сьогодні досить чітко прослідковується тенденція перенаправлення фінансових потоків страховиків з іноземним капіталом закордон шляхом передавання близько 90-95% ризиків материнських компаній у перестраховання, тим самим відіграючи роль фінансових посередників [63, с. 92];
- кризові явища у банківській сфері: оскільки великий обсяг страхових резервів розміщується на банківських депозитах, криза банківської сфери, безумовно, вплине на страхові компанії, знизивши їхню платоспроможність, так само як і довіру страхувальників;
- сповільнення економічного зростання (або його повна відсутність): такі обставини призводять до значного звуження страхового поля (за рахунок зменшення кількості укладених договорів за добровільними видами страхування), купівельної спроможності населення та можливості страхування юридичних осіб тощо.

Беззаперечно, усі перераховані чинники є важливими і несуть у собі потенційну загрозу. Проте, на нашу думку, одним із найважливіших індикаторів загрози фінансової безпеки ринку страхових послуг є частка перестраховання у валових страхових преміях, а більше всього – частка нерезидентів. В останні роки первинна доля сектору перестраховання виросла за рахунок збільшення обсягів внутрішнього перестраховання та збільшення операцій зі страховиками-нерезидентами. Така ситуація може призвести до зниження платоспроможності, тим самим позначившись на виплаті грошових коштів у разі настання страхового

випадку, ефективно знижуючи рівень фінансової безпеки окремих компаній і всього ринку у разі катастрофічного ризику.

Слід також зважати на те, що помилки в тарифній політиці спиняють розвиток страхового ринку. Наприклад, високі тарифні ставки зі страхування життя знижують привабливість цього виду страхування для населення і, відповідно, призводять до втрати потенційних клієнтів, що відбивається на результативності діяльності всього ринку.

Не менше загроз несе в собі шахрайство на ринку страхування, яке на сьогодні характеризується великими масштабами і зберігає тенденцію до зростання. Оцінка збитків, завданих шахрайськими діями, показала, що щорічно страховий ринок України втрачає близько 600 млн грн, а не менше як 16% страхових виплат зосереджується у руках фінансових аферистів [63, с. 92-93].

Найбільш небезпечним явищем в умовах сьогодення як для страхового ринку, так і для всіх інших сегментів економіки України, є війна. В усі часи такі фактори як посягання на державний суверенітет та територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав, їх спроби втручання у внутрішні справи країни, регіональні та локальні збройні конфлікти (війни) в різних регіонах світу [64] спричиняли ряд шокуючих наслідків не тільки для країн-учасників, а і для їх сусідів, економічних та політичних партнерів тощо.

Затяжне загострення воєнно-політичної нестабільності з 2014 року у лютому 2022-го вилилось в повномасштабну війну росії проти України, тим самим спровокувавши глибокі кризи та провали, що тягне за собою зниження рівня життя населення, втрату державою своїх позицій на світовому ринку, зниження всіх економічних показників до критичного рівня і несе в собі низку загроз та небезпек для економічної та фінансової безпеки України.

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що страхування – це надзвичайно важливий сегмент національної економічної системи, а ефективно функціонуючий та високо розвинений страховий ринок

виступає гарантією забезпечення сприятливого впливу на економічне становище держави, забезпечує страховий захист населення від наслідків надзвичайних подій, скорочує витрати державного бюджету на відшкодування збитків, спричинених ними, захищає бізнес від непередбачених ризиків, надає соціальну підтримку населенню.

Діяльність та розвиток страхового ринку напряму пов'язані з його фінансовою безпекою, яка є складовою фінансової безпеки України, яка, в свою чергу, є складовою економічної безпеки. Відповідно, існування цих понять визначається тісним їх взаємозв'язком та взаємозалежністю.

Економічна безпека фігурує як визначальний фактор гарантування реалізації національних інтересів, забезпечення соціально-економічної стабільності, розвитку продуктивних сил і забезпечення сприятливих умов життєдіяльності суспільства, в той час як фінансова безпека характеризує такий стан фінансово-кредитної сфери, який вирізняється збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх викликів та загроз, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання. В розрізі цього, більш стрімкий розвиток страхового ринку забезпечує зростання рівня як економічної, так і фінансової безпеки України.

Сутність негативного впливу ризиків та загроз на фінансову безпеку страхового ринку та України в цілому полягає у дестабілізації національної економічної системи, порушенні її стійкості і зниженні рівня захищеності.

Основним завданням державного управління при реалізації заходів щодо попередження ризиків та загроз фінансовій безпеці першочергово є превентивні дії, направлені на зниження негативних наслідків ризиків та загроз або запобігання їх виникненню, що зможе зупинити незворотний процес, здатний завдати шкоди національній та фінансовій безпеці України.

Проведення послідовної та виваженої економічної політики, забезпечення міцного захисту національної фінансової безпеки сприятиме підвищенню її рівня та конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Трендовий аналіз показників розвитку страхового ринку України

У сучасних умовах численних викликів, ризиків та загроз страхові послуги відіграють важливу роль в управлінні ризиками, розподілі заощаджень і зростанні ринку капіталу. Страховий ринок як частина фінансового ринку сприяє мінімізації загроз економічній безпеці як на мікро-, так і на макрорівні, посткризовому відновленню та економічному розвитку.

Основною метою розвитку страхового ринку є посилення надійності страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, скорочення державних витрат на попередження та ліквідацію наслідків стихійних лих, техногенних аварій, катастроф та інших надзвичайних подій. Використання сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів забезпечують ефективне функціонування ринку страхових послуг, формування дієвого ринкового механізму залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку [66, с. 830].

Національні економіки всіх країн світу на сьогодні функціонують в умовах епідемічної небезпеки, зумовленої принципово новим глобальним викликом – пандемією COVID-19. Саме тому сучасні тенденції на страховому ринку України у переважній більшості визначаються впливом пандемії, а із початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року – умовами воєнного стану.

Рівень розвитку страхового ринку України порівняно з іншими країнами є досить низьким за величиною активів страховиків та за споживанням страхових послуг (табл. 2.1), проте має значний потенціал розвитку. При цьому, незважаючи на активізацію окремих напрямів страхування, загальна кількість заключених договорів страхування протягом 2020 року суттєво скоротилася

(табл. 2.2) у порівнянні з 2019 роком, що відобразилося у зменшенні обсягу зібраних страхових премій на 14,7%.

Таблиця 2.1

Основні показники страхового ринку України у 2016-2021 рр.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Кількість страхових компаній	310	294	281	233	210	155
у т.ч. СК «non-life»	271	261	250	210	190	142
СК «life»	39	33	31	23	20	13
Валові страхові премії, млрд грн	35,2	43,4	49,4	53,0	45,2	38,1*
Валові страхові виплати, млрд грн	8,8	10,5	12,9	14,3	14,9	13,5*
Рівень страхових виплат, %	25,1	24,2	26,1	26,9	32,9	35,4*
Загальні активи страховиків, млрд грн	56,1	57,4	63,5	63,9	64,9	65,7*
Рівень страхових премій у ВВП, %	1,5	1,5	1,4	1,3	1,2	1,3*
Передано в перестраховання, млрд грн	12,7	18,3	17,9	16,8	8,5	6,9*
Сформовані страхові резерви, млрд грн	20,9	22,9	27,0	30,0	34,2	35,7*
Обсяг оплачених статутних фондів, млрд грн	12,7	12,8	12,6	11,1	10,7	8,8*

*Дані за 9 місяців 2021 року

**Складено за даними НБУ [67]

Як видно з таблиці 2.1, обсяг валових страхових премій та виплат протягом 2016-2019 рр. стабільно зростали і на кінець 2019 року склали 53 млрд грн і 14,3 млрд грн відповідно, тим самим підтверджуючи факт досить стрімкого розвитку ринку страхування. За підсумками 2020 року для другого показника тенденція до збільшення збереглася (до 14,9 млрд грн), а по першому було зафіксоване зменшення до 45,2 млрд грн. На нашу думку, така ж ситуація складеться і в 2021 році, за 9 місяців якого величина валових страхових премій склала 38,1 млрд грн, а валових страхових виплат – 13,5 млрд грн (рис. 2.1). У зв'язку з відсутністю офіційної звітності неможливо точно спрогнозувати, якою буде ситуація на страховому ринку у 2022 році, проте ми припускаємо, що спад попиту на страхові послуги і вимушене призупинення діяльності певного відсотка страховиків призведе до зменшення обох показників.

По рівню страхових виплат, що є одним з найголовніших показників розвитку страхового ринку України, спостерігалася позитивна динаміка: показник зростав протягом аналізованого періоду і на 01.10.2021 склав 35,4%,

проте його значення все ж є недостатньо високим і свідчить про наявність значної диспропорції між платежами та виплатами.



Рис. 2.1. Динаміка показників діяльності страхового ринку України у 2016-2021 рр.

*Складено автором за даними НБУ [67]

Стосовно рівня страхових премій у ВВП відзначимо, що він знаходився приблизно на одному рівні з максимальним зниженням до 1,2% у 2020 році (рис. 2.2), проте таке його значення все ж було далеким від рівня, притаманного країнам з розвинутою економікою (8-12%), що свідчить про недостатній рівень страхового захисту і порівняно низький потенціал зростання страхового ринку України.

Збільшення в аналізованому періоді величини сформованих страхових резервів (з 20,9 млрд грн у 2016 році до 35,7 млрд грн у 2021-му) вказує на збільшення масштабів діяльності страхових компаній, грошових надходжень у вигляді страхових платежів і здатність страховиків гарантувати забезпечення достатньої величини зарезервованої частини коштів для майбутніх витрат страхових сум та відшкодувань.

Частка премій, переданих у перестраховання, зменшилася з максимальних 18,3 млрд грн у 2017 році (42,2% від загальної величини страхових премій) до 6,9 млрд грн станом на 01.10.2021 (18,1%) і становила менше однієї п'ятої

частини нарахованих премій. З них 66% було передано перестраховикам-нерезидентам. Така величина обумовлена нарощенням премій з авіаційного та ядерного страхування, ризики яких перестраховуються через значні суми відповідальності.



Рис. 2.2. Динаміка показників діяльності страхового ринку України у 2016-2021 рр.

*Складено автором за даними НБУ [67]

Після ліквідації Нацкомфінпослуг і передачі повноважень регулятора страхового ринку Національному банку ситуація з перестрахованням в Україні кардинально змінилась. Зокрема, обсяги страхових премій, які передаються у внутрішнє перестраховання, різко зменшились: з 13,4 млрд грн в 2019 році до 4,8 млрд грн у 2020 році та 1,9 млрд грн у I-му півріччі 2021 року, в той час як до «спліта» частка операцій внутрішнього перестраховання становила 26-36% від загальних страхових премій, у 2020 році – 12%, у I півріччі 2021 року – лише 8,7% [67].

Крім того, неоднорідним також був рівень виплат за договорами перестраховання (рис. 2.3). За внутрішнім перестрахованням основні виплати відбувалися за договорами автостраховання. У нерезидентів здебільшого перестраховували великі ризики, проте рідше.

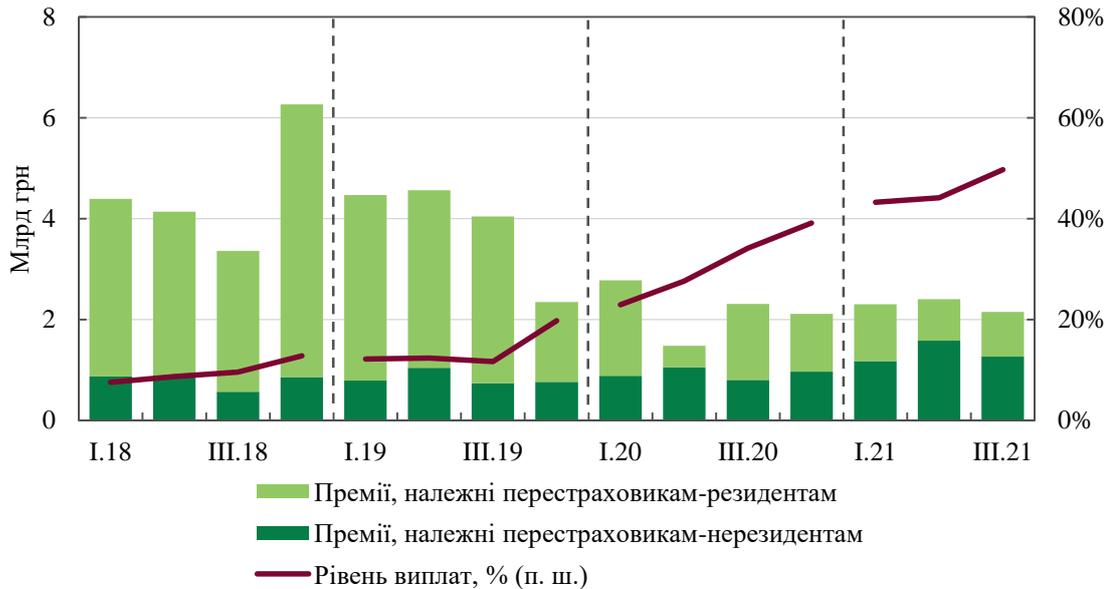


Рис. 2.3. Динаміка показників перестрахової діяльності на страховому ринку України у 2018-2021 рр.

*Складено за даними НБУ [67]

Необхідність у перестрахованні, яке є надзвичайно актуальним і постає як елемент гарантування надійності страховика, буде посилюватись з кожним днем, в тому числі через те, що сучасний страховий ринок охоплює дедалі більше великих, специфічних ризиків, а страхові компанії, їх працівники, акціонери та клієнти потребують надійного захисту. На додачу до цього перестраховання сприяє забезпеченню податкових надходжень від страхової діяльності у державний бюджет, тим самим стимулюючи економічний розвиток.

Величина активів страховиків становила майже 66 млрд грн та суттєво не змінювалася останніми роками (рис. 2.4), що певним чином пов'язано з виходом значної кількості страховиків з ринку. У період з 2020 по 2021 роки страховий ринок продемонстрував помірний приріст обсягів активів (+5,7%), прийнятних активів (+8,9%) та страхових резервів (+11,7%).

Традиційно, приріст зазначених показників був забезпечений більшою мірою за рахунок зростання у сегменті «life» (активи +13,4%; прийнятні активи +16,1%; страхові резерви +16,2%). При цьому активи «life»-страховиків зростали

постійно, незважаючи на коронакризу. Щодо активів «non-life»-страховиків, то спостерігалось їх незначне скорочення.

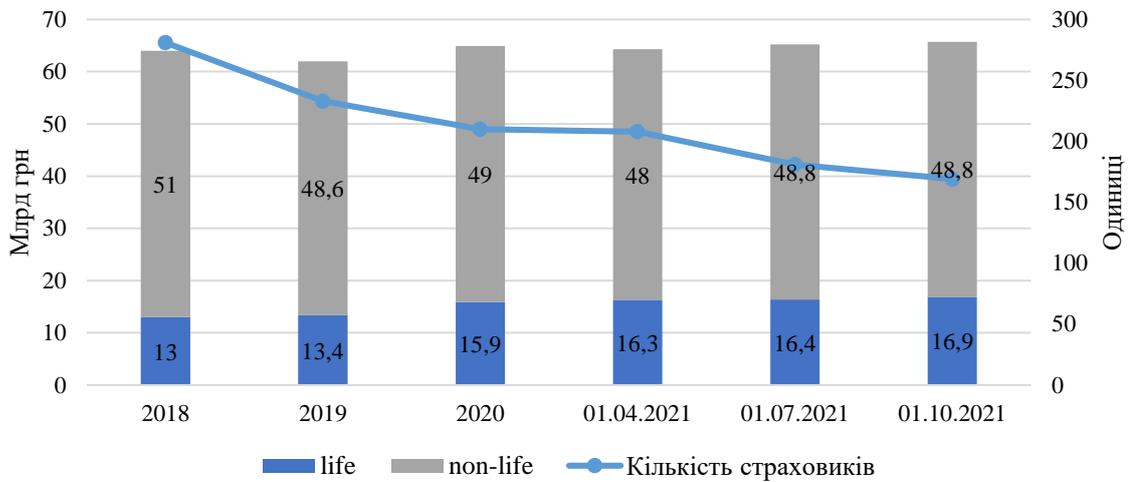


Рис. 2.4. Кількість страхових компаній та обсяги їх активів у 2018-2021 рр.

*Складено за даними НБУ [67]

Ситуація на страховому ринку у 2021 році характеризувалася полегшенням карантинних обмежень і досить високим рівнем пристосування страховиків до нових умов провадження діяльності, що мало своє відображення у збільшенні кількості укладених страхових угод за 9 місяців на майже 12% і одночасному зростанні величини внесених страхових платежів на 15,5% у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року.

Таблиця 2.2

Кількість договорів страхування, укладених протягом 2016-2021 рр., тис. од.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.*
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:						
- зі страхувальниками-фізичними особами	42534,6	66915,2	72460,2	73440,1	63308,7	44826,8
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	118198,4	114824,7	123582,5	116652,6	52359,3	48926,6

*Дані за 9 місяців 2021 року

**Складено за даними НБУ [67]

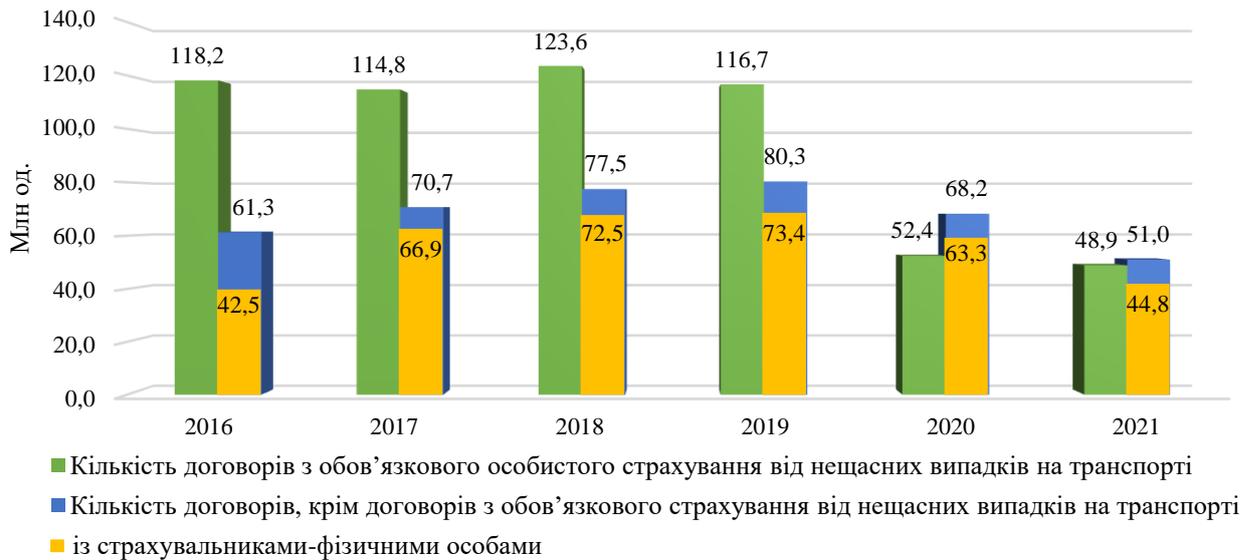


Рис. 2.5. Динаміка кількості договорів страхування, укладених протягом 2016-2021 рр.

*Складено за даними НБУ [67]

Проте незважаючи на порівняно низький рівень розвитку страхового ринку України у докризовий період спостерігалася позитивна тенденція за його ключовими показниками, що за оцінкою швейцарської перестрахової компанії Swiss Re дозволило українському ринку страхування за підсумками 2019 року увійти в десятку найдинамічніших національних страхових ринків світу [68].



Рис. 2.6. Зростання реальних премій зі страхування життя в Європейських країнах з поправкою на інфляцію у 2019 році

*Складено за даними Swiss Re Institute [68]

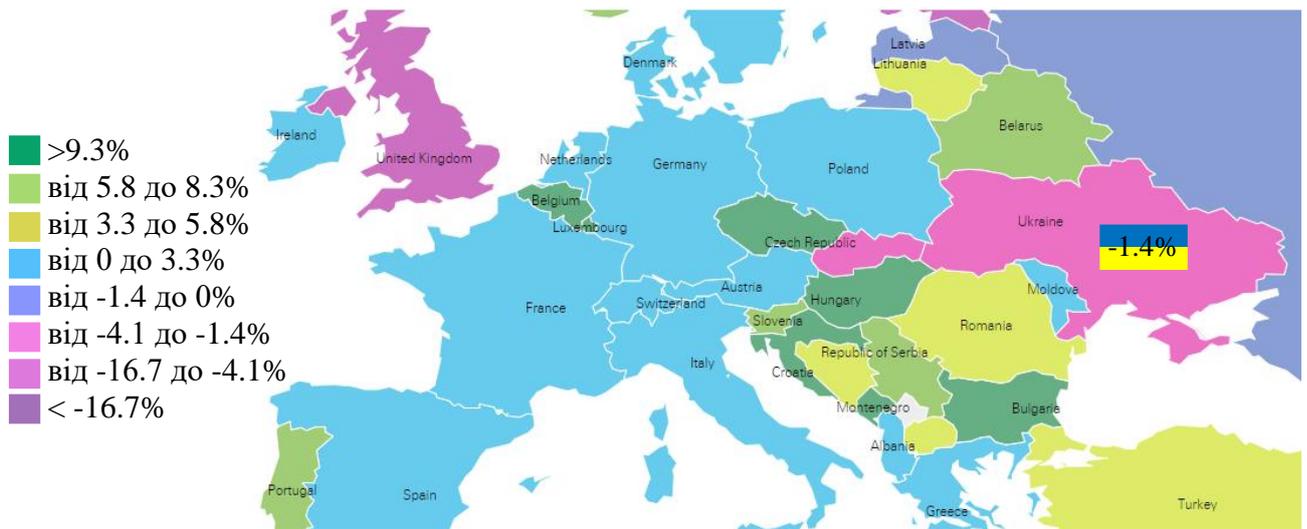


Рис. 2.7. Зростання реальних премій з ризикового страхування в Європейських країнах з поправкою на інфляцію у 2019 році

*Складено за даними Swiss Re Institute [68]

Зокрема, у 2019 році український ринок ризикового страхування посів 53-тє місце у світі, що на 2 позиції вище, ніж у 2018 році. Таке покращення відбулося завдяки зростанню обсягу наданих страхових послуг у валютному еквіваленті на 22,1%. Ринок страхування життя зріс у валютному еквіваленті на 26,5%, змістившись у рейтингу з 81-го на 79-тє місце (табл. 2.3) [69].

Таблиця 2.3

Рейтинг країн світу за обсягами премій з «life» і «non-life» страхування

Премії зі страхування життя, млн дол. США					
2018 рік			2019 рік		
№ з/п	Країна	Обсяг премій	№ з/п	Країна	Обсяг премій
1	США	608 967	1	США	628 522
2	Японія	327 553	2	Японія	341 328
3	Китай	313 372	3	Китай	329 432
4	Велика Британія	274 683	4	Велика Британія	264 221
5	Франція	170 777	5	Франція	167 588
81	Україна	144	79	Україна	182
Премії з ризикового страхування, млн дол. США					
1	США	1 759 339	1	США	1 931 601
2	Китай	261 517	2	Китай	187 967
3	Німеччина	145 890	3	Німеччина	142 301
4	Японія	110 859	4	Японія	118 019
5	Велика Британія	106 167	5	Велика Британія	102 022
55	Україна	1 671	53	Україна	2 040

*Складено за даними Swiss Re Institute [68]

Але в зв'язку з пандемією та зміною регулятора протягом 2020-2021 рр. відбувалися суттєві зміни. Так, кількість страхових компаній на українському ринку стрімко скоротилася – з 225 станом на 30 червня 2020 року до 155 станом на кінець 2021 року, оскільки не всі компанії з урахуванням карантинних обмежень змогли виконати нормативи регулятора й організувати якісну роботу шляхом впровадження онлайн сервісів як необхідної умови для повноцінної діяльності під час пандемії. Крім того, таке стрімке зменшення кількості страховиків зумовлене виходом з ринку тих учасників, які не здійснювали активної діяльності та добровільно відмовилися від ліцензій.

Однак така кількісна зміна не мала значного впливу на результативність діяльності страхового сектору. Підсумки роботи установ небанківського фінансового сектору протягом 2019-2021 рр. засвідчили стабільне зростання фінансових результатів страхових компаній в Україні на відміну від решти його суб'єктів (рис. 2.8), що досягнуто за рахунок помірному зростання страхових премій, збереження сталих показників збитковості, а також уникнення знецінення активів.

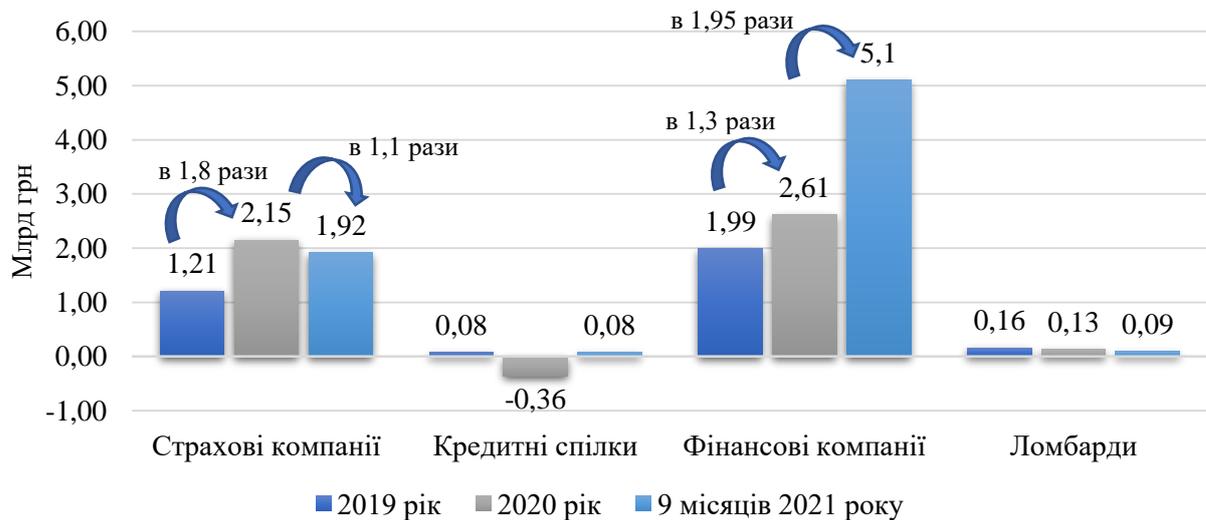


Рис. 2.8. Динаміка чистих фінансових результатів небанківських фінансових установ України у 2019-2021 рр.

*Складено за даними НБУ [67]

Так, чистий прибуток страховиків, незважаючи на кризу, зумовлену пандемією COVID-19, та скорочення кількості страхових компаній через невиконання вимог регулятора, протягом 2020 року збільшився в 1,8 рази з 1,21 млрд грн до 2,15 млрд грн, а подальший незначний спад за 9 місяців 2021-го в 1,1 рази призвів до зменшення його величини до 1,92 млрд грн.

Для прикладу, дохідність «non-life» сектору зросла на 15,3%, що більшою мірою було забезпечено збільшенням надходжень валових страхових премій з 33 млрд грн до 38,1 млрд грн за 9 місяців 2020-2021 років відповідно. В той же час сумарний обсяг збитків страхових компаній цього сегменту склав 153 млн грн, тоді як за результатом 9-ти місяців 2020 року його величина сягала 600 млн грн (рис. 2.9). [70].

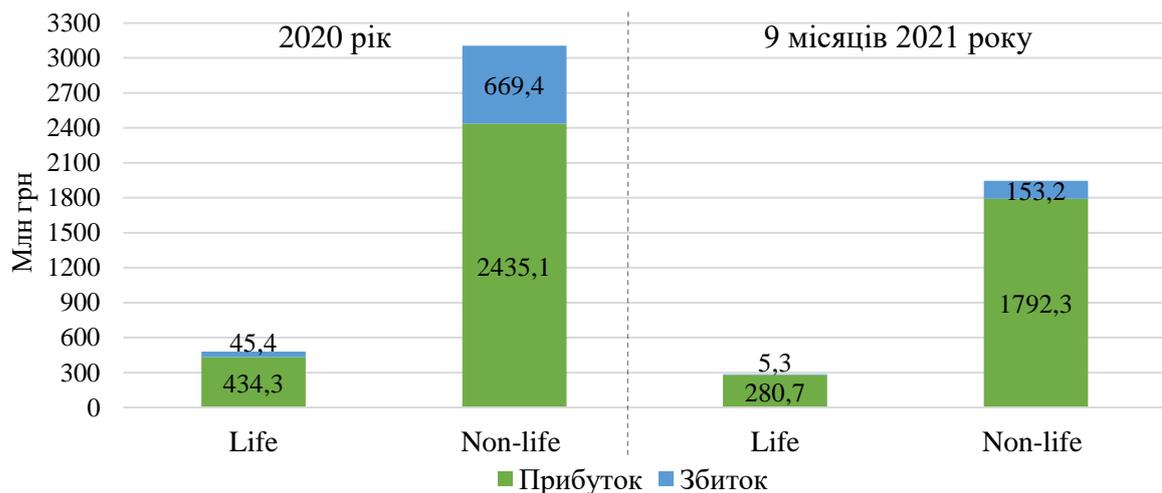


Рис. 2.9. Динаміка прибутків та збитків страхових компаній України у 2020-2021 рр.

*Складено автором за даними НБУ [67]

Вплив пандемії відобразився і на структурі страхового ринку. Так, через карантинні обмеження та зменшення кількості українців, що виїжджають за кордон, зокрема з туристичною метою і трудових мігрантів, показники туристичного страхування, яке було найбільш динамічним докризовим сегментом, суттєво погіршилися, що, значною мірою, зумовило падіння обсягів зібраних страхових премій у 2020 році. Для прикладу, у 2018 і 2019 році потік

туристів і трудових мігрантів збільшився на 5,2% і 5,6% відповідно, а у 2020 році відбувся спад через карантин і все ще існуючі обмеження [72]. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) у 2020 році у зв'язку з поширенням COVID-19 було зафіксовано зниження міжнародного туризму на 60% [73]. У країнах Європейського Союзу було втрачено близько двох мільйонів робочих місць у секторі подорожей і туризму, а його внесок у ВВП зменшився вдвічі порівняно з 2019 роком (приблизно з 10% до 5% ВВП). Традиційні туристичні напрямки, такі як Хорватія, Кіпр, Греція, Мальта та Іспанія, зазнали найбільших скорочень (понад 60%) разом з Ірландією (Додаток Г).

У 2019 році індустрія подорожей та туризму України становила 7% від ВВП, а її безпосередній внесок склав 10,4 млрд доларів США. Проте пандемія внесла свої корективи і уже на кінець 2020 року цей показник знизився на 22% (Додаток Г).

Якщо аналізувати показники страхування в туристичній галузі України, то у першому півріччі 2020 року спостерігалось падіння обсягу зібраних страхових премій за цим видом страхування в 2 рази у порівнянні з відповідним періодом 2019 року. Але, як тільки відновилася можливість подорожувати, показники туристичного страхування з обов'язковим покриттям ризику COVID-19 продемонстрували позитивну динаміку і за підсумками першого півріччя 2021 року досягли докризових значень.

Крім цього, майже зник такий драйвер медичного страхування при виїзді за кордон як включення додаткового медичного страхування у соціальні пакети, що стрімко розвивалося до 2020 року з метою утримання цінних співробітників великим бізнесом і в першу чергу ліквідовувалося, враховуючи поточні економічні проблеми. Також зменшилася кількість укладених договорів зі страхування домашнього майна через скорочення потреби в ньому у зв'язку з перебуванням людей переважно вдома, а також зі страхування цивільної авіації внаслідок скорочення авіаперевезень.

Натомість на українському ринку страхування протягом 2020-2021 рр. відбувалося зростання попиту на страхові продукти обов'язкового страхування, що займають найбільшу частку – більше 35% у структурі зібраних страхових премій (обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та оформлення КАСКО), що суттєво стримало падіння ключових показників страхового ринку. За даними Моторного (транспортного) страхового бюро України [71] сума зібраних страхових платежів по ОСЦПВ за 2021 рік зросла на 17,2% до 7,2 млрд грн., головним чином, завдяки розширенню можливостей оформлення полісу онлайн. Кількість таких електронних договорів склала 4,5 млн шт., що становить половину від загальної кількості, а сума зібраних за ними премій становила понад 3 млрд. грн.

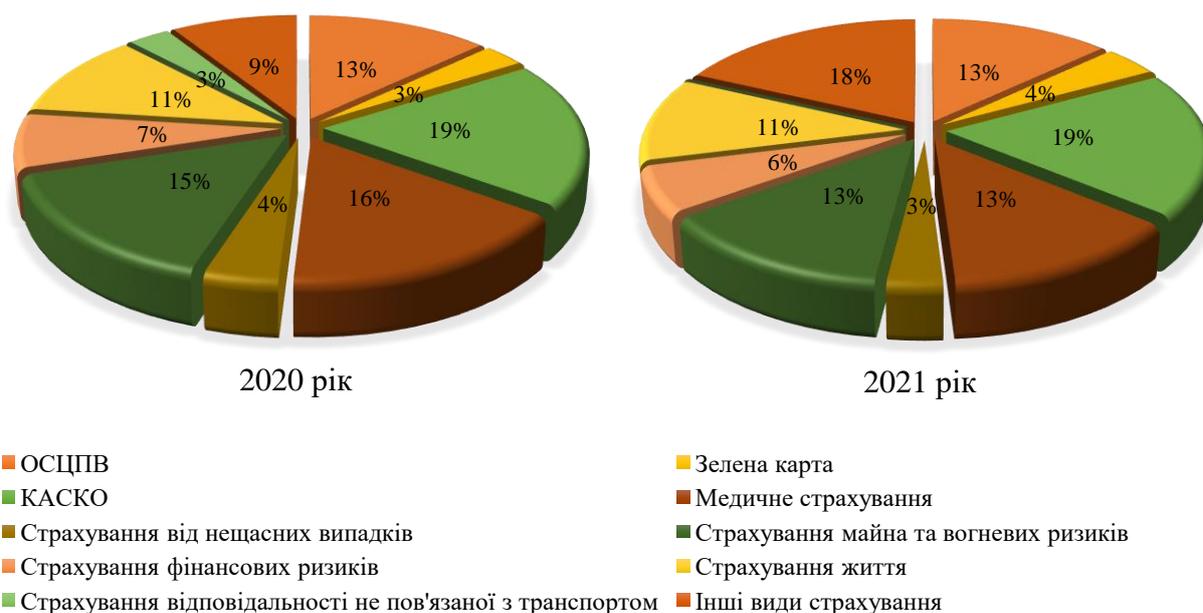


Рис. 2.10. Структура страхового портфеля українських страхових компаній за видами у 2020-2021 рр.

*Складено за даними НБУ [67]

Для страхового ринку є характерним специфічний вплив пандемії, що проявляється у виникненні нових страхових продуктів у відповідь на нові ризики та, відповідно, стимулюванні окремих його секторів. Так, епідемічна небезпека зумовила розвиток таких сегментів особистого страхування, як страхування

життя від «смерті з будь-якої причини» та страхування здоров'я «від коронавірусу», що особливо актуально в умовах епідемічної небезпеки. Так, у 2020 році частка медичного страхування у загальному обсязі страхування за даними НБУ складала 16%, у 2021 – 13%, проти 8,4 % у докризовому 2019 році [76].

Розвитку страхового ринку сприяє також введення нових обов'язкових видів страхування у комплексі антикризових заходів в умовах пандемії, зокрема «Страхування подорожуючих іноземців по території України на випадок інфікування COVID-19», який став обов'язковим для всіх іноземців при в'їзді на територію України згідно з Постановою Кабміну №480 від 12 червня 2020 року [77]. Аналогічно з 24 липня 2020 року було розширено покриття вже існуючого обов'язкового договору страхування подорожуючих за кордон українців на включення до нього додаткового страхового ризику – COVID-19.

У відповідь на пандемію також прийняті зміни в закон «Про захист населення від інфекційних хвороб» [78], якими передбачено виплати медичним працівникам на випадок інвалідизації через коронавірусну хворобу в сумі 630 тис. грн., а внаслідок смерті від неї – 1,5 млн. грн. Проте деякі українські мед. заклади ще на початку епідемії до ухвалення цього закону почали страхувати життя і здоров'я своїх працівників на випадок коронавірусної хвороби.

Попри жорсткі карантинні обмеження у 2020 році сектор страхування життя зріс на 10%, а лідер ринку СК «МетЛайф» відіграла роль драйвера зростання, адже обсяг зібраних нею премій збільшився на 24%. Обсяги премій як зі страхування життя, так і з ризикових видів страхування у першому півріччі 2021 року проти аналогічного періоду 2020 року збільшилися на 18% та становили 2,7 і 22,1 млрд грн відповідно [76], а за підсумком 9 місяців 2021 року валові премії з ризикового страхування зросли на 3%, зі страхування життя – на 9% [79]. Частка лідерів ринку страхування, не пов'язаного зі страхуванням життя, у загальному обсязі премій також зросла, збільшивши концентрацію ринку в середньому на 5%.

У цілому, у 2020 році внаслідок пандемії кількість страхових полісів скоротилася на 25,9% порівняно з аналогічним періодом 2019 року, обсяг валових премій у сегменті загального страхування зменшився на 21%, а коефіцієнт збитковості по страхуванню, що не пов'язане зі страхуванням життя, збільшився з 27% до 41% протягом 9-ти місяців 2020 року (найважчого періоду «коронакризи»). Разом із цим розмір страхових премій за електронним контрактами за 9 місяців 2020 року склав 1,12 млрд грн, що на 288% більше, ніж за аналогічний період 2019 року [80]. Зокрема, найвищі темпи зростання кількості електронних полісів спостерігалися за ОСЦПВ.

За результатами дослідження очікувань учасників страхового ринку України під час пандемії і невизначеності, що проведене Forinsurer, тільки 14% респондентів визнали, що ситуація в їх компанії за останній рік погіршилася, а 86% вважають, що вона поліпшилася або не змінилася [82]. В цей же час очікування щодо наслідків війни не такі позитивні: багато компаній уже відчули на собі її вплив і відзначили, що невідворотній економічний спад негативно відобразиться на діяльності страхового ринку та окремих його суб'єктів.

Отже, пандемія COVID-19 досить суттєво вплинула на страховий ринок України, стимулюючи пошук страховиками нових каналів збуту продукції та диверсифікацію страхових послуг. У результаті таких змін, на відміну від інших секторів національної економіки, падіння на страховому ринку в умовах карантинних заходів і зниження економічної активності населення було порівняно не великим, проте сформувало тренди майбутніх періодів.

У 2021 році драйвери зростання страхування суттєво змінилися: найбільш потужний у докризовий період фактор – ОСЦПВ – втратив свою пріоритетність. Відповідно до даних, представлених інтернет-журналом Форіншурер [82], у першому кварталі 2021 року лідируючі позиції зайняло страхування КАСКО, тоді як туристичне страхування та страхування відповідальності відійшли на другий план. Другим драйвером стало зростання попиту на медичне страхування, проте збільшення частки таких страхових послуг пов'язане з подорожчанням полісу, а не з припливом нових клієнтів. Крім того великий

внесок мала підвищена чутливість споживачів страхових послуг до ризиків та загроз, а також той факт, що населення побачило у страхуванні достатньо ефективний спосіб боротьби з кризовими явищами.

Таблиця 2.4

Програми медичного страхування, які забезпечують фінансову підтримку в разі захворювання COVID-19

Страхова компанія	Назва страхової програми	Умови страхування		
		Страхова сума	Страховий платіж	Строк дії договору
СК «Провідна»	СТОП.КОРОНАВІРУС	до 50 тис. грн	від 225 грн	6 місяців
ПрАТ «СЕ «Універсальна»	Захист від COVID-19	5-100 тис. грн	від 300 грн	3/6 місяців
АТ «СК «ІНГО»	Коронозахист+	30-100 тис. грн	від 400 грн	6 місяців
СК «Вусо»	Страхування у разі коронавірусу COVID-19	70 тис. грн	від 936 грн	6 місяців
СК «Альфа Страхування»	Страхування від коронавірусу	50 тис. грн	500/700 грн	3/6 місяців

*Складено за даними страхових компаній [81]

За даними НБУ [67] на страховому ринку України наприкінці III кварталу 2021 року було зафіксовано зростання обсягу зібраних валових страхових премій на 15,48% до 38,07 млрд грн (1,22 млрд євро). При цьому страхові виплати зросли майже на 21% і досягли 13,43 млрд грн, а найбільша їх частка припала на добровільне страхування, не пов'язане зі страхуванням життя. Слід зазначити, що частки «life» і «non-life» секторів страхування у ринковому портфелі практично залишилися на рівні минулого року, хоча темпи зростання страхування життя були дещо більшими (+17,20%). Найбільше зростання (за показником валових премій) на ринку показали такі ключові види страхування як медичне страхування (+25%), КАСКО (+28%) та ОСЦПВ (майже +11%).

Рейтинг non-life сектору очолювала компанія «АРКС» з часткою 7,38%, «Уніка» і «ТАС» також увійшли в лідируючу трійку, посівши друге і третє місце відповідно. Однак у п'ятірці лідерів найбільша сума виплачених відшкодувань належить СК «Українська страхова група». Серед страховиків життя лідерство по зібраним валовим преміям утримує «МетЛайф» з часткою 35,58% (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Рейтинг страхових компаній України за валовими страховими преміями та виплатами за 9 місяців 2021 року

№ з/п	Валові страхові премії, тис. грн			
	«Life» сектор		«Non-life» сектор	
1	МетЛайф	1 488 453	ARX	2 501 453
2	ТАС	553 281	Уніка	2 344 733
3	ПЗУ Україна	466 012	СГ ТАС	1 807 527
4	Уніка Життя	390 749	УСГ	1 672 521
5	ARX LIFE	237 732	Арсенал Страхування	1 586 164
№ з/п	Валові страхові виплати, тис. грн			
	«Life» сектор		«Non-life» сектор	
1	МетЛайф	221 627	УСГ	2 208 071
2	ТАС	113 425	Уніка	961 767
3	ПЗУ Україна	41 077	ARX	942 286
4	ARX LIFE	37 354	СГ ТАС	837 416
5	Уніка Життя	28 261	Інго	659 235

*Складено за даними Форіншурер [82]

КАСКО		ОСЦПВ	
1	<u>ARX</u> Страхові премії: 1 474 874 тис. грн Страхові виплати: 663 345 тис. грн	1	<u>СГ ТАС</u> Страхові премії: 613 419 тис. грн Страхові виплати: 312 314 тис. грн
2	<u>Арсенал Страхування</u> Страхові премії: 1 047 212 тис. грн Страхові виплати: 454 454 тис. грн	2	<u>Оранта</u> Страхові премії: 545 459 тис. грн Страхові виплати: 239 632 тис. грн
3	<u>Уніка</u> Страхові премії: 675 829 тис. грн Страхові виплати: 313 873 тис. грн	3	<u>Княжа</u> Страхові премії: 288 142 тис. грн Страхові виплати: 130 352 тис. грн
4	<u>УСГ</u> Страхові премії: 483 818 тис. грн Страхові виплати: 261 895 тис. грн	4	<u>UPSK</u> Страхові премії: 251 992 тис. грн Страхові виплати: 194 109 тис. грн
5	<u>Експрес Страхування</u> Страхові премії: 438 232 тис. грн Страхові виплати: 156 661 тис. грн	5	<u>ПЗУ Україна</u> Страхові премії: 235 239 тис. грн Страхові виплати: 119 816 тис. грн

Рис. 2.11. Рейтинг страхових компаній України по КАСКО і ОСЦПВ за 9 місяців 2021 року

*Складено за даними Форіншурер [82]

Приріст страхових премій, більше 75% яких припадало на добровільне страхування, був зафіксований як від фізичних осіб, так і від корпоративного сегмента, в той час як виплати у «life» секторі зростають протягом останніх чотирьох кварталів, а у «non-life» залишалися майже на одному і тому ж рівні.

Найвищі позиції за обсягами премій стабільно займали автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, Зелена карта) та медичне страхування. У першому півріччі 2021 року на 30% зросли премії з обов'язкового страхування, при цьому найбільш вираженим було збільшення по ОСЦПВ, ядерному та авіаційному страхуванню.

Аналіз розвитку страхової діяльності в Україні дає змогу стверджувати, що найбільш кризовим для ринку страхування був період 2013-2015 років, в якому відбулось максимальне за аналізований час зниження активності. Причинами цього було загострення кризової ситуації у східноукраїнському військовому конфлікті, нестабільність фінансової ситуації, недосконалість інституційно-правового забезпечення в страховій сфері, що суттєво вплинуло на зниження її конкурентоспроможності (рис. 2.12).

Наступні декілька років характеризувались активним сприянням виходу України з кризового стану, проведенням всіх необхідних заходів для стабілізації фінансово-економічної системи, в тому числі страхового ринку. Проте уже у 2020 році відбулося нове загострення – пандемія COVID-19, яка суттєво вплинула на страхову діяльність, оскільки зростання смертності та захворюваності призвело до збільшення попиту на послуги у сфері страхування життя та здоров'я.

Проведене нами дослідження впливу пандемії показало, що криза, викликана нею, не мала таких негативних наслідків, як попередня. Навпаки, спостерігалось незначне збільшення обсягів діяльності. Страхові агенти, страхові компанії та брокери активно реагували на коронавірусну кризу в багатьох секторах страхового ринку. Збільшення прибутковості страхових компаній, очищення ринку від ненадійних та збиткових суб'єктів, зростання

рентабельності страхової діяльності призвело до підвищення прибутковості та конкурентоспроможності страхової галузі.



Рис. 2.12. Динаміка рівня конкурентоспроможності страхування в Україні в умовах кризи

*Складено за даними джерела [83]

Для України 2022 рік ознаменувався новим викликом її економічній стабільності і стабільності страхового ринку зокрема, до відчутних змін у діяльності якого призвело повномасштабне вторгнення росії на територію нашої держави. За результатом опитування, проведеного НБУ у березні 2022 року [84], більшість страховиків продовжує свою діяльність евакуювавши співробітників у безпечніші регіони та забезпечивши віддалену роботу персоналу, збереження технічних засобів та баз даних. Водночас страхові компанії зіткнулися з низкою викликів. У зв'язку з переміщеннями, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів страховиків. Для ризикового страхування проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення

оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати, виклик поліції на місце ДТП тощо. Водночас компанії, що займаються страхуванням життя, повідомляють про суттєве зниження страхових внесків та фіксовані обмеження діяльності компаній, пов'язані з труднощами організаційної комунікації та роботи співробітників, ускладненим доступом до офісів та оригіналів документів. Усе це робить процес здійснення страхових виплат важчим і довшим, особливо у випадках, пов'язаних зі смертю застрахованих осіб на окупованих територіях. Повністю оцінити рівень впливу війни на стан ринку страхування поки що неможливо, тож існує висока необхідність у проведенні подальших досліджень.

2.2. Оцінювання рівня фінансової безпеки України

Зважаючи на реалії сьогодення можемо прийти до висновку, що стабільність функціонування держави – це надзвичайно мінливе явище, яке піддається впливу багатьох факторів і дуже чітко відображає будь-які коливання в тій чи іншій сфері діяльності. Такий же принцип працює при забезпеченні фінансової безпеки, високий рівень якої, як відомо, є підтвердженням господарської рівноваги та конкурентоздатності держави на глобальних ринках.

Останнє десятиріччя для України ознаменувалося низкою глибоких криз, масштабних змін і зрушень, які призвели до значних перетворень у всіх галузях, у тому числі і на страховому ринку, а отже, мали своє відображення на рівні фінансової безпеки держави. Для оцінки ступеня їх впливу доцільним є проведення розрахунку рівня фінансової безпеки України за різними методиками, що дозволить зробити узагальнений висновок, враховуючи різнобічні підходи до визначення індикаторів та способу їх взаємозалежності із рівнем фінансової безпеки держави.

Фінансова безпека держави є результатом складних економічних процесів. Аналіз емпіричних досліджень показує, що переважна їх більшість обмежується фінансовою безпекою однієї чи кількох країн, а більшість авторів для оцінки

рівня фінансової безпеки держави використовує окремі макроекономічні показники, індикатори банківського сектору та фінансового ринку, дані платіжного балансу. Однак вони не відображають здатність країни захищати фінансовий суверенітет та вплив системного ризику на фінансову безпеку, підвищення якого провокує посилення вразливості фінансової системи і появу фінансової нестабільності. Тому оцінка фінансової безпеки має базуватися на системі показників, що інтегрує різні її аспекти, до найважливіших з яких відносяться:

- 1) стан економічних і фінансових інститутів;
- 2) здатність підтримувати стабільність і розвиток фінансової системи;
- 3) здатність підтримувати фінансовий суверенітет та створювати умови для довгострокового економічного зростання [85].

Сьогодні у світовій практиці використовується широко розгалужена система показників фінансової безпеки та їх характеристичних значень. Вчені-сучасники у своїх працях спираються на методика і специфічні групи індикаторів оцінки стану фінансової безпеки держави, розроблені такими регіональними фінансовими інституціями як Європейський банк реконструкції та розвитку, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку, а також всесвітніми: Міжнародним валютним фондом і Всесвітнім банком (Програма оцінки фінансового сектора FSAP), комітетом при Банку міжнародних розрахунків (Базельський комітет з банківського нагляду), Організацією економічного співробітництва та розвитку, Міжнародною організацією регуляторів ринків цінних паперів (IOSCO), Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду (IAIS), Радою по міжнародним стандартам фінансової звітності (IASB), Радою з фінансової стабільності, групою Світового банку тощо [86, с.193].

Для прикладу, Міжнародний валютний фонд самостійно затвердив систему індикаторів (показників фінансової стійкості), які аналізуються для оцінки рівня фінансової безпеки держав і прогнозування їх подальшого розвитку. Рекомендовані МВФ показники фінансової стійкості були розроблені

у відповідь на потребу в інструментах для ефективного аналізу сильних та слабких сторін фінансових систем і виступають, по суті, як набір індикаторів для фінансового сектора, сектора домогосподарств (клієнтів фінансових установ) та корпоративного сектора. На даному етапі МВФ представив 40 індикаторів фінансової стійкості, 25 з яких – для сектора депозитарних корпорацій, 15 – для їхніх клієнтів [87, с. 136-137]. Серед таких можна виокремити співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів, рентабельність активів та власного капіталу, співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, співвідношення боргу домогосподарств до ВВП тощо (Додаток Д) [88].

Вагома частка показників, що враховуються при оцінці рівня фінансової безпеки держав Світовим банком (рис. 2.13) і Радою з фінансової стабільності, характеризують поточний стан їх розвитку і є основою для прогнозування подальшого функціонування фінансової системи.

Співвідношення бідного населення до загальної кількості з урахуванням національних особливостей	Співвідношення бідного населення (з рівнем доходу, що не перевищує 1,9\$/день) до загальної його кількості	Валовий внутрішній продукт
Валовий національний дохід (в абсолютних показниках та в розрахунку на душу населення)	Питома вага доходу або споживання, що припадає на 20% населення з найнижчим рівнем доходів	Темпи росту ВВП
Питома вага сільського, лісного господарства та риболовлі у ВВП	Питома вага промисловості у ВВП	Інфляція
Експорт та імпорт (у % від ВВП)	Валове нагромадження (валові внутрішні інвестиції) (у % від ВВП)	Податкові відрахування (у % від ВВП)
Внутрішній кредит, наданий фінансовим сектором (у % від ВВП)	Зовнішній борг (в абсолютних показниках) і сумарний обсяг його обслуговування (у % від експорту)	
Особисті грошові перекази	Прямі іноземні інвестиції	Чиста допомога з метою розвитку

Рис. 2.13. Основні фінансові індикатори Світового банку

*Складено за даними джерела [87, с. 143]

Як глобальна міжнародна організація ООН також аналізує фінансові показники країн світу, в тому числі і показники фінансової безпеки, які поділяються за трьома факторами: рівнем економіки, освіти та правами людини.

Перший фактор характеризує показник ВВП на душу населення, другий – кількістю років навчання громадянина тієї чи іншої держави, третій – спеціальним індексом, який розраховується згідно зі спеціальною Методикою ООН [89, с. 54].

Важливим також є аналіз іноземного досвіду у сфері дослідження фінансової безпеки держави і методик оцінки її рівня. Приміром у Франції використовуються індикатори тривоги – показники, що характеризують максимальний рівень відхилення певних економічних чи фінансових величин від їхнього оптимального значення, що фактично є засобом оцінки економічного розвитку країни. Серед них виділяють два показники фінансової безпеки: виробничі інвестиції (показник не перевищує 2,5% за рік) та ціни (інфляція: рівень більш ніж на 1% перевищує середній показник країн-партнерів протягом 3 місяців поспіль).

У низці пострадянських країн, зокрема в Казахстані, фінансова стійкість оцінюється за спеціальною методикою «Карта оцінки ризиків», що включає в себе 57 показників, а її основу становить оцінка банківського, зовнішнього та реального секторів економіки [87, с. 146-147].

Таблиця 2.6

Групи показників, що використовуються для оцінки фінансової безпеки за методикою «Карта оцінки ризиків» Національного банку Республіки Казахстан

№ з/п	Група показників
1	Зовнішній світ
2	Достатність резервів країни
3	Транскордонні потоки капіталу
4	Монетарна і фіскальна політика
5	Боргове навантаження
6	Параметри банківського сектору:
6.1	Ліквідність та ринкові ризики
6.2	Кредитний ризик (якість активів)
6.3	Прибутковість та достатність

*Складено за даними джерела [90, с. 85]

Згідно з цією методикою ідентифікація кризових ситуацій проводиться з використанням якісного статистичного аналізу, побудови економетричних

моделей та моделей бінарного вибору, а також за допомогою стрес-тестування та сигнального підходу, який базується на порівнянні реальних показників з пороговими (критичними) значеннями [90, с. 87].

Дослідження зарубіжних вчених, зосереджені на фінансовій безпеці країн Балтії, Великобританії, Бельгії, Італії, Швеції, Китаю та Польщі засновуються, в першу чергу, на аналізі макроекономічних показників та експертних думок, важливості зовнішніх факторів для стабільності фінансової системи країни. Значна увага також приділяється взаємозв'язку рівня фінансової безпеки та кризових явищ в історії розвитку держави. Крім того, одним із методів оцінки є порівняння результатів з міжнародними незалежними рейтингами, такими як Fitch. Серед показників, на яких акцентується увага в процесі оцінки, виділяють співвідношення зовнішнього державного боргу до загального боргу та довгострокової процентної ставки державних боргових облігацій; рівень розвитку фінансових посередників; ситуація на грошово-кредитному та фондовому ринках; стан державних фінансів тощо [85, с. 15].

Фінансова безпека країн-членів ЄС оцінюється за допомогою сукупного індексу фінансової безпеки (AFSI), який розраховується на основі п'яти субіндексів, що об'єднують більше ста кількісних та якісних показників. AFSI оцінюється як:

$$AFSI_i = w_1 * FDI_i + w_2 * 0,01 * EGD_i + w_3 * 0,01 * EFI_i + w_4 * HDI_i - CLIFS_i, \quad (2.1)$$

де w_i – вагові коефіцієнти субіндексів;

FDI_i – індекс фінансового розвитку;

EGD_i – вимір економічної глобалізації;

EFI_i – індекс економічної свободи;

HDI_i – індекс людського розвитку;

$CLIFS_i$ – індекс фінансового стресу на рівні країни.

Вагові коефіцієнти субіндексу розраховуються таким чином:

$$w_j = \frac{x_{ji}}{\sum_{i=1}^n x_i}, \quad (2.2)$$

де w_j – вага субіндексу i ;

x_{ij} – кількість компонентів (аспектів, які оцінюються субіндексом) у субіндексі.

Країни ЄС класифікуються на основі моделей їх фінансування. Відтак існує чотири групи країн: країни з ринковими відносинами (Швеція, Бельгія, Данія, Великобританія, Фінляндія, Нідерланди та Франція); країни, засновані на банківських відносинах (Іспанія, Італія, Австрія, Німеччина, Португалія, Греція та Ірландія); країни Східної Європи (Литва, Латвія, Естонія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Румунія, Угорщина, Польща, Словаччина та Словенія) та країни-аутсайтери (Люксембург, Мальта та Кіпр).

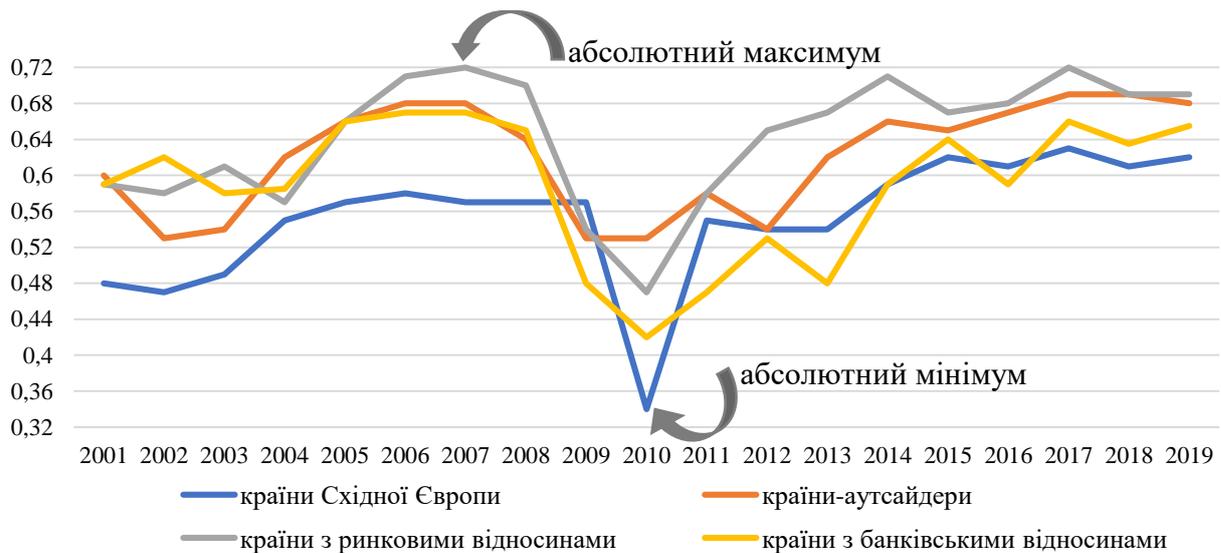


Рис. 2.14. Сукупний індекс фінансової безпеки в групах країн ЄС, розрахований за методикою Європейського Союзу

*Складено за даними джерела [85]

На рисунку 2.14 представлена динаміка AFSI у групах країн ЄС з 2001 по 2019 рік. В останньому році група країн, чия економіка базується на ринкових відносинах, мала найвище значення AFSI (0,689). Позитивний вплив на їхню фінансову безпеку мали такі чинники: розвинена фінансова система, відкритість

для інвестицій, вищі чисті прямі іноземні ресурси. Подібна ситуація була зафіксована в групі слабких країн. Найнижче значення сукупного індексу фінансової безпеки мали країни Східної Європи (0,611), які мали менш сприятливі умови ведення бізнесу та менш розвинені фінансові ринки. Результати показали, що всі групи країн ЄС протягом аналізованого періоду мали однаковий середній рівень фінансової безпеки у 2019 році, який був стабільним для групи країн Східної Європи, тоді як інші групи демонстрували значні коливання в період з 2014 по 2019 рік [85, с. 16,18].

Як згадувалось раніше, в Україні основою оцінки рівня фінансово-економічної безпеки виступає розроблена Міністерством економічного розвитку і торгівлі методика, що базується на «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених у 2013 році. Їх основу становить кількісне дослідження показників, що характеризують рівень економічної безпеки країни та її основних складових, шляхом розрахунку інтегрального індексу безпеки в кожній сфері.

Розрахунок інтегрального індексу в цілому та інтегральних індексів за окремими сферами економіки проводиться за допомогою вагових коефіцієнтів, які визначено шляхом експертного оцінювання.

Розрахунок вагових коефіцієнтів для кожного субіндексу здійснюється за такою формулою:

$$d_i = \frac{\bar{a}_i}{\sum_{i=1}^n \bar{a}_i}, \quad (2.3)$$

де i – індикатор, який визначає стан агрегованого показника/субіндексу економічної безпеки, де $i = (1, 2, 3 \dots n)$;

a_i – експертна оцінка, що характеризує важливість i -го індикатора для узагальнених об'єктів/субіндексів економічної безпеки;

d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс складової економічної безпеки.

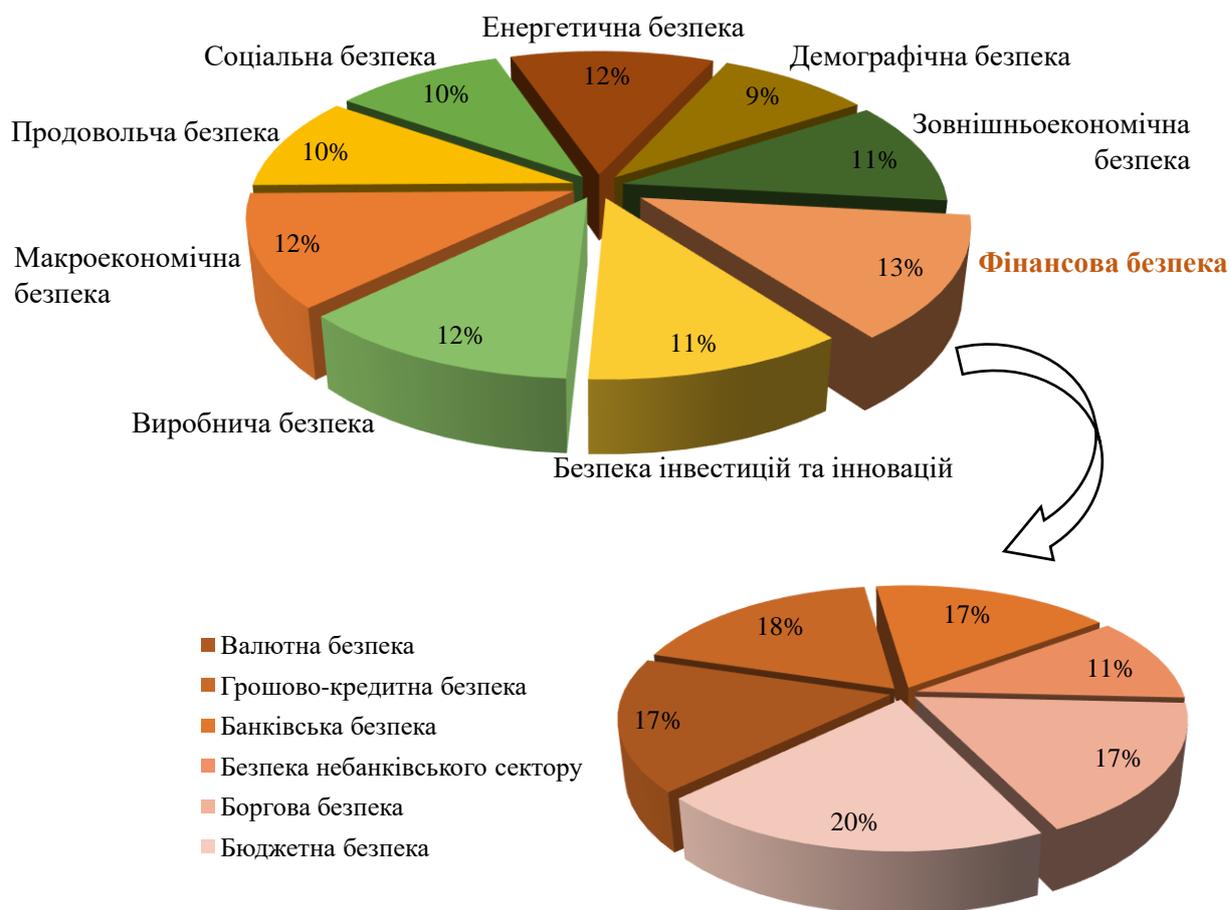


Рис. 2.15. Вагові коефіцієнти складових економічної та фінансової безпеки України

*Складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі [46]

Згідно з офіційною методикою для кожного індикатора складових стану фінансової безпеки України розроблені характеристичні значення, які визначають її рівень. Діапазон характеристичних значень кожного показника (індикатора) вимірюється від 0 до 1 (або від 0 до 100%) та ділиться на п'ять інтервалів (рис. 2.16).

$$[y_0, u_{\text{крит}}), [u_{\text{крит}}, u_{\text{небезп}}), [u_{\text{небезп}}, u_{\text{нездв}}), [u_{\text{нездв}}, u_{\text{здв}}), [u_{\text{здв}}, u_{\text{опт}}], \quad (2.4)$$

де y_0 – значення індикатора, яке характеризується як мінімальний або абсолютно небезпечний рівень фінансової безпеки та за якого рівень фінансової безпеки дорівнює 0;

$U_{\text{крит}}$ – значення індикатора, яке характеризується як критичний рівень фінансової безпеки та за якого рівень фінансової безпеки дорівнює 0,2 або 20% оптимального значення;

$U_{\text{небезп}}$ – значення індикатора, яке характеризується як небезпечний рівень фінансової безпеки та за якого рівень фінансової безпеки дорівнює 0,4 або 40% оптимального значення;

$U_{\text{нездв}}$ – значення індикатора, яке характеризується як незадовільний рівень фінансової безпеки та за якого рівень фінансової безпеки дорівнює 0,6 або 60% оптимального значення;

$U_{\text{здв}}$ – значення індикатора, яке характеризується як задовільний рівень фінансової безпеки та за якого рівень фінансової безпеки дорівнює 0,8 або 80% оптимального значення;

$U_{\text{опт}}$ – значення індикатора, яке характеризується як оптимальний рівень фінансової безпеки та за якого рівень фінансової безпеки дорівнює 1, тобто дорівнює оптимальному значенню.

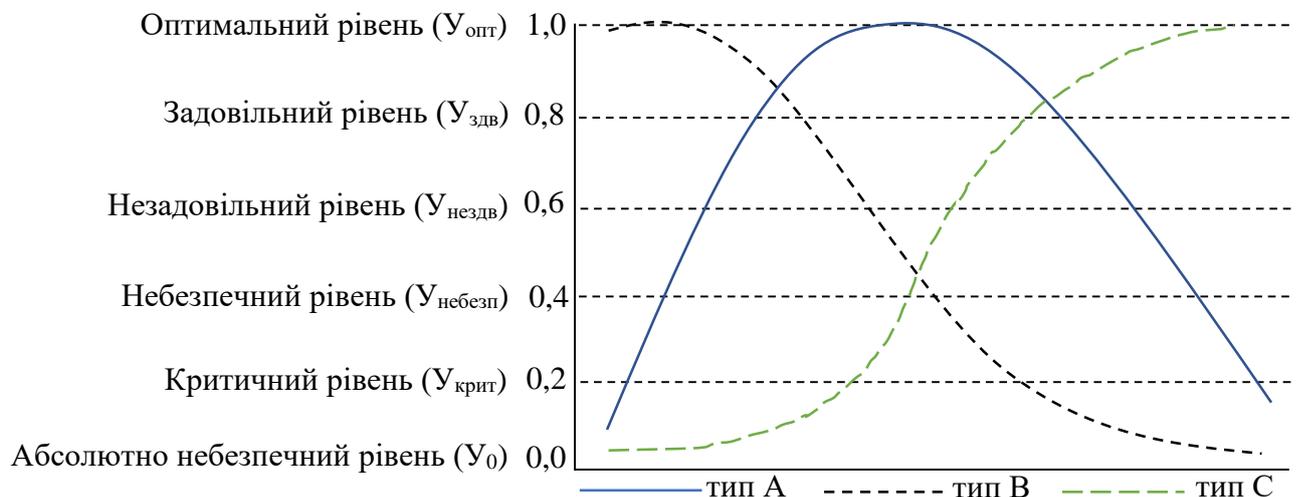


Рис. 2.16. Діапазон характеристичних значень рівнів фінансової безпеки за різними типами індикаторів

*Складено за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі [46]

Як бачимо, множина індикаторів залежно від їх економічного змісту поділяється на три типи:

- 1) індикатор типу С є стимулятором, тобто наявний прямий зв'язок між показником-стимулятором та інтегральною оцінкою;
- 2) індикатор типу В є дестимулятором, коли між показником-дестимулятором та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок;
- 3) найбільш поширеним серед множини індикаторів є змішаний тип А, який до певного значення показника є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор складової/субіндексу стану економічної безпеки [46].

Визначення інтегрального індексу фінансової безпеки відбувається у два етапи: спершу на нижньому рівні, тобто за окремими сферами фінансової безпеки, а потім на верхньому – узагальнений індекс.

Розрахувати інтегральний індикатор за кожною сферою безпеки можна з використанням наступної формули:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i, \quad (2.5)$$

де I_m – агрегований показник/субіндекс певної сфери фінансової безпеки;
 d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс складової фінансової безпеки;
 y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора.

Що ж до інтегрального показника фінансової безпеки України, то його можна розрахувати за такою формулою:

$$I = \sum_m d_m I_m, \quad (2.6)$$

де d_m – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску показника/субіндекса m -ї сфери фінансової безпеки в інтегральний індекс фінансової безпеки України;

I_m – агрегований показник/субіндекс m -ї сфери фінансової безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots 9)$.

Проведемо розрахунок рівня фінансової безпеки України з використанням інтегрального оцінювання, рекомендованого Мінекономрозвитку України (рис. 2.17). З метою отримання можливості простежити реальний вплив змін та нововведень на фінансову безпеку необхідно брати до уваги не лише значення показників у кризовий період, а й враховувати результати, отримані до настання кризи, адже в цьому випадку якнайкраще відстежуватиметься загальна тенденція, тому дослідження буде проведене на основі даних за 2010-2020 роки.



Рис. 2.17. Динаміка рівня фінансової безпеки України протягом 2010-2020 рр.

*Авторські розрахунки

Як видно з проведених розрахунків, середній рівень фінансової безпеки протягом останніх 10-ти років був незадовільним і становив 45% від оптимального значення. Це пояснюється існуванням значної кількості загроз із максимальним рівнем, зокрема, в сфері боргової безпеки. Крім того причиною таких низьких значень стали постійний дефіцит державного бюджету, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку. Президент України Володимир Зеленський відзначив [92], що внаслідок наявності структурних проблем фінансова система України виявилася неспроможною належним чином витримати виклики збройної агресії

російської федерації та тимчасової окупації частини території України і на декілька років опинилася в кризовому стані.

За підсумками 2020 року рівень фінансової безпеки України становив 49,53% від оптимального значення та знаходився у зоні небезпечного стану, проте інформація, представлена НБУ у звіті про фінансову стабільність, підтвердила, що рівень фінансової безпеки був достатнім для забезпечення виконання фінансовим сектором його функцій належним чином та успішного проходження коронавірусної кризи [92]. При цьому таке значення було чи не найвищим за період з 2010 року і суттєве покращення індексу відбулося саме в 2020 році (зростання на 18,8% в порівнянні з 2019 роком).

Через відсутність необхідних даних розрахунків рівня фінансової безпеки України у 2021-2022 роках неможливий. Втім, на нашу думку, її рівень за підсумками 2021 року підвищиться, проте не так сильно, як очікувалось, адже за попередньою оцінкою НБУ [93] економіка України у 2021 році зросла на 3,2%, однак цей показник не зможе перекрити спад, зафіксований у кризовому 2020-му. Таке збільшення пояснюється тим, що більшість видів економічної діяльності після піку пандемії відновили свою повноцінну роботу і наростили обсяги виробництва.

Зважаючи на появу низки негативних факторів, спричинених повномасштабною війною росії проти України, така ситуація в державі беззаперечно призведе до стрімкого зниження рівня економічної, а отже і фінансової безпеки у 2022 році. За прогнозами МВФ українська економіка цього року скоротиться на понад третину (-35%), що буде чи не найглибшим її падінням за всю історію. За словами прем'єр-міністра Дениса Шмигала прогнозовані збитки України, понесені внаслідок російського вторгнення, сягатимуть трильйонів доларів США. Так, станом на 2 квітня прямі інфраструктурні збитки вже склали 120 мільярдів доларів, з військовою інфраструктурою - 270. Інші складові втрат - падіння ВВП і збитки внаслідок його зменшення - в перспективі [94].

Загалом, необхідно відзначити, що значення індикаторів фінансової безпеки, наближені до їх гранично-допустимої величини, можуть вказувати на підвищену загрозу соціально-економічній стабільності суспільства, а перевищення граничного значення свідчить про те, що суспільство увійшло до зони нестабільності та соціальної конфліктності, тобто, по суті, про реальну загрозу економічній та фінансовій безпеці держави.

Відповідно, надзвичайно важливим є правильний вибір індикаторів безпеки та визначення їх порогових значень, моніторинг цих показників, порівняння фактичних значень з пороговими, ефективний та змістовний аналіз отриманих результатів і вживання заходів щодо підвищення рівня фінансової безпеки чи утримання її на оптимальному рівні.

2.3. Виявлення та аналіз впливу загроз на безпеку страхового ринку та фінансову безпеку України

Проведене дослідження показало, що рівень фінансової безпеки напряду залежить від стану економіки в країні, є вкрай чутливим до її спаду та різнопланових кризових явищ і, в той же час, активно стимулюється позитивними зрушеннями. Так, для прикладу, криза 2014-2015 років призвела до максимального зниження рівня фінансової безпеки України за останнє десятиріччя, а подальше економічне та соціальне поживавлення мало відображення у рекордному посиленні захищеності фінансової сфери нашої держави.

У той же час індикатори небанківської системи, зокрема, показники розвитку страхового ринку, демонструють негативну тенденцію. Тому доцільно провести комплексний аналіз індикаторів безпеки страхового ринку України, які використовуються не лише чинною методикою 2013 року, а й тих, що були визначені в методиці 2007 року та широко використовуються в міжнародних співставленнях. Для отримання достовірних результатів охоплюємо тривалий проміжок часу, а саме 20 років – за період 2001-2020 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Значення індикаторів безпеки страхового ринку України

№ з/п	Показники	Роки																			
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,48	1,97	3,42	5,63	2,91	2,54	2,50	2,53	2,24	2,13	1,74	1,52	1,97	1,69	1,50	1,48	1,45	1,39	1,33	1,08
2	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	24,45	18,13	23,30	22,55	12,50	12,20	12,60	12,00	11,18	13,56	13,69	9,91	13,52	15,61	14,70	18,94	21,30	14,90	15,23	16,72
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	0,52	0,54	0,80	0,96	2,50	3,26	4,35	4,56	4,05	3,93	5,93	8,41	8,64	8,07	7,35	7,84	6,71	7,91	8,72	11,10
4	Рівень страхових виплат, %	14,0	12,2	9,4	7,9	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1	24,3	26,1	27,1	32,9
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	25,9	29,5	34,8	9,8	5,3	4,1	4,3	4,3	5,4	4,3	5,2	5,7	5,7	5,7	8,5	11,3	7,8	6,1	6,2	8,1
6	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	17,4	18,1	23,1	22,6	12,5	12,2	12,6	12	11,2	13,6	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7	18,9	21,3	14,9	15,2	16,1

*Розраховано автором

Отримані результати характеризують рівень безпеки страхового ринку України у складі фінансової безпеки держави як критично низький, оскільки переважна більшість показників перебуває у небезпечній зоні. Доцільним є детальний аналіз індикаторів фінансової безпеки держави, пов'язаних з розвитком страхового ринку країни.

Одним із ключових індикаторів, що надає оцінку впливу страхування на соціально-економічний розвиток держави, є показник проникнення страхування (співвідношення обсягу залучених страхових премій до ВВП). Його значення за підсумками 2020 року становить лише 1,1% і наблизилося до критично межі 1% (рис. 2.18). При цьому у європейських країнах він складає 5,0%, в середньому у світі – 6,1%, а в Україні протягом досліджуваного періоду жодного разу не досягнув оптимального значення (8%), перебуваючи на рівні 1-3% з нестабільною динамікою. Лише у 2004 році його величина перейшла до категорії «задовільний рівень» і склала 5,63%. Варто відзначити, що така ситуація склалася незважаючи на те, що впродовж більшої частини аналізованого періоду по основним показникам діяльності страхового ринку (валові премії, сформовані резерви, обсяг загальних активів тощо) спостерігалось зростання. Програмою Комплексної програми розвитку фінансового сектора до 2020 року [95] передбачалось підвищення цього показника до 7%, проте на сьогодні це завдання не виконане.

Як відомо, збільшення питомої ваги страхових премій у ВВП спричиняє підвищення рівня розвитку ринку страхових послуг за рахунок більш масштабного перерозподілу ВВП через механізм страхових відносин [97, с. 75]. Таким чином, ситуація, за якої значення показника проникнення страхування знаходяться на такому низькому рівні, несе в собі загрози для діяльності та безпеки не тільки страхового ринку, а і економічної системи держави в цілому, оскільки за таких умов сфера страхування втрачає можливість стимулювання розвитку економіки, а її роль в соціально-економічних відносинах держави стає мінімальною [96, с. 28].

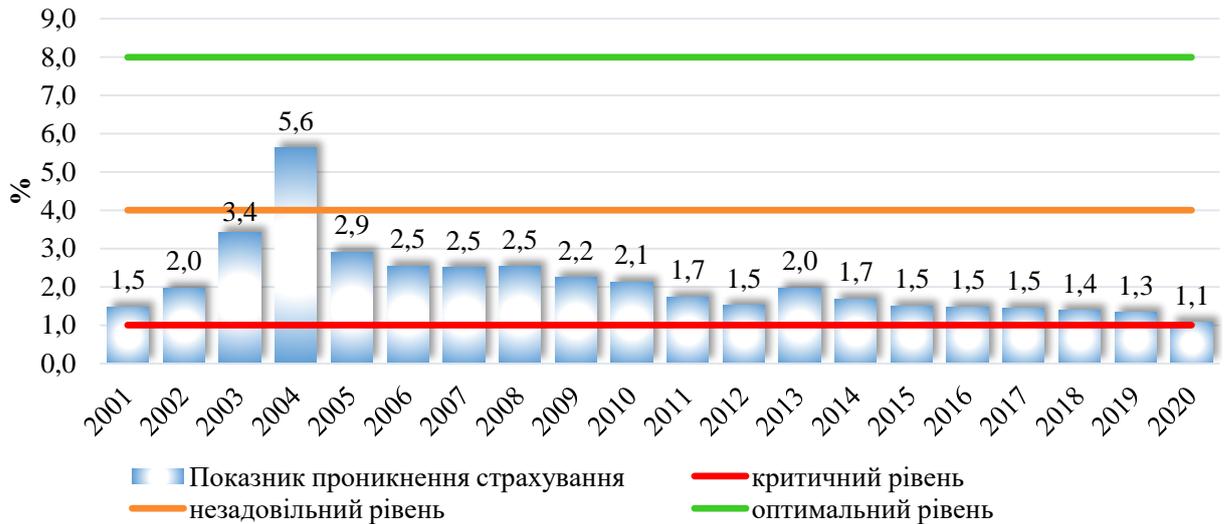


Рис. 2.18. Динаміка показника проникнення страхування у 2001-2020 рр.

*Побудовано автором

Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) також не відповідає оптимальному значенню 10%, становлячи на кінець 2020 року 16,1% і наближаючись до небезпечної зони, що свідчить про значну концентрацію на страховому ринку, що, з одного боку, може посприяти більш динамічному розвитку ринку в умовах глобалізації, забезпечити його стійкість в кризовому періоді, стимулювати залучення значних обсягів інвестицій, а з іншого – призвести до нерівномірного розподілу сегменту страхування між невеликою групою страховиків, що в свою чергу спричинить ситуацію, за якої кожен з них стане абсолютним монополістом у конкретному напрямі.

Як видно з рис. 2.19, протягом 2003-2004 рр., а також у 2017 році досліджуваний показник перетнув межу небезпечної зони і досяг позначки 21-23%, а подальша динаміка до зростання протягом 2018-2020 рр. була несприятливою і вказувала на монополізацію ринку, що безумовно негативно впливало на рівень фінансової безпеки України. У даному випадку існує реальна загроза появи недобросовісної конкуренції на ринку страхування, прояву дестабілізуючих факторів впливу на її розвиток і подальшого росту рівня монополізму. Зважаючи на потенційну можливість встановлення монополістами

своїх «правил» і їх бажання надавати лише ті послуги, які є максимально прибутковими і приносять мінімальні затрати, відсутність вільної конкуренції може спровокувати встановлення необґрунтованих тарифних ставок і появу дефіциту на певні види страхових послуг, а також нерівномірний розподіл страхових премій між діючими страховиками. Крім того, такі умови функціонування страхового ринку перешкоджатимуть появі нових суб'єктів господарювання, а відтак гальмуватимуть розвиток прозорого ринку страхування і матимуть негативний вплив на його фінансову безпеку та ефективність роботи механізму ринкової економіки в цілому[98, с. 79].



Рис. 2.19. Динаміка частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) у 2001-2020 рр.

*Побудовано автором

Для отримання більш повного уявлення про наявну ситуацію на страховому ринку оцінка лише цих двох показників не є вичерпною, тому доцільним є проведення аналізу індикаторів, розрахунок яких був передбачений попередньою редакцією Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (2007 року).

Показник «щільності страхування» протягом 2001-2020 років перебував у зоні критично низьких значень (рис. 2.20), наблизившись до нижньої границі лише у 2001, 2003-2004, 2017 роках (21-24 дол. США), тим самим характеризуючи незадовільний рівень попиту на страхові послуги. Найвищим цей індикатор був у 2001 році (24,5 дол. США), найнижчим – у 2012 році (9,9 дол. США). Така ситуація може бути викликана невисокою платоспроможністю населення, його необізнаністю в сфері страхування, недостатнім рівнем розвитку ринку і нести в собі загрозу зниження ефективності діяльності страхового ринку України, оскільки вона на пряму залежить від страхової поведінки фізичних та юридичних осіб та їх довіри до страхування, тому що саме вони є джерелом формування більшої частини капіталу страховиків, забезпечуючи надходження страхових премій.

Ситуація з довірою до страхування в Україні є складною, тому цей чинник можна розглядати як один із основних факторів при дослідженні впливу на рівень розвитку страхового ринку і джерел виникнення загроз його фінансовій безпеці.



Рис. 2.20. Динаміка показника «щільності страхування» у 2001-2020 рр.

*Побудовано автором

Не менш важливим індикатором є частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій. Складаючи в досліджуваному

періоді 1-11% (рис. 2.22) при нормативі 30%, тобто перебуваючи в абсолютно небезпечній зоні, його величина підтвердила факт слабких темпів формування страхового інвестиційного капіталу, низької соціальної захищеності громадян, наявності недовіри до діяльності страховиків. Такі тенденції можуть бути спричинені недостатнім рівнем доходу населення (у зв'язку з інфляційними процесами, кризовим періодом для економіки держави або ж загальним рівнем життя), а відтак його неспроможністю та відсутністю бажання здійснювати довгострокове інвестування у страховий захист.

За обставин, коли кошти, отримані в результаті здійснення довгострокового страхування, складають досить вагому частку капіталу страхових компаній, унеможливлення заключення таких договорів становить загрозу для ефективності та продуктивності діяльності страховиків, зокрема її інвестиційної складової (рис. 2.21), а також для фінансової безпеки страхового ринку.



Рис. 2.21. Загрози фінансовій безпеці України, пов'язані з низьким рівнем розвитку страхового ринку

*Складено автором за даними джерел [99; 100, с. 315]



Рис. 2.22. Динаміка частки довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій 2001-2020 рр.

*Побудовано автором

По рівню страхових виплат варто відзначити кращу ситуацію, в порівнянні з попередніми показниками (рис. 2.23). Так у 2009 і 2020 роках він перевищив граничне значення (30%) і дорівнював 33% і 32,9% відповідно. А в проміжках 2007-2008 рр., 2010-2012 рр., 2015-2019 рр., знаходився на задовільному рівні (21-29%). Така ситуація свідчить про достатньо ефективне виконання страховими компаніями своїх функцій по покриттю ризиків. Проте недосконалість у процесі оцінки збитків, часті випадки відмови у виплатах негативно відображаються на довірі споживачів, загрожують втратою значних обсягів фінансових ресурсів у зв'язку з відтоком клієнтів, послабленням репутації як окремих суб'єктів господарювання, так і ринку в цілому і, відповідно, мають негативний вплив на фінансову безпеку.

Найбільш задовільні значення серед індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки продемонстрував показник частки премій, що належать перестраховикам-нерезидентам (рис. 2.23), яка при нормативі 25% і менше починаючи з 2004 року була стабільно низькою, коливаючись в межах 4-11%. Це говорить про невисоку залежність національного страхового ринку від іноземного. Згідно зі значеннями цього показника фінансова безпека страхового ринку знаходиться на достатньо

високому рівні. Проте, за умови активізації іноземних перестрахових компаній можуть виникнути проблеми із платоспроможністю вітчизняних страховиків, що, безумовно, матиме негативне відображення на процесах виплати страхових відшкодувань, що, як вже згадувалось, знижує рівень фінансової безпеки.



Рис. 2.23. Динаміка індикаторів фінансової безпеки України, пов'язаних з розвитком страхового ринку протягом 2001-2020 рр. (за Методичними рекомендаціями 2007 року)

*Побудовано автором

В цілому ж, основні показники діяльності страхового ринку відчутно не змінились, незважаючи на зменшення активності за туристичним страхуванням, а за деякими сферами виявлено позитивну динаміку завдяки диверсифікації страхових продуктів і впровадженню нових методів просування страхових послуг. Проте значення індикаторів безпеки страхового ринку вказують на низький рівень його розвитку, що є джерелом виникнення низки загроз та негативно впливає на рівень фінансової безпеки України.

На сьогодні головним джерелом появи загроз для безпеки економічної системи України є війна, розв'язана російською федерацією, що призвела до гуманітарної, економічної, демографічної, інфраструктурної кризи і шкода від якої сприятиме

значному уповільненню економічного зростання не лише України, а й інших учасників світового ринку.

До загроз економічній та фінансовій безпеці України, які несе в собі поточний військовий конфлікт, необхідно віднести скорочення ВВП за рахунок зменшення обсягів експорту, сплачених податків, прибутковості суб'єктів господарювання вітчизняного ринку, обмеження діяльності митного контролю, різкий відтік населення закордон і ризик його неповернення, недоотримання коштів до бюджетів усіх рівнів, дефіцит фінансових ресурсів у банківській системі тощо.

Так за даними НБУ [103] в I кварталі 2022 року збиток банківського сектору склав 160 млн грн, що пов'язано з отриманим у березні чистим збитком у розмірі 10,07 млрд грн, а також формуванням резервів під очікувані втрати від наслідків війни: усього за I квартал було сформовано резерви на 21,57 млрд грн, з них у березні – на 15,86 млрд грн. До того ж, з початком повномасштабної війни банки були змушені запровадити кредитні канікули та знизити комісії за користування своїми послугами, що мало негативне відображення на процентних та комісійних доходах фінустанов і призвело до суттєвого сповільнення темпів зростання чистого процентного доходу до 17% р/р, в той час як у січні-лютому 2022 року зростання цього показника склало 35% р/р, та скорочення чистого комісійного доходу в I кварталі на 13% р/р більшою мірою за рахунок його падіння у березні на 58% р/р.

Загалом же, негативний вплив на прибутковість банківської системи, спровокований зниженням сукупної бізнес-активності та спадом попиту на кредити й банківські послуги, зберігатиметься і надалі, а втрати від кредитного ризику, за очікуваннями фахівців, зростатимуть з огляду на послідовне корегування діяльності позичальників під впливом економічної кризи.

Згідно з прогнозами Світового банку [102] спад ВВП України у 2022 році може сягнути 45,1%, а Міністр фінансів Сергій Марченко стверджує [104], що «втрати становитимуть від третини до половини ВВП», в той час як за іншою оцінкою «йдеться про 500 млрд доларів». За його словами така ситуація буде викликана тим, що половина ВВП припадає на ті області, де ведуться активні

бойові дії, зокрема Київ, Харків, Маріуполь, у зв'язку з чим порушено або повністю розірвано логістичні ланцюги, багато підприємств або фізично знищено, або їх діяльність призупинена через виїзд працівників і несприятливі умови для роботи. Проте аналітики передбачають, що уже у 2023 році економіка України зросте на 2,1%, у 2024 році – на 5,8%, а інфляція у 2022-2024 рр. складе 15%, 19% і 8,4% відповідно. (рис. 2.24).



Рис. 2.24. Прогнози Світового банку щодо майбутніх тенденцій розвитку економіки України під впливом війни

*Складено за даними журналу Forbes [102]

На додачу до цього Сергій Марченко охарактеризував ситуацію на українській митниці як складну, зазначивши [105], що втрата надходжень від розмитнення складала близько 80% і на сьогодні поденні надходження становлять 15-20% від довоєнних надходжень. Таким чином із запланованих 39 мільярдів у березні цього року було зібрано лише 7 млрд грн. Таку ситуацію міністр пояснює тим, що робота найбільших митниць України – київської, одеської, митниць у східних та північних регіонах – припинена у зв'язку з війною, а вся робота наразі здійснюється лише в західних областях. Відповідно, відчутно скоротилася частка

надходжень від цієї сфери у ВВП держави, що, звичайно ж, дестабілізує її фінансову та економічну безпеку.

Зараз важко кількісно оцінити втрати страхового ринку, пов'язані з впливом війни, проте уже зрозуміло, що вони будуть колосальними. В першу чергу, військовий конфлікт загрожує значним падінням платежів, яке на сьогодні у значної кількості страховиків уже становить 50-90%. Крім того, спостерігається тенденція до зменшення кількості повноцінно діючих компаній (рис. 2.25).

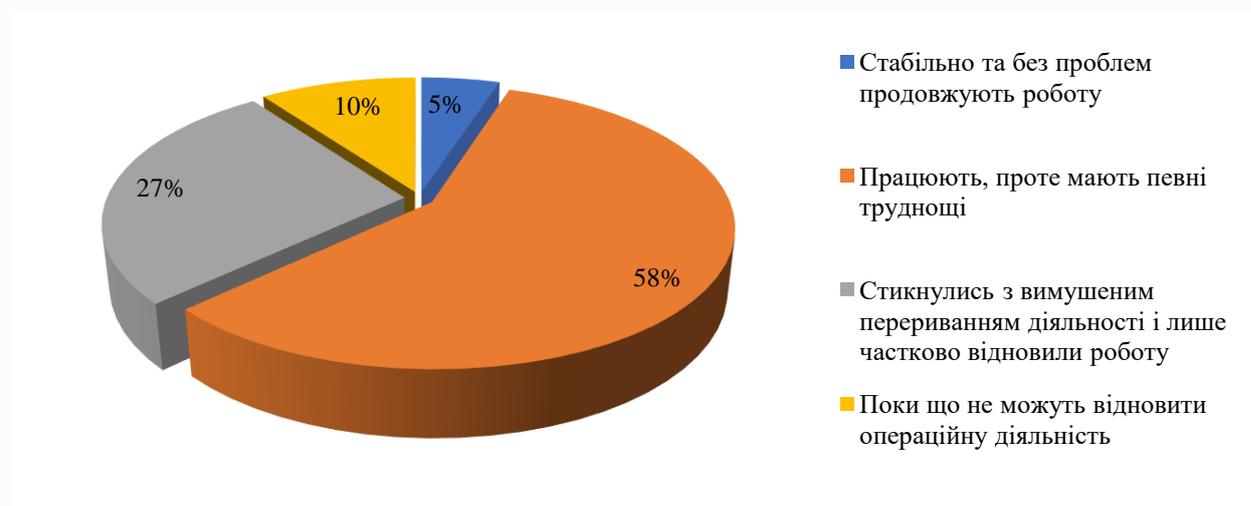


Рис. 2.25. Результати опитування страховиків-учасників Асоціації «Страховий бізнес» щодо їх діяльності

*Складено за даними НВ Бізнес [106]

Втрата величезної кількості об'єктів страхування: приміщень, устаткування, житла, автовок тощо, необхідність у їх відновленні, а також падіння рівня життя та доходів населення спричинить ситуацію, за якої витрати на страхування будуть недоцільними, стануть елементом «розкоші» у повоєнний період.

В той же час змістяться і акценти на страховому ринку: у пріоритеті будуть обов'язкові види страхування, банківське страхування (іпотека, застава, від нещасних випадків), страхування КАСКО та добровільне медичне страхування. Існує також висока вірогідність появи нових видів страхування, таких як

страхування вторинних військових ризиків (вибухів мін у полях та лісах з пошкодженням техніки, смертям або інвалідності громадян), ремонтно-відновлювальних та будівельно-монтажних робіт тощо. Раціональним буде введення розстрочки з оплати страхових платежів і переглянути цінову політику внаслідок суттєвого зниження платоспроможного попиту [106].

Отже, в процесі дослідження було виявлено взаємозалежність показників розвитку страхового ринку та фінансової безпеки України, з'ясовано, що діяльність ринку страхових послуг несе в собі низку загроз економічній та фінансовій безпеці держави, джерелами яких є непередбачуваність фінансових дій, випадковість соціально-економічних подій, що ускладнюють фінансову діяльність, надзвичайні ситуації, що провокують збільшення витрат страховиків.

До того ж, джерелами виникнення загроз фінансовій безпеці страхового ринку і держави в цілому можуть бути обмеженість ресурсів, зокрема фінансових, необхідних для реалізації стратегій розвитку страхових організацій; ускладнення у зв'язку з неоднозначністю оцінки явищ, що відбуваються на страховому ринку; дисбаланс механізму планування, ціноутворення та моделей економічної поведінки страховиків тощо.

З вищезазначеного випливає, що «... загроза фінансовій безпеці страхового ринку – це наявний або потенційний прояв викликів і небезпек, що змушує приймати ризики, наслідками яких може стати збиток», а наслідки їх впливу можуть виражатися у змінах параметрів функціонування як окремих страхових компаній, так і страхового ринку загалом.

Таким чином, встановлено, що до основних факторів, які загрожують розвитку страхового ринку і, як наслідок, фінансовій безпеці, можна віднести низькі темпи нарощення капіталу страховиків, уповільнення темпів нарощення страхових резервів, недостатній їх обсяг для виконання зобов'язань зі страхування, співстрахування, перестрахування, взаємного страхування, незадовільний рівень фінансової стійкості окремих компаній, необґрунтовано-високі страхові тарифи, а

також дію макроекономічних чинників, таких як низький рівень соціально-економічного розвитку держави та окремих її регіонів, неефективна грошово-кредитна політика, валютні та інфляційні коливання, дестабілізуючі процеси на фінансових ринках, несприятливий інвестиційний клімат, відсутність політичної стабільності, військові конфлікти тощо [101, с. 132; 100, с. 313].

Послаблення страхового ринку і зниження його привабливості, викликане дією численних викликів та загроз, може стати причиною порушення сталості його розвитку, стійкості платіжно-розрахункових відносин, відзначитися на основних фінансово-економічних показниках, на здатності послаблювати ступінь ураження внаслідок дії кризових ситуацій і агресивних факторів, викликати посилення тінізації фінансового та/або страхового сектору, спровокувати відтік капіталу і зменшення ефективності залучення та використання фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Кореляційно-регресійний аналіз основних показників розвитку страхового ринку та рівня фінансової безпеки України

Надзвичайно важливим при дослідженні фінансової безпеки держави є виявлення основних чинників, що впливають на її рівень. Оскільки, як засвідчує міжнародний досвід, розвиток страхового ринку суттєво впливає на економічне зростання та забезпечення фінансової безпеки держави, доцільним є проведення дослідження взаємозв'язку рівня фінансової безпеки України з основними показниками розвитку ринку страхових послуг.

Для виконання поставленого завдання використаний метод кореляційно-регресійного аналізу, головною метою якого є виявлення зв'язку між явищами та процесами (залежною змінною та однією або кількома незалежними змінними) шляхом вимірювання ступеня залежності між двома змінними (кореляція) та демонстрацією того, як одна змінна впливає на іншу (регресія). Саме цей вид аналізу допомагає отримати швидкий та простий підсумок напряму та сили зв'язку між двома чи більше числовими змінними, передбачити, оптимізувати або пояснити числові реакції між ними (як x впливає на y).

На першому етапі обираємо показники, які достатньою мірою характеризують ступінь розвитку страхового ринку і зможуть реально продемонструвати його вплив на фінансову безпеку. До таких показників відносимо індикатори безпеки страхового ринку, а саме: показник проникнення страхування, показник «щільності страхування», частка довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій, рівень страхових виплат, частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам та частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у

загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), що характеризує рівень конкуренції на страховому ринку.

Наступний крок полягає у розробці кореляційно-регресійної моделі, для чого була використана програма Statistica. Обраний період дослідження складає 11 років – з 2010 по 2020 рр. Вихідні дані для проведення аналізу представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу показників розвитку страхового ринку і рівня фінансової безпеки України протягом 2010-2020 рр.

Рік/Показник	Рівень фінансової безпеки України, %	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	Рівень страхових виплат, %	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %
	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6
2010	44,04	2,13	13,6	3,93	26,4	4,3	13,6
2011	45,29	1,74	13,7	5,93	21,4	5,2	13,7
2012	47,79	1,52	9,91	8,41	23,9	5,7	9,9
2013	49,84	1,97	13,5	8,64	16,2	5,7	13,5
2014	42,75	1,69	15,6	8,07	18,9	5,7	15,6
2015	37,48	1,5	14,7	7,35	27,2	8,5	14,7
2016	43,76	1,48	18,9	7,84	25,1	11,3	18,9
2017	44,89	1,45	21,3	6,71	24,3	7,8	21,3
2018	45,81	1,39	14,9	7,91	26,1	6,1	14,9
2019	41,70	1,33	15,2	8,72	27,1	6,2	15,2
2020	49,53	1,08	16,7	11,1	32,9	8,1	16,1

*Складено автором

Сформуємо кореляційну матрицю із врахуванням усіх факторів, зазначених у таблиці 3.1. Як бачимо, результати, зображені на рис. 3.1, демонструють виникнення мультиколінеарності за рахунок таких факторів як показник «щільності страхування» і частки надходжень страхових премій трьох

найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) – коефіцієнт кореляції більше 0,7.

Variable	Correlations (ідентифікатори)						
	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	Рівень страхових виплат, %	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	Рівень фінансової безпеки України, %
Показник проникнення страхування (стр	1,000000	-0,365088	-0,718745	-0,652554	-0,546353	-0,334141	0,011164
Показник «щільності страхування» (стр	-0,365088	1,000000	0,058890	0,211979	0,638369	0,998185	-0,165050
Частка довгострокового страхування в	-0,718745	0,058890	1,000000	0,233232	0,356548	0,021023	0,365898
Рівень страхових виплат, %	-0,652554	0,211979	0,233232	1,000000	0,354784	0,175699	-0,138959
Частка премій, що належать перестрах	-0,546353	0,638369	0,356548	0,354784	1,000000	0,629692	-0,215520
Частка надходжень страхових премій тр	-0,334141	0,998185	0,021023	0,175699	0,629692	1,000000	-0,193328
Рівень фінансової безпеки України, %	0,011164	-0,165050	0,365898	-0,138959	-0,215520	-0,193328	1,000000

Рис. 3.1. Кореляційна матриця на основі значень індикаторів безпеки страхового ринку

*Розраховано автором

Така ситуація означає, що між цими змінними існує лінійна залежність, що не дозволяє провести повноцінну оцінку впливу кожного фактора на результативний показник. Відповідно існує необхідність виключити один із них з метою звільнення від мультикорінеарності. Це можна зробити, побудувавши таблицю зі стандартизованими бета-коефіцієнтами – b^* (рис. 3.2).

Regression Summary for Dependent Variable: Рівень фінансової безпеки України, % (ідентифікатори)						
R= ,71656071 R ² = ,51345926 Adjusted R ² = -----						
F(6,4)=,70355 p<,66704 Std.Error of estimate: 3,9309						
N=11	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			57,2716	51,38745	1,11451	0,327508
Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП),	0,0133	1,00118	0,1600	12,05041	0,01328	0,990040
Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну о	13,6035	12,27539	16,2275	14,64320	1,10819	0,329923
Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зіб	0,0543	1,00469	0,1072	1,98220	0,05406	0,959481
Рівень страхових виплат, %	-0,5856	0,86410	-0,4651	0,68628	-0,67774	0,535113
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам,	-0,1633	0,55615	-0,2943	1,00225	-0,29367	0,783620
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших стра	-13,5631	12,44632	-16,2964	14,95453	-1,08973	0,337084

Рис. 3.2. Результати регресійного аналізу першої (вихідної) кореляційної матриці

*Розраховано автором

Обираємо показник з меншим бета-коефіцієнтом – частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), і видаляємо його зі списку незалежних змінних.

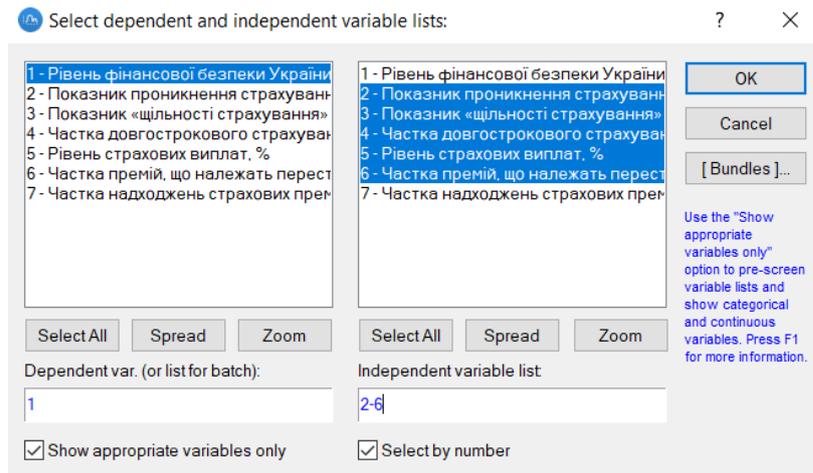


Рис. 3.3. Кінцевий набір змінних для проведення кореляційно-регресійного аналізу

*Побудовано автором

Як видно з рис. 3.3, мультиколінеарність була усунена і в результаті отриманий фінальний результат (рис. 3.4)

Variable	Correlations (ідентифікатори)					
	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	Рівень страхових виплат, %	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	Рівень фінансової безпеки України, %
Показник проникнення страхування (страхові п	1,000000	-0,365088	-0,718745	-0,652554	-0,546353	0,011164
Показник «щільності страхування» (страхові п	-0,365088	1,000000	0,058890	0,211979	0,638369	-0,165050
Частка довгострокового страхування в загальн	-0,718745	0,058890	1,000000	0,233232	0,356548	0,365898
Рівень страхових виплат, %	-0,652554	0,211979	0,233232	1,000000	0,354784	-0,138959
Частка премій, що належать перестраховикам-	-0,546353	0,638369	0,356548	0,354784	1,000000	-0,215520
Рівень фінансової безпеки України, %	0,011164	-0,165050	0,365898	-0,138959	-0,215520	1,000000

Regression Summary for Dependent Variable: Рівень фінансової безпеки України, % (ідентифікатори)						
R= ,60746713 R ² = ,36901632 Adjusted R ² = -----						
F(5,5)= ,58483 p<,71481 Std. Error of estimate: 4,0039						
N=11	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(5)	p-value
Intercept			16,09963	35,47818	0,453789	0,668998
Показник проникнення страхування (страхові преі	0,645144	0,831351	7,76512	10,00635	0,776020	0,472828
Показник «щільності страхування» (страхові преі	0,237551	0,504453	0,28337	0,60176	0,470909	0,657535
Частка довгострокового страхування в загально	0,921001	0,625298	1,81708	1,23367	1,472899	0,200767
Рівень страхових виплат, %	0,158541	0,539283	0,12591	0,42830	0,293986	0,780582
Частка премій, що належать перестраховикам-не	-0,399317	0,521766	-0,71962	0,94029	-0,765319	0,478630

Рис. 3.4. Результати регресійного аналізу впливу індикаторів безпеки страхового ринку на фінансову безпеку України

*Розраховано автором

Підбиваючи підсумки отриманих результатів, сформуємо рівняння отриманої регресійної моделі:

$$Y = 16,1 - 0,645X_1 + 0,238X_2 + 0,921X_3 + 0,159X_4 - 0,399X_5 \quad (3.1)$$

Таким чином, було встановлено, що рівень фінансової безпеки України, як результативний показник, більшою мірою залежить від таких індикаторів фінансової безпеки страхового ринку як показник проникнення страхування і частка довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій.

Для визначення ступеня впливу двох найвагоміших показників, розрахуємо критерії Стюдента для кожного з них за формулою 3.2.

$$t_i = \sqrt{\frac{(r(j_1 * j_2))^2 * (PT - 2)}{1 - (r(j_1 * j_2))^2}}, \quad (3.2)$$

де t_i – критерій Стюдента; $(r(j_1 * j_2))^2$ – коефіцієнт кореляції; PT – кількість ступенів свободи.

Визначивши, що коефіцієнти кореляції для показника проникнення страхування і частки довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій становлять 0,011 і 0,366 відповідно, можемо розрахувати критерії Стюдента для кожного із цих показників:

$$t_1 = \sqrt{\frac{(0,011)^2 * 23}{1 - (0,011)^2}} = 0,053; \quad t_2 = \sqrt{\frac{(0,366)^2 * 23}{1 - (0,366)^2}} = 1,886$$

Як бачимо, згідно з проведеними розрахунками, при збільшенні величини показника проникнення страхування, як найважливішого критерія при оцінці діяльності страхового ринку, на 1% рівень фінансової безпеки України збільшиться на 0,05 в.п.

Для розуміння способу та ступеня впливу, змодельємо графік залежності рівня фінансової безпеки від двох найбільш значущих показників (рис. 3.5).

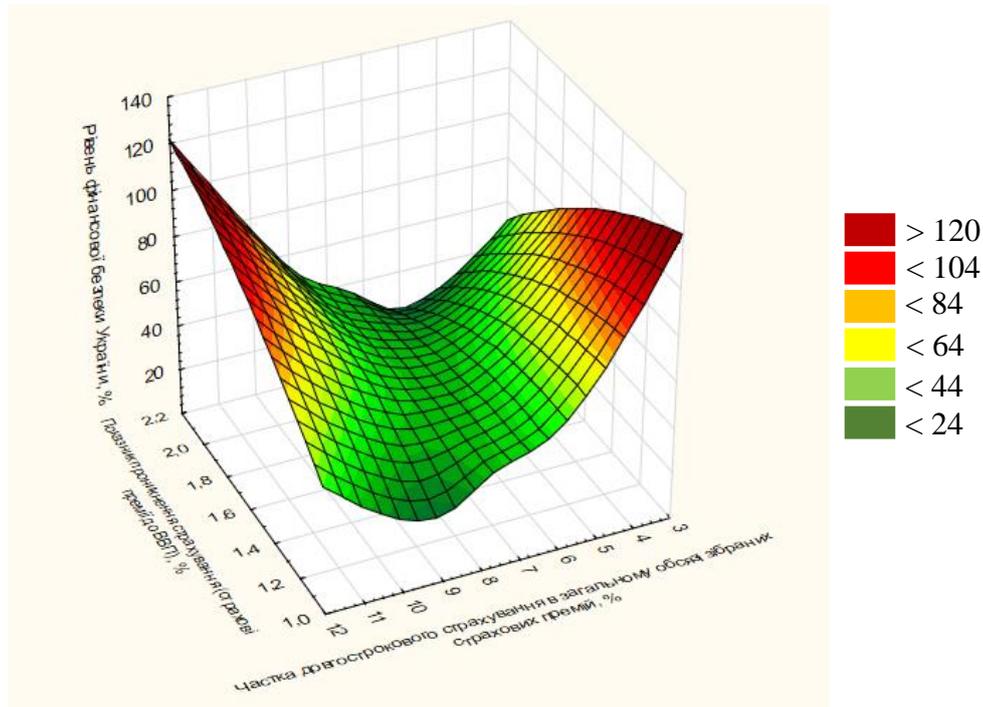


Рис. 3.5. Залежність рівня фінансової безпеки від показника проникнення страхування і частки довгострокового страхування у загальному обсязі зібраних страхових премій

*Розраховано автором

Встановлено, що оцінка фінансової безпеки України істотно пов'язана з оцінками рівня проникнення страхування та частки довгострокового страхування у його структурі. Графічне зображення залежності інтегральної оцінки фінансової безпеки України від найбільш значимих показників, які є індикаторами розвитку страхового ринку, дозволяє стверджувати, що забезпечення фінансової безпеки держави потребує концентрації зусиль на збільшенні рівня проникнення страхування, а також на збільшенні частки довгострокового страхування.

До введення воєнного стану страховий ринок України функціонував в умовах постійно виникаючих викликів і загроз, проте уже з більшою адаптованістю і орієнтованістю на утримання стабільності, а процеси регулювання його діяльності, на жаль, не повністю відповідали світовим стандартам.

А в умовах воєнного стану збільшення показника проникнення страхування та частки довгострокового страхування стає надзвичайно проблематичним питанням, оскільки вимушені обмеження, впроваджені із початком повномасштабного вторгнення, матеріальні втрати, понесені у зв'язку з фізичним знищенням частини майна страховиків, втрати особового складу окремих компаній, скорочення попиту на страхові послуги та загальний підрив економічної системи України спровокували значне сповільнення розвитку ринку страхування, а також призвели до ситуації, за якої найбільш актуальним завданням стало утримання страхових компаній «на плаву», збереження їх здатності здійснювати страхові виплати за договорами страхування як основного напрямку діяльності, тому такі дії, як підвищення значень показників фінансової безпеки страхового ринку, хоча і не втрачають свого вкрай важливого значення, проте тимчасово відходять на другий план.

Виходячи з проведеного дослідження найвагоміший вплив на розвиток ринку страхування як однієї з ключових частин фінансового ринку, результативність і спрямування суб'єктів господарювання, а також на рівень його фінансової безпеки і, відповідно, фінансової безпеки України, матиме загальне розширення сектора страхування, що, головним чином, полягає у збільшенні прибутковості страховиків та нагромадженні страхових резервів, а для підвищення рівня фінансової безпеки держави важливим є зростання показника проникнення страхування і частки довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, в той час як нарощення обсягів активів страхових компаній може призвести до досить значного зменшення рівня фінансової безпеки.

3.2. Комплекс заходів із підтримки розвитку страхового ринку України для підвищення рівня фінансової безпеки держави

Попередні етапи дослідження показали, що високорозвинений страховий ринок є рушійним фактором при забезпеченні надійності фінансової системи

держави, її стабільності та безпеки, а спад його активності та результативності провокує економічну дестабілізацію і зниження рівня фінансової безпеки держави. Виходячи з цього, в умовах воєнного стану доречною є систематизація заходів та напрямів з підтримки розвитку ринку страхування, що сприятимуть виникненню позитивного економічного ефекту і забезпечать підвищення рівня фінансової безпеки як окремих сегментів, зокрема страхового, так і держави в цілому. Необхідність таких заходів в умовах воєнного стану визначається надзвичайно важливою роллю страхового ринку в процесі забезпечення стійкості економічної системи, особливо за умови її значного послаблення та входу в кризовий період у зв'язку з військовим конфліктом.

В умовах воєнного стану НБУ як регулятором діяльності страхового ринку були надані рекомендації [107] по спрощенню процедури врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, шляхом використання електронних документів, їх копій у випадку неможливості чи ускладнення можливості отримання оригіналів, інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків, а також було визначено, що Державна фіскальна служба не буде застосувати штрафні санкції до страховиків у разі використання копій документів. На додачу до цього, за період з лютого по червень 2022 року НБУ не відкликав ліцензію у жодного страховика.

Крім того, Національним банком було проведено термінове засідання з представниками страхового ринку з метою вирішення нагальних проблем, які виникли у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Було узгоджено встановлення на період воєнного стану спеціальних тарифів за договорами міжнародного страхування «Зелена картка» для легкових автомобілів зі строком дії 15 та 30 днів у розмірі 50% від діючих розмірів (у гривні); заборонено страховикам-повним членам МТСБУ застосовувати комісійну винагороду у розмірі більше 5% за договорами міжнародного страхування, які були укладені за спеціальними тарифами; дозволено (за умови відсутності паперових бланків «Зеленої картки») оформлення договорів у вигляді чорно-білих копій або pdf-файлів із подальшим внесенням цих договорів до Централізованої бази даних

Моторного (транспортного) страхового бюро України та надсиланням страхувальнику pdf-файлу страхового сертифікату [108].

Якщо говорити про післявоєнний розвиток страхового ринку України, то варто відзначити низку заходів, які допоможуть йому пережити війну та сприятимуть відновленню (рис. 3.6).



Рис. 3.6. Заходи щодо підтримки розвитку страхового ринку в умовах воєнного стану та його післявоєнного відновлення

*Складено за даними джерела [106]

Усі подальші дії повинні бути спрямовані на відновлення діяльності тих страховиків, які з тих чи інших причин її призупинили, налагодження механізму функціонування страхового ринку, близького до довоєнного, забезпечення підтримки громадян шляхом здійснення/поновлення стабільних та повноцінних виплат страхових відшкодувань, підвищення попиту на страхові продукти та послуги, а також на виключення будь-якої дискримінації на страховому ринку, надання фінансової підтримки компаніям, що постраждали від бойових дій [106].

При формулюванні переліку рекомендованих методів підтримки та сприяння післявоєнному розвитку страхового ринку особлива увага повинна

бути звернена на діяльність вітчизняних страховиків, іноземних перестраховиків, а також на загальну платоспроможність системи страхування. Крім того, необхідно пам'ятати про тісний взаємозв'язок ринку страхових послуг не тільки з економічною сферою, а і з соціальною, сферою технологій і зовнішніми ринками, і зважати на ці аспекти при плануванні подальшого розвитку, основою якого повинне бути прагнення до створення надійної та чітко функціонуючої страхової екосистеми із врахуванням теперішніх та майбутніх потреб усіх її груп, їх взаємозалежності з метою набуття синергетичного ефекту (рис. 3.7) [109, с. 32].

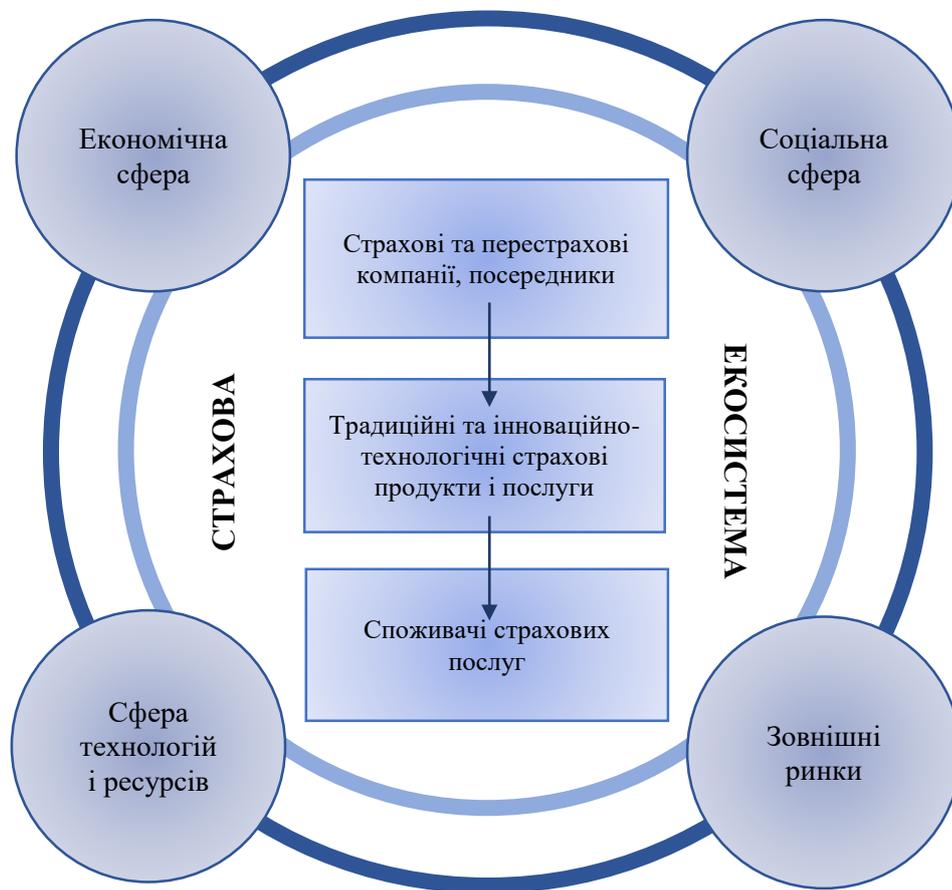


Рис. 3.7. Структурні елементи страхової екосистеми

*Складено за даними джерел [109, 110]

Забезпечення стійкості та надійності усіх складових фінансової екосистеми України, зокрема страхової, їх сталого та ефективного розвитку можливе за умови використання моделі регулювання, в основі якої лежать

світові практики та особливості вітчизняного ринку страхування. До основних стратегічних документів, в яких представлено основні напрями такої моделі, відносяться: Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України [111], Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [112], Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року [113], Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування» [114] та ін.

Оптимізація регулятивного механізму є невід'ємним елементом при плануванні розвитку страхового ринку, оскільки із затвердженням певних напрямів, методик та засобів його стимулювання на законодавчому рівні закладається базис для подальшого функціонування ринку.

З цієї точки зору основними способами підвищення темпів розвитку ринку страхових послуг, а отже і рівня фінансової безпеки України, можуть виступати наступні:

- посилення контролю за діяльністю страхових організацій, їх здатністю виконувати вимоги щодо рівня платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу, а також удосконалення аналізу статистичної інформації зі страхування та звітності суб'єктів господарювання;
- внесення до законодавчих актів змін, що закріплюють першочергове задоволення вимог страхувальників у загальній черзі інших кредиторів та виключення страхових резервів з усіх видів страхування з ліквідаційного майна страховиків, а також змін, пов'язаних з порядком формування та підвищенням вимог до розміру статутного капіталу, гарантійного фонду та вільних резервів страхових компаній;
- забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян-застрахованих осіб, зокрема пов'язаних з отриманням страхових виплат;
- створення ефективного компенсаційного механізму у сфері страхування;
- удосконалення порядку ліцензування діяльності страховиків;

– моніторинг фінансового становища засновників (учасників) страхових організацій і осіб, що володіють значною частиною їх статутного капіталу, оцінка їх ділової репутації з метою попередження випадків використання страхового ринку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

– дослідження іноземного досвіду та його інтеграція у страховий простір України з подальшою адаптацією під особливості функціонування вітчизняного страхового ринку;

– запровадження на українському ринку страхування системи пруденційного нагляду, яка акцентує максимальну увагу на рівні ризиків, адекватності оцінки їх рівня страховиками, якості внутрішньої системи управління і контролю за ними, виявленні недоліків у діяльності страхових компаній тощо [115, с. 52-53].

Наступним етапом при формуванні комплексу заходів зі стимулювання повоєнного розвитку страхового ринку є їх розробка в розрізі кожного структурного елемента вищезгаданої страхової екосистеми (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Заходи щодо стимулювання розвитку страхового ринку України
у післявоєнний період

Напрями	Заходи
1	2
Економічна сфера	Позиціонувати страхування як надійну сферу, в якій надаються якісні небанківські послуги
	Стимулювати залучення іноземних інвестицій та фінансової допомоги зарубіжних компаній
	Провести «очищення» ринку від неприбуткових компаній та/або неспроможних виконувати нормативи
	Модернізувати страхову сферу, впровадивши нові види обов'язкового страхування (для прикладу, медичне), що сприятиме як піднесенню галузі, так і зростанню рівня життя населення
Соціальна сфера	Заохочувати населення до пізнання сфери страхування, тим самим розвиваючи страхову культуру потенційних клієнтів
	Забезпечити ефективну систему попередження злочинних дій на страховому ринку та протидії ним

Продовження табл. 3.2

1	2
Соціальна сфера	Налагодити маркетингову складову діяльності ринку, залучати рекламодавців з метою охоплення більшої аудиторії та подальшого розширення сфери впливу
	Ввести в дію систему страхових пільг для незахищених верств населення і для працівників тих галузей, які передбачають роботу у шкідливих та/або небезпечних для життя умовах
Сфера технологій і ресурсів	Впровадити новітні інформаційні та телекомунікаційні технології
	Максимально спростити процедуру взаємодії з клієнтами, посилити уміння адаптуватися до будь-яких умов провадження діяльності без втрати продуктивності і не доставляючи дискомфорту страхувальникам
	Надавати прозору, достовірну та легкодоступну інформацію для всіх користувачів страхових послуг
Вихід на зовнішні ринки	Працювати над виходом вітчизняних страхових компаній на світовий ринок, в тому числі за рахунок пошуку іноземних партнерів
	Підвищити конкурентоздатність українських страховиків
	Заручитися державною підтримкою для міжнародної співпраці

*Складено за даними джерела [110]

Тенденції останніх років показали, що запорукою успішного та якісного розвитку всієї економічної системи України та страхового ринку зокрема є здатність швидко реагувати на будь-які виклики, зміни та нововведення, забезпечити безперервність функціонування бізнесу в умовах глобальних перетворень.

Досвід вітчизняних та іноземних страховиків, набутий в період пандемії COVID-19, показав, що методами адаптації можуть бути: запровадження нових технологій з метою полегшення функції віддаленого доступу, реструктуризація компаній, створення нових, більш гнучких страхових продуктів та послуг, максимальне спрощення усіх процесів, пов'язаних з відшкодуванням збитків тощо. За умови, що компанія не готова до радикальних перетворень, досягти відчутних результатів все ще можливо, зосередившись на окремих змінах із найбільшим потенціалом позитивного впливу на страхувальників та бізнес.

Виділяють декілька основних факторів, що можуть посприяти розвитку ринку страхування з точки зору окремих страхових компаній (рис. 3.8).

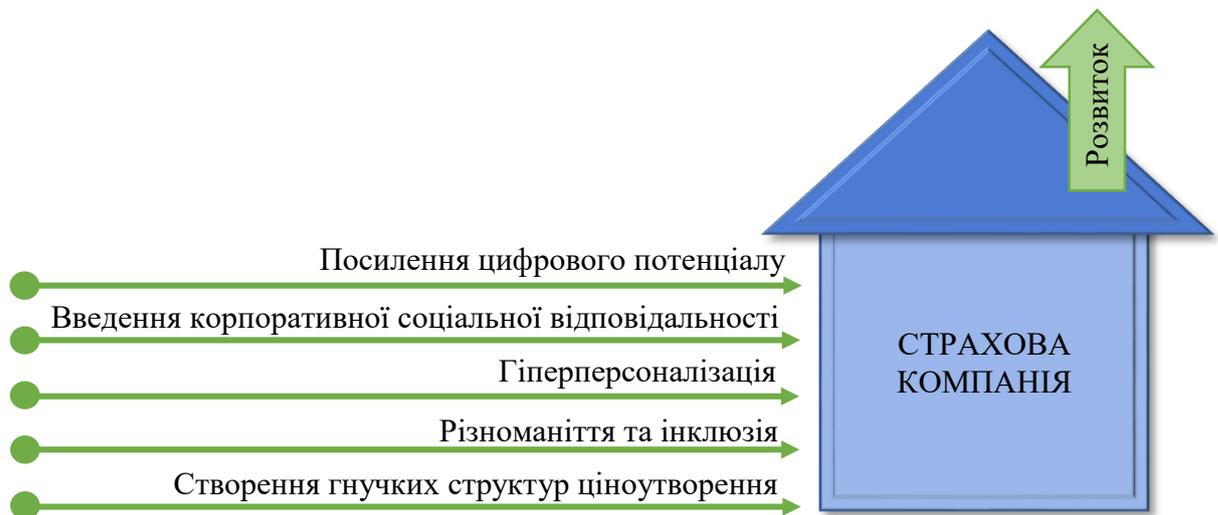


Рис. 3.8. Основні фактори сприяння повоєнного розвитку страхових компаній України

*Складено за даними [117]

1. Посилення цифрового потенціалу – впровадження цифрових технологій активно стимулює споживчий попит і в той же час ним стимулюється, відбувається витіснення з ринку страховиків, що неспроможні забезпечити достойний рівень цифровізації, в результаті чого страхова галузь стає більш інноваційною та конкурентоспроможною.

Навіть не маючи міцної цифрової основи, все одно існує можливість оновити процеси та інтегрувати окремі рішення у свої поточні системи через прикладний програмний інтерфейс (API). Посилення веб-можливостей компанії, переведення платежів у цифровий формат, розширення каналів онлайн-спілкування та автоматизація різних частин процесу врегулювання претензій дасть змогу страховикам підвищити рівень обслуговування клієнтів, а страхувальникам – отримати високоякісні послуги, скористатися перевагами сучасних технологій страхування без значних витрат, тим самим стимулюючи розвиток страхового ринку.

2. Введення корпоративної соціальної відповідальності – оскільки світ продовжує стикатися з численними кризами: пандемією, економічною невизначеністю, військовими конфліктами, все більш суворими погодними явищами та загальною невизначеністю, перед компаніями відкриваються широкі

можливості у розширенні сфери свого впливу та стимулюванні розвитку ринку страхування.

Прийняття ініціативи корпоративної відповідальності шляхом здійснення волонтерської діяльності, збору коштів, спрямуванням пожертвувань на важливу для суспільства справу чи подію – це простий крок, який може зробити будь-який страховик незалежно від розміру компанії, але який може дати поштовх для посилення його позиції на ринку, створення сильного бренду та завоювання авторитету серед співробітників та клієнтів.

3. Гіперперсоналізація – підвищення очікувань споживачів щодо рівня персоналізації визначає необхідність для страховиків виходити за межі чистого зниження ризиків і створювати максимально комфортні умови співпраці з клієнтами. Незалежно від широти спектру представлених послуг та продуктів, страховикам необхідно шукати способи дати своїм страхувальникам щось таке, чого вони не зможуть знайти в жодній іншій компанії. Навіть найменші штрихи, такі як вітальні листівки або особисті електронні листи, можуть забезпечити унікальну цінність та зміцнити стосунки з клієнтами [117].

Для прикладу, John Hancock [116] – страховик, який є одним з найбільших постачальників послуг страхування в США, замість того, щоб охопити кілька напрямів діяльності, зосередився на екосистемі взаємодоповнюючих продуктів та послуг, які підтримують його основну функцію – допомагати людям планувати успіх протягом основних етапів їх життя. Крім послуг з управління майном та страхування життя, компанія пропонує інноваційні оздоровчі програми, які допомагають страхувальникам жити краще: знижки на продукти категорії «здорове харчування», фітнес-трекери, програми для медитації та навіть програму, розроблену спеціально для людей з діабетом, тим самим розширюючи клієнтську базу і, відповідно, позитивно впливаючи на результативність діяльності страхового сектору.

4. Різноманіття та інклюзія – хоча ці два терміни часто використовуються разом, вони являють собою різні, але взаємопов'язані поняття. У контексті працевлаштування під різноманітністю мається на увазі

наявність у штаті співробітників з різним походженням та характеристиками, представників різних рас, статей, віку, національностей, релігій, сексуальних орієнтацій, здібностей та інших особистих, соціальних та культурних якостей. В той же час інклюзивність передбачає створення середовища, в якому всі співробітники можуть почуватися комфортно і впевнено, знаючи, що їх індивідуальні погляди, переконання, стилі життя, досвід та таланти є однаково важливими і будуть справедливо оцінені.

Дослідження постійно демонструють, що різноманітність та інклюзивність на робочому місці приносять численні вигоди роботодавцям та співробітникам, такі як підвищення креативності, інновацій, задоволеності працівників, економічне зростання, прибутковість та конкурентоспроможність на ринку, що є беззаперечно вигідною перспективою для української сфери страхування.

5. Створення гнучких структур ціноутворення – важливість ціни як вирішального фактора серед користувачів страховими послугами невпинно зростає протягом останнього десятиліття, особливо зважаючи на підвищення чутливості населення у зв'язку з кризовими явищами. Гнучка структура ціноутворення компанії повинна включати широкий спектр варіантів знижок, спеціальні тарифи на основі види страхування, а також інструмент «Назви свою ціну». Впровадження такого підходу до роботи з клієнтами сприятиме залученню та утриманню страхувальників, розвитку страхового ринку в умовах сучасного економічного та культурного клімату [117].

До того ж, позитивний вплив на темпи та якість розвитку страхового ринку, що, в свою чергу, відзначиться на рівні фінансової безпеки України, можуть мати такі фактори як збільшення частки внутрішнього перестраховування; заохочення страховиків до виходу на рівень провідних іноземних компаній по платоспроможності, фінансовій стійкості, ліквідності; проведення якісного та безперервного моніторингу страхового бізнесу; забезпечення дотримання норм з подання звітності, відкритості та доступності інформації на ринку; удосконалення податкового, антимонопольного, кримінального та цивільного законодавства, що регулюють страхову сферу; мінімізація зловживань та

шахрайства, зниження рівня корупції; посилення конкуренції; налагодження взаємодії страхового бізнесу, держави і суспільства; створення умов для повноцінного та всебічного розвитку суб'єктів страхування, для інноваційного прориву страхового ринку України у світовий страховий простір [118; 119, с. 93-94].



Рис. 3.9. Заходи зі стимулювання розвитку страхового ринку України та підвищення рівня фінансової безпеки України

*Складено за даними джерел [47, 109]

Загалом же, розвиток українського ринку страхування та інтеграційні процеси на ньому підпорядковуються сукупності чинників, основними з яких є фінансовий добробут фізичних та юридичних осіб – потенційних клієнтів; надійність страхових компаній; уміння використовувати новітні методи управління та впроваджувати модерні високотехнологічні продукти; ступінь зацікавленості держави у розбудові страхового ринку, перетворенні його на сучасний та прибутковий сегмент національної економіки; утворення дієвих і практичних моделей регулювання страховими відносинами тощо [109, с. 30-32].

Заходи, перелічені вище, також сприятимуть покращенню показників, які напряму характеризують рівень фінансової безпеки страхового ринку України,

наближатимуть їх до оптимальних значень і, відповідно, стимулюватимуть підвищення загального рівня фінансової безпеки держави.

Існує також низка факторів, які мають прямий та опосередкований вплив на страховий ринок та його фінансову безпеку, як один із елементів фінансової безпеки держави в цілому. Відповідно, реалізація заходів зі стимулювання підвищення рівня фінансової безпеки України матимуть своє відображення і на безпеці ринку страхування. Шляхи досягнення поставлених цілей, що направлені на зміцнення економічної та фінансової безпеки держави, і методи їх реалізації заходів визначає Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року (рис. 3.10) [92].



Рис. 3.10. Основні завдання з підвищення рівня фінансової безпеки України та напрями їх реалізації

*Складено за даними джерела [92]

Виконання всіх визначених завдань у сфері забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки сприятиме досягненню цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки держави [120, с. 17].

В ході проведеного дослідження було виявлено, що пришвидшення розвитку страхового ринку в сучасних умовах є одним із найважливіших етапів на шляху до високого рівня фінансової безпеки України, а виявлення та дослідження основних закономірностей цих процесів підвищує ефективність управління та планування діяльності всієї економічної системи держави.

Комплекс заходів для забезпечення фінансової стабільності та безпеки України в загальному повинен бути спрямований на підвищення стійкості фінансової системи, її здатності протистояти системним ризикам, а її учасників – адекватно їх оцінювати та сприймати; зміцнення надійності ключових елементів інфраструктури грошово-кредитного і валютного ринків; підтримку високого рівня функціонування інституту фінансового посередництва. Крім того, важливим також є удосконалення бюджетного процесу на усіх рівнях, скорочення бюджетного дефіциту та зовнішнього боргу, стабілізація національної грошової одиниці, зниження рівня інфляції, стримування відтоку капіталу закордон.

З точки зору сприяння розвитку страхового ринку, як рушійного фактора розвитку економічної системи України, основними заходами мають бути: підвищення рівня капіталізації, ліквідності та фінансової стійкості страховиків; урізноманітнення та розширення переліку страхових продуктів; посилення конкуренції на страховому ринку; забезпечення високих стандартів захисту прав споживачів страхових послуг та власників полісів; забезпечення прозорості роботи ринку страхування, підвищення його привабливості для клієнтів та інвесторів.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети в ході проведеного дослідження було поглиблено теоретичні положення і розроблено методичні та практичні рекомендації щодо оцінювання впливу розвитку страхового ринку на рівень фінансової безпеки України.

В роботі розглянуто сутність страхового ринку як економічної категорії та одного із найважливіших сегментів економіки, приділено увагу теоретичним основам його функціонування, зокрема ролі в економічній системі держави, яка полягає в забезпеченні захисту населення від непередбачуваних факторів, управлінні ризиками, розподілі заощаджень, сприянні зростанню ринку капіталу тощо. Крім того, досліджено структуру ринку страхових послуг, принципи, на яких ґрунтується його діяльність та нормативно-правову базу її регулювання, зокрема проведено порівняння Законів України «Про страхування» 1996 р. і 2021 р., відмічено основні зміни та нововведення, надано класифікацію основних видів страхування, представлено характеристику найважливіших показників, що демонструють рівень та перспективи розвитку страхового ринку, їх функції та особливості, тобто викладено загальну картину діяльності страхового ринку.

Було охарактеризовано поняття економічної та фінансової безпеки держави як взаємозалежних елементів національної безпеки України, розглянуто підходи до їх визначення з різних напрямків, відмічено вкрай важливе значення у процесі забезпечення сталого і результативного соціально-економічного розвитку держави. На додачу до цього було обґрунтовано актуальність фінансової безпеки в сучасних умовах численних викликів та загроз, її роль у мінімізації ризиків для економічної системи України. Також було проведено аналіз складових фінансової безпеки, до яких можна віднести бюджетну, боргову, грошово-кредитну, валютну, інвестиційну, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору; структури фінансової безпеки, багаторівневого механізму її забезпечення, а також методичних засад

оцінювання її рівня, зокрема індикативного підходу, визначеного Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 року, представлено їх порівняльну характеристику з Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України 2007 року, визначено місце фінансової безпеки страхового ринку в структурі фінансової безпеки України, досліджено їх взаємозв'язок та фактори взаємного впливу.

До того ж, було доведено, що захист національної економіки України, а особливо її безпекової складової, є вкрай важливим та актуальним, зважаючи на кількість ризиків, загроз, викликів та небезпек, що виникають в процесі її розвитку. На цьому етапі дослідження було вказано на сутність, закономірності виникнення і прояву деструктивних факторів та ключові моменти, які відрізняють їх один від одного, проведено їх діагностику, а за допомогою групування за різними класифікаційними ознаками було визначено ряд їхніх особливостей, зокрема для загроз – основний поділ на зовнішні, причинами яких є зовнішньоекономічні чинники, а також глобальні екологічні процеси, та внутрішні, що обумовлені станом фінансової безпеки; для ризиків – їх визначення, як потенційної можливості настання певних подій несприятливого характеру та, як наслідок, отримання збитків і втрат під їх впливом.

Окремий підпункт роботи було присвячено діяльності страхового ринку України, аналізу основних тенденцій його розвитку та визначенню сучасних умов, в яких він функціонує (пандемія COVID-19, воєнний стан, економічно-соціальні кризи). Встановлено, що вітчизняний ринок страхування є досить перспективним сегментом, проте поки що з низьким рівнем розвитку. Проаналізовано основні показники, які характеризують результативність функціонування українського ринку страхових послуг, їх динаміку протягом 2016-2021 рр., таблично-графічне представлення результатів дослідження та їх вплив на рівень фінансової безпеки України. Серед таких показників було виокремлено кількість страхових компаній і укладених договорів страхування, прибутковість страховиків, розмір їх активів і страхових резервів, величину страхових премій та виплат, приділено увагу сфері перестраховання, а на основі

деяких із цих показників був сформований рейтинг страхових компаній України. Проведений аналіз став підґрунтям для визначення місця українського страхового ринку серед інших країн світу за рівнем його розвитку, що, в свою чергу, дало змогу зрозуміти переваги та недоліки вітчизняної страхової системи.

Наступним етапом було всебічне дослідження методик оцінювання рівня фінансової безпеки та її індикаторів, що використовуються міжнародними організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, ООН, та різними країнами світу, зокрема Францією, Казахстаном, Великобританією, Швецією, Китаєм, Польщею та іншими. Особлива увага була приділена методиці розрахунку сукупного індексу фінансової безпеки (AFSI) у країнах, які є членами Європейського Союзу, та динаміці цього показника протягом 2001-2019 рр. Найважливішим в цій роботі став детальний огляд вітчизняної методики, затвердженої Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, а саме вагових коефіцієнтів фінансової безпеки та порядку розрахунку інтегрального показника, який було використано для визначення реального рівня фінансової безпеки України у 2010-2020 рр. Заключна частина цього процесу складалась з аналізу отриманих фактичних показників, їх значення для економічної системи України та короткого викладу очікувань щодо рівня фінансової безпеки у 2021-2022 рр.

Як доповнення до попередніх розрахунків у роботі було проведено комплексний аналіз індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України за 2001-2020 рр., на основі чого зроблено висновок про її низький рівень. Отож, встановлено, що в аналізованому періоді значення показника проникнення страхування були близькими до критичної межі, а показника «щільності страхування» – критично низькими; величина частки надходжень страхових платежів трьох найбільших СК у загальному обсязі надходжень страхових платежів (крім страхування життя) наближалася до небезпечної зони, частки довгострокового страхування – перебувала у абсолютно небезпечній зоні; в той час як рівень страхових виплат та частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, знаходились на задовільному рівні. Ці факти стали базисом для

визначення основних загроз фінансовій безпеці України, пов'язаних з низьким рівнем розвитку та захищеності страхового ринку. Окремо було виділено низку ризиків та загроз, які несуть в собі війна з росією та впровадження воєнного стану, а також представлено можливий розвиток подій на страховому ринку України, який складеться в найближчі роки.

На заключному етапі виконання бакалаврської роботи було проведено кореляційно-регресійний аналіз основних показників розвитку страхового ринку України та індикаторів його фінансової безпеки з метою виявлення їх зв'язку з рівнем фінансової безпеки України. Усі операції були проведені у програмі Statistica шляхом побудови регресійної моделі і покроково представлені у роботі. Було встановлено, що найбільша залежність рівня фінансової безпеки України як результативного показника проявляється від таких індикаторів фінансової безпеки страхового ринку як показник проникнення страхування і частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій. З метою визначення ступеня впливу кожного з них були розраховані критерії Стюдента, в результаті чого з'ясовано, що при збільшенні величини показника проникнення страхування на 1% рівень фінансової безпеки України підвищиться на 5%.

У підсумку було обґрунтовано доречність систематизації заходів та напрямів з підтримки розвитку ринку страхування в умовах воєнного стану та подальшого його стимулювання у повоєнний період, що матимуть позитивне відображення на економічній системі України та забезпечать підвищення рівня фінансової безпеки як окремих її сегментів, зокрема страхового, так і держави в цілому. Зазначено основні стратегічні документи, які містять у собі напрямки, методи, засоби підтримки та стимуляції розвитку страхового ринку, підвищення рівня фінансової безпеки, рекомендації по їх реалізації, а також виділено ті, які можуть бути використані для виконання поставленого завдання, зокрема в розрізі кожного структурного елемента страхової екосистеми; виокремлено основні фактори сприяння більш стрімкому розвитку страхового ринку, а також надано рекомендації щодо його післявоєнного відновлення та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодня А.В., Іванченко М.А., Пономарьова О.Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2015. №5. С. 814-817. URL : http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пономарьова%20О.Б._№5_2015.pdf (дата звернення: 27.03.2022)
2. Пурій Г.М. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Ефективна економіка*. Дрогобич, 2018. №10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/60.pdf (дата звернення: 27.03.2022).
3. Feyen E., Lester R., Rocha R. What drives the development of the Insurance sector? 2021. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3339?show=full> (дата звернення: 28.03.2022).
4. Виговська В.В. Унормування наукових поглядів на трактування поняття страхового ринку. *Причорноморські економічні студії*. Чернігів, 2016. №10. С. 252-256. URL : <http://bses.in.ua/journals/2016/10-2016/56.pdf> (дата звернення: 30.03.2022).
5. Вовчак О.Д., Завійська О.І. Страхові послуги: навч. посіб. Львів: Вид-во «Компакт-ЛВ», 2005. 656 с.
6. Плиса В. Й. Страхування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Каравела, 2005. 391 с.
7. Осадець С.С. Страхування : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : КНЕУ, 2002. 599 с.
8. Базилевич В. Д. Страхова справа: навч. посіб. 3-тє, вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2003. 250 с.
9. Буряк П., Мельник О. Шляхи та перспективи розвитку страхування в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2006. № 81-82. С. 11-12.

10. Залетов О.М. Страхування: навч. посіб. Київ : Міжнародна агенція «VeeZone», 2003. 304 с.
11. Козьменко О. В., Козьменко С.М., Васильєва Т.А. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія. Суми : Університетська книга, 2012. 316 с.
12. Журавка О.С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України : дис. ... канд. ек. наук. Українська академія банківської справи Національного банку України, 2010.
13. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. №85/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text> (дата звернення: 03.04.2022).
14. Теоретичні основи страхування : страховий ринок. *Навчально-інформаційний портал ВП НУБІП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*. URL : <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=10045> (дата звернення: 03.04.2022).
15. Про затвердження Тимчасового положення про товариство взаємного страхування : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.1997 р. №132. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-97-п#Text> (дата звернення: 03.04.2022).
16. Страхування : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. Київ : Знання, 2008. 1019 с. URL : https://pidru4niki.com/1876041542500/strahova_sprava/struktura_elementi_infrastrukturi_strahovogo_rinku (дата звернення: 03.04.2022).
17. Шолойко А.С. Професійні оцінювачі ризиків і збитків в інфраструктурі страхового ринку України. *Проблеми економіки*. Київ, 2017. №2. URL : https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-2_0-pages-292_297.pdf (дата звернення: 03.04.2022).
18. Рудевська В.І., Погоріла О.В. Особливості державного регулювання страхового ринку України у трансформаційних умовах. *Вісник університету банківської справи*. Черкаси, 2020. №1 (37). С. 42-53. URL : <https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/354/365> (дата звернення: 05.04.2022).

19. Доманчук А.І. Вплив зміни регулятора страхового ринку на управління фінансами страхових компаній та її оцінка. URL : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/311.pdf> (дата звернення: 05.04.2022).

20. Національний банк оприлюднив бачення майбутнього регулювання страхового ринку України. *НБУ*, 2020. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-oprilyudniv-bachennya-maybutnogo-regulyuvannya-strahovogo-rinku-ukrayini> (дата звернення: 05.04.2022).

21. Новий закон про страхування підвищить прозорість, капіталізацію та стійкість страхового ринку. *НБУ*, 2021. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/noviy-zakon-pro-strahuvannya-pidvischit-prozorist-kapitalizatsiyu-ta-stiykist-strahovogo-rinku> (дата звернення: 05.04.2022).

22. Бурбель Л. Нова ера ринку страхування в Україні: що змінює новий профільний закон? *Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна»*, 2021. URL : <https://ua.interfax.com.ua/about.html> (дата звернення: 05.04.2022).

23. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. №**1909-IX**. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 05.04.2022).

24. Короткий курс лекцій з дисципліни «Страхування: страхова послуга як специфічний товар. URL : https://studme.com.ua/184211208465/strahovoe_delo/strahovaya_usluga_kak_spetsificheskij_tovar.htm (дата звернення: 06.04.2022).

25. Шавкун В.П. Формування та розвиток ринку страхових послуг в Україні. *Дніпровський Національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*. Дніпро, 2020. 144 с. URL : http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/12861/1/Shavkun_dyp_2020.pdf (дата звернення: 06.04.2022).

26. Сутність, принципи та роль страхування : необхідність страхового захисту та його форми. Роль та значення страхування в системі економічних відносин. *Навчально-інформаційний портал ВП НУБІП України «Ніжинський агротехнічний інститут»*. URL : <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/tool/print/index.php?id=10041&chapterid=3348> (дата звернення: 02.04.2022).

27. Базилевич В.Д. Страховий ринок України : монографія. Київ : Товариство «Знання КОО», 1998. 374 с.
28. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL : <https://forinsurer.com/files/file00296.pdf> (дата звернення: 05.04.2022).
29. Оцінювання взаємозв'язку між рівнем розвитку страхового ринку та економічним зростанням в Україні. 32 с. URL : <https://koninsurance.mnau.edu.ua/files/work/11.pdf> (дата звернення: 05.04.2022).
30. Боргіновцева Л.М., Вергелюк Ю.Ю. Аналіз показників фінансової безпеки страхового ринку України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2018. №31. С. 174-179. URL : <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/395/391> (дата звернення: 05.04.2022).
31. Фесенко Н.В. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. Полтава, 2019. №8. С. 28-34. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/8_2019/7.pdf (дата звернення: 06.04.2022).
32. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 39-42. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10961/1/ЕКОНОМІЧНА%20БЕЗПЕКА%20ДЕРЖАВИ.pdf> (дата звернення: 07.04.2022).
33. Урба С.І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Львів, 2017. С. 22-25. URL : <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/26-1-2017/7.pdf> (дата звернення: 07.04.2022).
34. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Полтава, 2017. С. 54-57. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/24-2-2017/14.pdf> (дата звернення: 07.04.2022).

35. Бараннік В.О. Економічна безпека підприємства як складова економічної безпеки держави. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Одеса, 2016. №2. С. 5-20. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_2_3 (дата звернення: 08.04.2022).
36. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Науковий журнал «Економічні горизонти»*. 2018. №2 (5). С. 76-86. URL : <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/140678/137749> (дата звернення: 08.04.2022).
37. Гбур З.В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2018. №11. С. 111-115. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2018/21.pdf (дата звернення: 07.04.2022).
38. Варналій З.С., Томашевський Т.Т. Системні проблеми та шляхи забезпечення фінансової безпеки України в умовах гібридної війни. *Економічний вісник університету. Фінанси, грошовий обіг, кредит*. 2019. №41. С. 171-179.
39. Зверук Л.А. Фінансова безпека – основа стабільного розвитку України. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2016. № 7. С. 131-135.
40. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Київ : УВС НБУ, 2014. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
41. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : Вид-во КНТЕУ, 2001. 384 с.
42. Матвійчук В.І., Нешко Р.М. Фінансова безпека регіону як складовий елемент фінансової безпеки держави. *Фінанси, облік, банки*. Донецьк, 2017. №1 (22). С. 125-134. URL : <https://r.donnu.edu.ua> (дата звернення: 08.04.2022).
43. Ревак І.О. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки – базові складові системи фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. Київ, 2016. № 29. С. 54-57.
44. Вудвуд В.В. Сутність та роль фінансової безпеки держави в сучасних умовах функціонування. *Економіка та управління національним господарством*. Чернівці, 2020. Випуск I-II (77-78). С. 30-40. URL :

knteu.cv.ua/herald_en/content/download/archive/2020/v1_2/2.pdf (дата звернення: 08.04.2022).

45. Мельник В.І., Іващенко С.В. Система суб'єктів забезпечення фінансової безпеки України. *Правові горизонти*. Суми, 2018. Випуск 12 (25). С. 35-41. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72626/1/Melnyk_Systema.pdf (дата звернення: 08.04.2022).

46. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 08.04.2022).

47. Фінансова безпека у сфері страхування. 2019. URL : https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека_страхування_nr.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

48. Полторац А. С., Мельник О. І., Баришевська І. В. Фінансова безпека страхового ринку України. *Modern Economics*. Миколаїв, 2021. № 28 (2021). С. 119-126. URL : <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10303> (дата звернення: 09.04.2022).

49. Чкан І.О. Стан фінансової безпеки страхового ринку України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. Мелітополь, 2018. №1(36). С. 186-191. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/196144712.pdf> (дата звернення: 09.04.2022).

50. Носань Н.С. Актуальні загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські економічні студії*. Черкаси, 2019. №40. С. 35-39. URL : http://eprints.cdu.edu.ua/4689/1/bses_2019_40_8.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

51. Аксьонова Т.С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2021. №17. С. 130-138. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

52. Гудзовата О.О. Загрози фінансовій безпеці держави за дестабілізації грошово-кредитної сфери. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Львів, 2016. №14. С. 766-771. URL : <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/153.pdf> (дата звернення: 09.04.2022).

53. Цікановська Н.А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки. *Фінансовий простір*. Київ, 2013. № 3 (11). С. 110-114. URL : https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1303/13tnaip_.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

54. Мельник С.І. Дослідження викликів, ризиків, загроз та небезпеки в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. Львів, 2019. Випуск № 4 (72). С. 172-177. URL : http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/4_72_1_2019_ukr/25.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

55. Копитко М.І. Аналіз ключових понять у сфері гарантування економічної безпеки промислових підприємств. *Економіка: реалії часу*. Львів, 2013. №5 (10). С. 12-18. URL : <https://economics.net.ua/510-2> (дата звернення: 09.04.2022).

56. Романчик Т.В. Небезпека, загроза, ризик: аналіз термінологічного апарату теорії економічної безпеки. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. Київ, 2020. С. 257-267. URL : <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/192866/216457> (дата звернення: 09.04.2022).

57. Бойко І.В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2017. Випуск 5 (05). С. 94-98. URL : http://rev.kpu.zp.ua/journals/2017/5_05_uk/20.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

58. Гбур З.В. Класифікація основних ризиків і загроз фінансовій безпеці України. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2017. №22. С. 65-69. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2017/16.pdf (дата звернення: 09.04.2022).

59. Пугач О.А. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці держави в системі національної безпеки. *Економіка і організація управління*. Полтава, 2014. № 1 (17) – 2 (18). С. 209-217.

60. Зайченко К., Проноза О. Актуальні загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. Соціально компетентне управління корпораціями в поведінковій економіці : збірник наукових праць. 2021. С. 155-157.

61. Про схвалення концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p#Text> (дата звернення: 10.04.2022).

62. Борисюк О.В. Основні загрози фінансової безпеки України. *Сучасна трансформація економіки та менеджмент в еру глобалізації*. Луцьк, 2016. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9854/1/Thesis.pdf> (дата звернення: 10.04.2022).

63. Хома І.Б, Гориславець П.А. Загрози фінансової безпеки страхового ринку України. *Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах*. Полтава, 2020. С. 91-93. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9041/1/36.%20матер.%20н-п.%20конф.%2009-10.04.2020%20ПУЕТ%20Полтава%20%20.pdf#page=93> (дата звернення: 11.04.2022).

64. Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. Рівне, 2016. № 10.

65. Баранова В.Г., Бондаренко П.В., Захаренко О.О. Деякі аспекти ідентифікації загроз функціонуванню страхового ринку України. *Причорноморські економічні студії*. Одеса, 2018. №36. С. 66-70.

66. Романовська Ю.А. Аналіз страхового ринку України. *Економіка і суспільство*. Вінниця, 2016. №7. С. 830-837. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/139.pdf (дата звернення: 15.04.2022).

67. Національний банк України: офіційний веб-сайт. URL : <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2022).

68. Swiss Re Institute: sigma research. 2020. URL : <https://www.swissre.com/institute/research/sigma-research.html> (дата звернення: 15.05.2022).

69. Страховий ринок України увійшов до ТОП-10 найдинамічніших ринків світу. УНІАН: інформаційне агентство. 2020. URL : <https://www.unian.ua/insurance/strahoviy-rinok-ukrajini-uviyshov-do-spisku-naydinamichnishih-rinkiv-svitu-novini-ukrajini-ta-svitu-11140748.html> (дата звернення: 18.05.2022).

70. Корнилюк Р. Як змінюється ринок страхування в Україні. *Економічна правда*. 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/26/681790/> (дата звернення: 17.04.2022).

71. Моторне (транспортне) страхове бюро України. URL: <http://www.mtsbu.ua/ua/> (дата звернення: 17.04.2022).

72. Новий регулятор + коронавірус: як змінився ринок страхування України під час пандемії. *delo.ua*. 2020. URL : <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/novij-reguljator-covid-19-jak-zminivsja-rinok-st-372924/> (дата звернення: 17.04.2022).

73. Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19). *OECD*. 2020. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19-6466aa20/> (дата звернення: 17.04.2022).

74. Special Report: EU Support to tourism. *ECA*. 2021. URL : https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_27/SR_EU-invest-tourism_EN.pdf (дата звернення: 17.04.2022).

75. Driving the Tourism Recovery in Ukraine. *Tourism Economics*. 2021. URL : https://s3.amazonaws.com/tourism-economics/craft/Google_Ukraine_Final.pdf (дата звернення: 17.04.2022).

76. Звітність за перше півріччя 2020 року. *НБУ*, 2020. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/covid-19-pomirno-vplivuv-na-strahovikiv-prote->

istotno-poznachivsy-na-kredituvanni-nebankivskimi-ustanovami--zvitnist-za-pershe-pivrichchya-2020 (дата звернення: 18.04.2022).

77. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України №480 від 12 червня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.04.2022).

78. Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України №555-IX від 13 квітня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-20#Text> (дата звернення: 18.04.2022).

79. Огляд небанківського фінансового сектору, листопад 2021 року. НБУ, 2021. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2021-11.pdf?v=4 (дата звернення: 17.05.2022).

80. Shevchuk O., Kondrat I. and Stanienda J. (2020). Pandemic as an accelerator of digital transformation in the insurance industry: evidence from Ukraine. *Insurance Markets and Companies*, 11(1), 30-41.

81. Бондар О. А., Хоренженко В. В., Татаренкова Ю. В. Функціонування страхового ринку України в умовах пандемії COVID-19. *Миколаївський національний аграрний університет*. Миколаїв, 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/69.pdf (дата звернення: 11.05.2022).

82. Форіншурер. 2020. URL: <https://forinsurer.com/> (дата звернення: 18.04.2022).

83. Tsymbaliuk I., Pavlikha N., Zelinska O., Ventsuryk A. and Radko A. (2021). Assessing the level of competitiveness of the insurance sector during economic crises: The example of Ukraine. *Insurance Markets and Companies*, 12(1), 72-82.

84. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. НБУ, 2022. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення: 18.04.2022).

85. Jurga Grikietytė-Čebatavičienė. Financial Security Assessment in the European Union Countries. *Vilnius University Press*. 2020. P. 13-19. URL : <https://www.journals.vu.lt/open-series/article/view/24328/23587> (дата звернення: 25.04.2022).

86. Зачосова Н.В. Особливості аналізу рівня фінансової безпеки держави та значення оцінки стану економічної безпеки фінансових установ у цьому процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Черкаси. С. 191-194. URL : <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/12-2015/44.pdf> (дата звернення: 23.04.2022).

87. Полторак А.С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації: теорія, методологія та практика : монографія. Миколаїв : МНАУ, 2019. 463 с. URL : <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7634/1/Фінансова%20безпека%20держави%20в%20умовах%20глобалізаційних%20змін%20теорія%20%20методологія%20%20практика%20%20монографія.pdf> (дата звернення: 23.04.2022).

88. Міжнародний валютний фонд: офіційний веб-сайт. URL : <https://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA&sId=1390030341854> (дата звернення: 23.04.2022).

89. Тимошенко О.В. Досвід європейських країн щодо формування та забезпечення фінансово економічної безпеки держави. *Економіка та держава*. Київ, 2015. № 4. С. 52-57. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/4_2015/13.pdf (дата звернення: 20.05.2022).

90. Лазня А.В. Науково-методичні підходи до визначення та вибору індикаторів фінансової стабільності банківської системи. *Фінансовий простір*. Київ, 2014. №1 (13). С. 83-91. URL : <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1401/-wholetext.pdf> (дата звернення: 18.05.2022).

91. Kalinichenko O., Lesyuk V. Assessment of the financial security level of Ukraine. *Science innovation*, 2021. №17(6). P. 3-12.

92. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до

2025 року» : Указ Президента України №347 від 11.08.2021 року. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> (дата звернення: 26.04.2022).

93. Зростання економіки 2021 року не компенсує спад 2020-го – НБУ. *Слово і діло : аналітичний портал*. 2022. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/01/11/novyna/ekonomika/zrostannya-ekonomiky-2021-roku-ne-kompensuye-spad-2020honbu#:~:text=%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D1%83%202021%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96,%2C%2011%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%8F%2C%20%D1%83%20Facebook> (дата звернення: 27.04.2022).

94. Губа Р. Річне падіння економіки України може сягнути 40 відсотків – мінекономіки. 2022. URL : <https://p.dw.com/p/49NLz> (дата звернення: 27.04.2022).

95. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. *НБУ*, 2015. 56 с. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/CP_fin_sektor_2020_2015-06-18.pdf?v=4 (дата звернення: 27.04.2022).

96. Довбуш Г.М. Роль страхового ринку в забезпеченні фінансової безпеки держави. *Проблеми розвитку страхування в Україні : науковий студентський збірник / за заг. ред. проф. Плиси В.Й.* Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 27-31. URL : <https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Problemy-rozvytku-strakhuvannia-v-Ukraini.-Naukovyy-studentskyu-zbirnyk.-Za-zah.-red.-prof.-Plysy-V.-Y.-Lviv.-LNU-imeni-Ivana-Franka-2020.-136-s..pdf> (дата звернення: 01.05.2022).

97. Ткачук Н.М. Особливості розвитку ринку страхових послуг України. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Частина 1.* Дубляни, 2020. С. 71-74 URL : <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/9145/1/ЗБІРНИК%20ТЕЗ%20частин%201.pdf> (дата звернення: 01.05.2022).

98. Малікова І.П. Оцінка концентрації страхового ринку України, її зв'язок з процесами монополізації та конкуренції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Частина 3, вип. 23. Одеса, 2017. С. 76-79. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/3/20.pdf (дата звернення: 01.05.2022).

99. Василенко А., Тринчук В. Інвестиційна діяльність страхових компаній: стратегія та пріоритети. *Страхова справа*. 2016. №3 (23). URL : <https://forinsurer.com/public/08/06/26/3515> (дата звернення: 02.05.2022).

100. Водолазська О.А., Коновалова Д.Є. Актуальні загрози фінансовій безпеці страхового ринку України. *Інфраструктура ринку*. Дніпро, 2019. №38. С. 312-317. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/38_2019_ukr/50.pdf (дата звернення: 22.05.2022).

101. Ботвіна Н. Формування страхового ринку в Україні: реалії та проблеми сьогодення. *Економічний аналіз*. Одеса, 2019. Т. 29. № 4. С. 132-137.

102. Світлична О.С., Сташкевич Н.М. Управління фінансами страхових організацій: навч. посіб. Одеса: Атлант, 2015. 258 с.

103. У I кварталі збиток банківського сектору становив 160 млн грн через формування резервів під очікувані збитки від наслідків війни. *НБУ*, 2022. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-kvartali-zbitok-bankivskogo-sektoru-stanoviv-160-mln-grn-cherez-formuvannya-rezerviv-pid-ochikuvani-zbitki-vid-naslidkiv-viyni> (дата звернення: 03.05.2022).

104. Наслідки будуть колосальними: Марченко розповів, як війна вплине на економіку України. *Слово і діло: аналітичний портал*. 2022. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/14/novyna/ekonomika/naslidky-budut-kolosalnymu-marchenko-rozpoviv-yak-vijna-vplyne-ekonomiku-ukrayiny> (дата звернення: 03.05.2022).

105. Під час війни доходи від роботи митниці впали на 80% – Марченко. *Слово і діло: аналітичний портал*. 2022. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/30/novyna/ekonomika/vijny-doxody-roboty-mytnyczi-vpaly-80-marchenko> (дата звернення: 03.05.2022).

106. Черняхівський В. План Маршалла для українського страхового ринку. *НВ Бізнес*. 2022. URL : <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviy-rinok-ekspert-ostanni-novini-50237940.html> (дата звернення: 03.05.2022).

107. НБУ розповів, як небанкам жити в умовах воєнного стану. *Фінансовий клуб*. 2022. URL : <https://finclub.net/ua/news/nbu-rozpoviv-iaak-nebankam-zhyty-v-umovakh-voiennoho-stanu.html> (дата звернення: 04.06.2022).

108. «Дотримання зобов'язань перед клієнтами та збереження страхового бізнесу»: страховики обговорили з регулятором антикризовий план дій. *Моторне (транспортне) страхове бюро України*. 2022. URL : <http://www.mtsbu.ua/ua/presscenter/news/167911/> (дата звернення: 04.06.2022).

109. Дем'янчук М.А., Маслій Н.Д., Жаданова Ю.О. Страхова екосистема України: забезпечення розвитку страхових компаній. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. Київ, 2021. №18. С. 30-38.

110. Рахман М. С., Євтушенко В. А., Сипало Д. А. Заходи стимулювання страхового ринку України. *БІЗНЕСІНФОРМ*. Харків, 2020. № 8. С. 196-202. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-8_0-pages-196_202.pdf (дата звернення: 23.05.2022).

111. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.05.2022).

112. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року). *НБУ*, 2020. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686> (дата звернення: 24.05.2022).

113. Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року. *НБУ*, 2020. URL : <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp> (дата звернення: 24.05.2022).

114. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування». НБУ, 2020. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya> (дата звернення: 24.05.2022).

115. Пшик Б.І., Рекуненко І.І., Шелестак А.Т. Напрями підвищення рівня фінансової безпеки страхового сектору в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 2. С. 50-53. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_2_13 (дата звернення: 24.05.2022).

116. John Hancock : official company website. URL : <https://www.johnhancock.com/index.html> (дата звернення: 25.05.2022).

117. Patricia Moore. 5 Growth Strategies from Top-Rated Insurance Companies. *One Inc.* 2020. URL : <https://www.oneinc.com/resources/blog/5-growth-strategies-from-top-rated-insurance-companies> (дата звернення: 25.05.2022).

118. Нечипорук І.Ю. Розвиток страхового ринку в умовах макроекономічної нестабільності. *Житомирський державний технологічний університет*. URL : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/48-2.pdf> (дата звернення: 25.05.2022).

119. Плиса В.Й. Стратегія посткризового розвитку страхового ринку України. *Фінансовий простір*. Київ, 2015. № 3. С. 90-96.

120. Юрків Н.Я., Вовчак О.Д., Дубровін О.В. Основні завдання у сфері забезпечення фінансової безпеки України в сучасних економічних умовах. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. Полтава, 2021. С. 15-17. URL : <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/events/conf/2021/3mnpk-rfrupp/zbirnik-materialiv.pdf> (дата звернення: 27.05.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

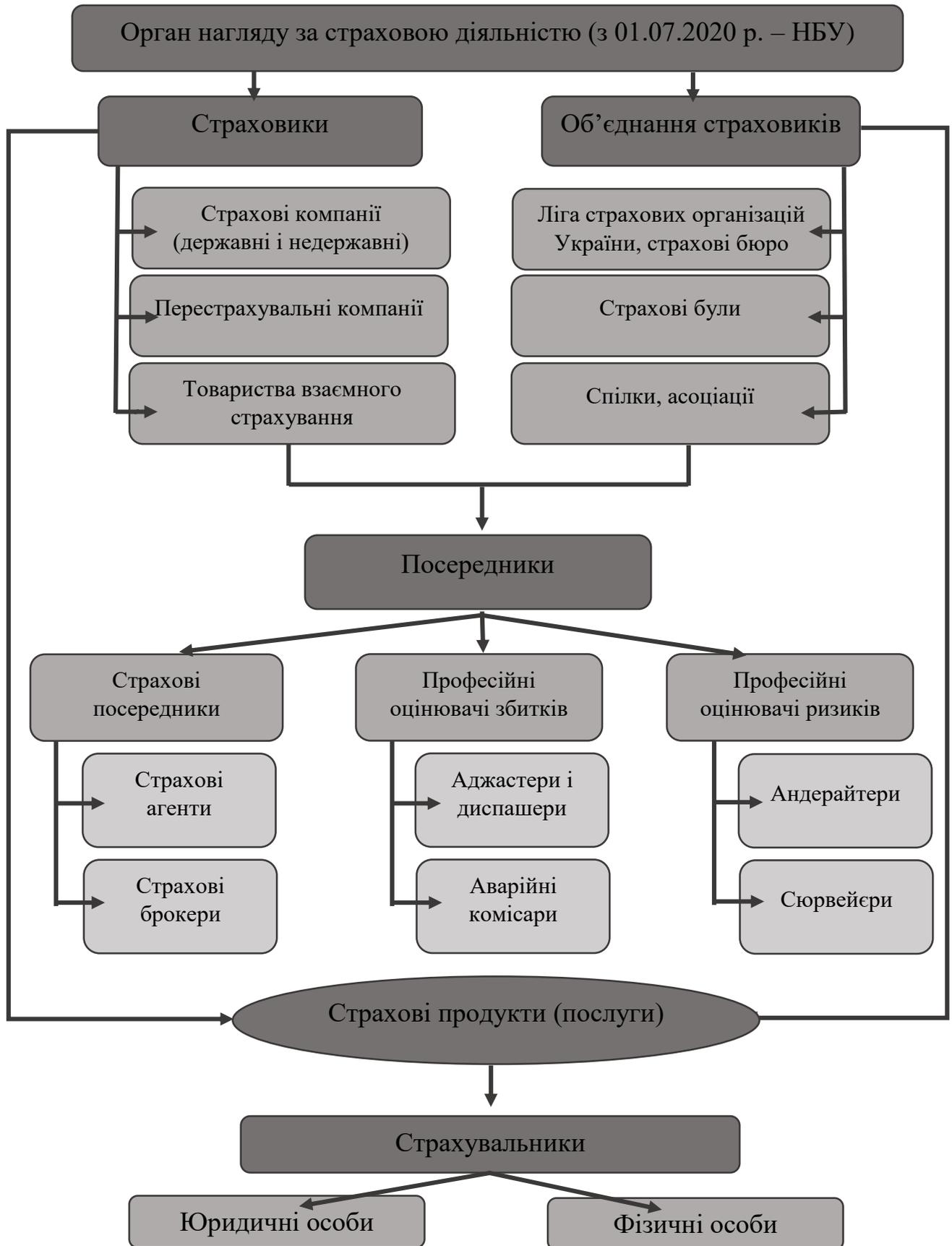


Рис. А.1. Структура страхового ринку України

*Складено автором

Додаток Б

Таблиця Б.1

Порівняльна характеристика основних положень Законів України

«Про страхування» 1996 р. і 2021 р.

Критерій порівняння	ЗУ «Про страхування» від 07.03.1996 р.	ЗУ «Про страхування» від 18.10.2021 р.
Мінімальний розмір статутного фонду	Для СК «non-life» - 1 млн. євро, для СК «life» - 1,5 млн. євро	Для СК «non-life» - 2 млн. євро, для СК «life» - 3 млн. євро
Поділ страхування	Види страхування (49 для обов'язкового, 23 для добровільного)	Класи страхування (18 для «non-life», 5 для «life»)
Ліцензування страхової діяльності	Окрема ліцензія для кожного виду страхування	Одна ліцензія для всіх «класів» страхування
Порядок отримання ліцензії	Страховик повинен подати перелік документів до місцевих органів Укрстрахнагляду та внести плату за кожен вид страхової діяльності	До переліку документів додається інформація про всіх власників та топ-менеджерів, а також плани діяльності компанії на три роки
Термін розгляду уповноваженим органом заяви страховика про видачу йому ліцензії	Не більше 30 календарних днів з часу одержання всіх необхідних документів	90 днів - у разі отримання першої ліцензії; 60 днів - у разі отримання другої та наступних ліцензій та при повторному отриманні ліцензій, якщо ліцензія на відповідний вид страхування була зупинена, обмежена або анульована; 30 днів - у разі повторного отримання ліцензії на певний вид страхування, крім випадків, передбачених попереднім абзацом
Передача страхового портфелю	Не передбачено цією версією Закону	Страховик може укласти з іншим страховиком договір про повне або часткове передання йому прав і обов'язків, що виникають на основі всіх або частини договорів страхування, укладених ним, одному чи декільком страховикам на основі договору (договорів) за умови, що усі вони відповідатимуть до та після укладення договору встановленим відповідно до законодавства вимогам та показникам, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами

Продовження табл. Б.1

Критерій порівняння	ЗУ «Про страхування» від 07.03.1996 р.	ЗУ «Про страхування» від 18.10.2021 р.
Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму	Не передбачено цією версією Закону	Страховики зобов'язані розробляти, проваджувати та постійно поновлювати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення з урахуванням вимог законодавства
Вихід страховика з ринку	Достатньо добровільно відмовитись від ліцензії або вона може бути анульована за рішенням НБУ, після чого СК може здійснювати свою діяльність як звичайна юридична особа або отримати інші ліцензії за умови виконання всіх необхідних для цього вимог	Може бути як добровільний, так і примусовий. У першому випадку зберігається можливість відмови від ліцензії та подальшого існування СК у якості юридичної особи, а в другому – передбачається примусова ліквідація страховика одночасно із втратою ліцензії

*Складено за даними Верховної Ради України [13, 23]

Додаток В

Таблиця В.1

Порівняльна характеристика врахування впливу розвитку страхового ринку на економічну та фінансову безпеку України

Критерій порівняння	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України 2007 року	Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 року
Місце страхового ринку в системі фінансової безпеки держави	Складові фінансової безпеки держави: 1) бюджетна безпека; 2) валютна безпека; 3) грошово-кредитна безпека; 4) боргова безпека; 5) <i>безпека страхового ринку</i> ; 6) безпека фондового ринку.	Складові фінансової безпеки держави: 1) бюджетна безпека; 2) валютна безпека; 3) грошово-кредитна безпека; 4) боргова безпека; 5) банківська безпека; 6) <i>безпека небанківського фінансового сектору (страхового та фондового ринків)</i> .
Визначення безпеки страхового ринку в складі фінансової безпеки держави	Безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.	Безпека небанківського фінансового сектору – це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах.
Індикатори безпеки страхового ринку	1. Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), % 2. Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США 3. Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, % 4. Рівень страхових виплат, % 5. Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, % 6. Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	1. Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), % 2. Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %

*Складено за даними джерел [45, 46]

Додаток Г

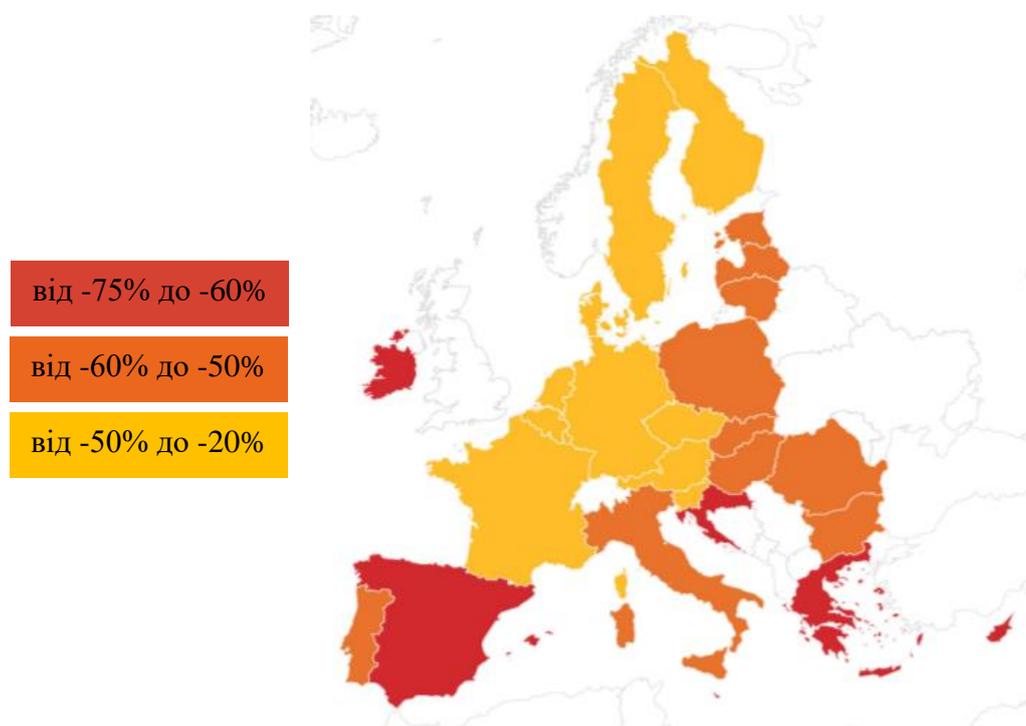


Рис. Г.1. Відсоток зміни внеску сектору подорожей і туризму у ВВП країн-членів ЄС у 2020 році порівняно з 2019 роком

*Складено за даними Європейської розрахункової палати (ЕСА) [74]

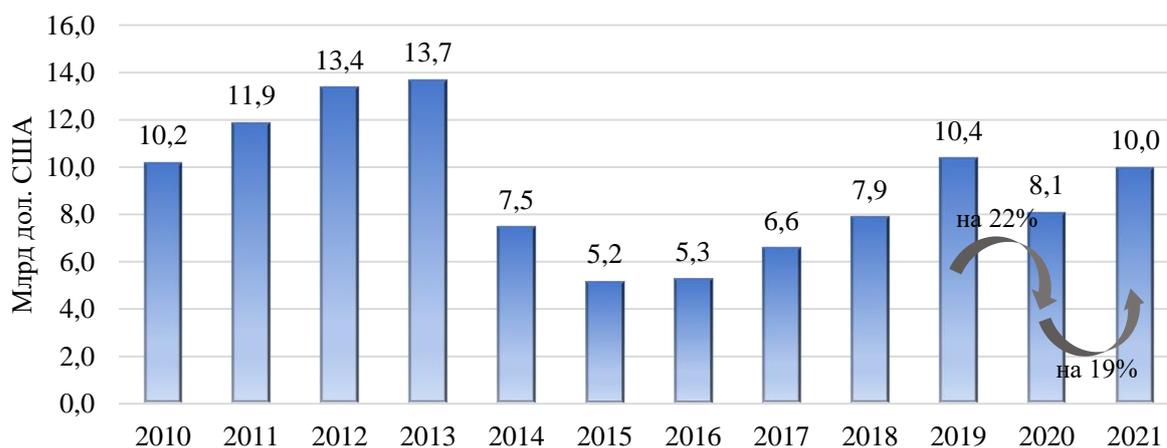


Рис. Г.2. Внесок сектору подорожей та туризму у ВВП України в 2010-2021 роках

*Складено за даними Tourism Economics [75]

Додаток Д

Таблиця Д.1

Показники фінансової стійкості за методикою МВФ

Група показників	Шифр показника	Показники	Уточнення	
1	2	3	4	
Основні індикатори депозитарних корпорацій	101	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів		
	102	Співвідношення регулятивного капіталу 1 р. до зважених за ризиком активів		
	103	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу		
	104	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів		
	105	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів		
		Частка в сукупних валових кредитах: резиденти	Депозитні корпорації	
			Центральний банк	
			Інші фінансові корпорації	
			Сектор загального державного управління	
			Нефінансові корпорації	
	Інші сектори-резиденти			
	Частка в сукупних валових кредитах: нерезиденти			
	106	Рентабельність активів		
	107	Рентабельність власного капіталу		
	108	Співвідношення процентної маржі до валового доходу		
109	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу			
110	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів			
111	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань			
112	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу			
Рекомендовані індикатори депозитних корпорацій	113	Співвідношення капіталу до активів		
	114	Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу		
	115	Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів		Частка в сукупних валових кредитах: внутрішня економіка
		Частка в сукупних валових кредитах: країни з розвинутою економікою (окрім Китаю)		
		Частка в сукупних валових кредитах: країни з економікою, що розвивається (в т.ч. Китай)	Африка	
			Центральна та Східна Європа	
			Співдружність незалежних держав та Монголія	
			Азія	
Ближній Схід				
Західна півкуля				
116	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу			

1	2	3	4
Рекомендовані індикатори депозитних корпорацій	117	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу	
	118	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу	
	119	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат	
	120	Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти)	
	121	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (базисні пункти)	
	122	Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських)	
	123	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів	
	124	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань	
	125	Співвідношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу	
Індикатори інших фінансових корпорацій	126	Співвідношення активів до сукупних активів фінансової системи	
	127	Співвідношення активів до ВВП	
	128	Співвідношення загальної заборгованості до капіталу	
	129	Рентабельність власного капіталу	
	130	Прибуток до відсотків та основні витрати	
	131	Чистий валютний ризик по акціях	
	132	Кількість ініційованих процедур банкрутства	
Індикатори домогосподарств	133	Співвідношення боргу домогосподарств до ВВП	
	134	Обслуговування боргу домогосподарств та виплати основного доходу	
Індикатори ринкової ліквідності	135	Середній спред Bid-Ask на ринку цінних паперів	
	136	Середньодобовий коефіцієнт обігу на ринку цінних паперів	
Індикатори ринку нерухомості	137	Ціни на житлову нерухомість (зміна у відсотках за останні 12 місяців)	
	138	Ціни на комерційну нерухомість (зміна у відсотках за останні 12 місяців)	
	139	Співвідношення кредитів на житлову нерухомість до сукупних валових кредитів	
	140	Співвідношення кредитів на комерційну нерухомість до сукупних валових кредитів	

*Складено за даними джерела [87]

Додаток Е

Індикатори безпеки страхового ринку за методикою розрахунку рівня економічної безпеки України 2007 року (не чинна)

Таблиця Д.1

Індикатори та порогові значення індикаторів безпеки страхового ринку

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	8-12
2	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	не менше 140
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30
4	Рівень страхових виплат, %	не менше 30
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	не більше 25
6*	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	не більше 30

Таблиця Д.2

Характеристичні значення показників безпеки страхового ринку та їх вагові коефіцієнти

№ з/п	Показники	Порогове значення							Вагові коефіцієнти (a_i)
		Нижня границя ($x_{гр}^H$)	Нижній поріг ($x_{пор}^H$)	Норма нижня (x_{opt}^H)	Норма верхня (x_{opt}^B)	Верхній поріг ($x_{пор}^B$)	Верхня границя ($x_{гр}^B$)		
1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	2	5	8	12	20	30	0,167	
2	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	30	50	120	140	170	200	0,167	
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	10	20	30	50	70	80	0,167	
4	Рівень страхових виплат, %	10	20	30	40	50	70	0,167	
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	10	20	25	30	40	50	0,167	
6*	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	10	20	25	30	40	50	0,167	

* неможливо розрахувати через відсутність офіційних статистичних даних про сукупний обсяг статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам

Індикатори безпеки страхового ринку за методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України 2013 року

Таблиця Д.3

Характеристичні значення показників страхового ринку в складі індикаторів безпеки небанківського фінансового сектору та їх вагові коефіцієнти

№ з/п	Показники	$X_{крит}^L$	$X_{небезп}^L$	$X_{нездв}^L$	$X_{здв}^L$	$X_{опт}^L$	$X_{опт}^R$	$X_{здв}^R$	$X_{нездв}^R$	$X_{небезп}^R$	$X_{крит}^R$	Значення вагового коефіцієнта
1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1	2	4	6	8						0,3496
2	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %						10	12	15	20	30	0,1931